LAVARUNOUS JA MINÄNTAJU,

stagella Pulina Elli

Elina Pulli

Maisterintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Musiikin, taiteen ja

kulttuurin tutkimuksen laitos

Kirjallisuus, kirjoittaminen

2021

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO JA TUTKIMUKSEN TAUSTA 3
1.1. Miksi valitsin tutkimusaiheekseni lavarunouden? 3
1.2. Lavarunouden ja Stand upin nykykäytännöt Suomessa 4
Standuppaajat 4
Lavarunotapahtumat Suomessa 6
Monimuotoisia lavarunotapahtumia 7
Lavarunoutta teoksissa ja mediassa 9

2. AIEMPI TUTKIMUS JA TÄMÄN TUTKIMUKSEN METODOLOGIA 12
2.1. Tutkittua ja todettua lavarunoudesta 12
2.2. Tutkittua ja todettua stand upista 17
2.3. Metodologia 20
Tutkimuksen teoreettinen viitekehys: minäntaju ja runomalja 20
Teemahaastattelu 24
Aineistonhankinta ja tutkimuksen eteneminen 24

3. LAVARUNOILIJOIDEN MUOTOKUVAT 28
3.1. Heli Laaksonen 28
3.2. Nihkee Akka eli Jonna Nummela 30
3.3. Haastatteluista nousseita ajatuksia ja yhteisiä kokemuksia 32
3.4. Voiko minäntaju olla liian suuri ja kumpi on isompi teksti vai esitys? 39

4. LYYRISTÄ STAND UPIA VAI JOTAIN IHAN MUUTA? 45
4.1. Autoetnografia tutkimusmenetelmänä 45
4.2. Minäntaju ja runomalja 49
Alussa oli vain tuskallinen tarve leikkiä 51
Eroottisten runojen esittäjä vai lorunikkari? 56
Lyyrinen, koominen ja persoonallinen minä, runoesimerkit 60
Sieravuoren vaatekriisi oman esityksen analysointi 70
4.3. Tutkimuksen tulokset 72

5. PÄÄTÄNTÖ 73

6. STAGELLA PULINA ELLI 75
6.1. Taiteellinen osuus 75

LÄHTEET 77
LIITE 79

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurintutkimuksen laitos
Tekijä – Author Elina Pulli	
Työn nimi – Title LAVARUNOUS JA MINÄNTAJU, stagella Pulina Elli	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year Kesäkuu 2021	Sivumäärä – Number of pages 79

Tiivistelmä – Abstact

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee lavarunoutta, tarkemmin sanottuna omaa lavarunouttani, jota esitän nimellä Pulina Elli. Aluksi kuvaan lavarunoudesta tehtyjä tutkimuksia ja lavarunouden nykytilaa Suomessa. Kerron myös stand upista tehdyistä tutkimuksista ja muista stand upiin liittyvistä asioista, sillä stand up liittyy läheisesti lavarunouteen ja myös omaan tutkimukseeni.

Olen käyttänyt tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä tutkija ja stand up -koomikko Marianna Keisalon tutkimuksissaan esittämää minäntaju -käsitettä ja hänen stand up -koomikoihin soveltamaansa ajatusta figure-ground -teoriasta. Minäntaju -käsite sisältyy myös tutkimuskysymykseeni: Millä tavalla minäntaju näyttäytyy Pulina Ellin lavarunoudessa? Luvussa kaksi esittelen edellä mainittujen asioiden lisäksi oman mukaelmani figure-ground -teorian soveltamisesta lavarunouden kontekstissa ja liitän sen minäntajun käsitteeseen. Käytän tästä itse kehittämästäni kokonaisuudesta sanaa *runomalja*.

Tutkimusaineistona ovat omat tekstini ja muistiinpanoni. Lisäksi olen pyrkinyt kuvaamaan lavarunouden kenttää myös muuten kuin omasta näkökulmastani käsin. Siksi olen haastatellut kahta menestyvää lavarunoilijaa, Heli Laaksosta ja Nihkee Akka nimellä esiintyvää Jonna Nummelaa teemahaastattelun keinoin. Heidän litteroidut haastattelunsa ovat osa tutkimusaineistoa. Kuvaan mahdollisimman tarkkaan, miten tutkimukseni on edennyt ja minkälaisia ajatuksia sekä haastattelut että muu aineisto ovat minussa synnyttäneet. Luvussa kolme kerron myös haastateltavieni urista lavarunoilijoina.

Tutkimusotteeni on autoetnografinen ja hyvin henkilökohtainen. Tuon julki oivalluksia, jotka ovat olleet itsellenikin yllätyksiä, sillä tutkimuksen tekeminen on väistämättä asettanut tarkastelun kohteeksi koko elämänkaareni, ei vain sitä, mikä näkyy esiintymislavalla. Lopuksi esittelen lyyrisen, koomisen ja persoonallisen mäni puolia kolmen lavarunoni avulla ja tarkastelen myös lyhyesti lavaesiintymistäni Sieravuoren lavarunofestivaaleilla.

Tutkimukseni perusteella olen tehnyt johtopäätöksen, että minäntajuni oli lavarunourani alkuvaiheessa tiedostamatonta, mutta se on kehittynyt esiintymiskokemuksen ja kirjoittajakokemuksen karttuessa sekä tätä pro gradu -työtä tehdessä. Olen yhä tietoisempi siitä, minkälaisia merkityksiä haluan yleisölle välittää ja millä tavalla aion lavarunouraani jatkaa. Kerron yhteenvedon tutkimukseni tuloksista luvussa 4.3. Tämän tutkimuksen perusteella ei ole mahdollista tehdä johtopäätöksiä muiden kuin Pulina Ellin lavarunoudesta, mutta toivon, että esittämäni näkökulmat synnyttävät hyviä kysymyksiä, joihin lukija itse voi löytää ratkaisuja.

Asiasanat – Keywords: lavarunous, stand up, minäntaju, autoetnografia

Säilytyspaikka – Depository: Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto JYX

1 Johdanto ja tutkimuksen tausta

1.1. Miksi valitsin tutkimusaiheekseni lavarunouden?

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee lavarunoutta. Tarkastelen työssäni omia lavarunotekstejäni ja esityksiä, joita teen nimellä Pulina Elli. Lisäksi olen haastatellut teemahaastattelun keinoin kahta tunnettua lavarunoilijaa. Uskon, että subjektipositioillani, kaikella kirjoittamiseen liittyvällä kokemuksellani ja myös muulla eletyllä elämällä on iso merkitys tämän pro gradu -työn kannalta. Siksi kerron lyhyesti, miten olen päätynyt tutkimaan omaa ilmaisuani opinnäytetyön muodossa.

Valmistuin vuonna 2002 kasvatustieteiden maisteriksi Helsingin yliopistosta. Tuolloin Jyväskylän avoimessa yliopistossa suoritetut kirjoittamisen perus- ja aineopinnot olivat osa tutkintoani. Jatkoin kirjoittamisen syventäviä opintoja tutkinnon suoritettuani, mutta jätin opinnot kesken ensin ruuhkavuosien ja sitten vakavan sairastumisen vuoksi. Olen harrastanut kirjoittamista päivätyön ohella koko aikuisikäni. Aloitin kirjoittamalla lasten liikuntaan liittyviä tietokirjoja ja suunnittelemalla lautapelejä. Myöhemmin julkaistiin vauvalorukirjoja, kuvakirja ja muutama vuosi sitten myös lastenromaaneja äänikirjojen muodossa. Kaikkien teosteni yhteinen nimittäjä, dekkariani lukuun ottamatta, on runoilu. Runomuotoisen kirjoittamisen lisäksi minulle on tärkeää leikkimielinen suhtautuminen asioihin, koomisuuden ja hauskuuden näkeminen aivan tavallisissa, myös vaikeissa asioissa.

Vuonna 2016, Anitta Iso A:n pitämällä stand up -kurssilla innostuin omasta esiintymisestä niin paljon, että vuotta myöhemmin kävin koomikko Ida Grönlundin opissa. Samoihin aikoihin satuin näkemään lavarunoilija Juho Kuusen esityksen eräässä kesätapahtumassa. Tämän jälkeen ryhdyin etsimään tietoa lavarunoudesta, tapahtumista ja kursseista. Löysin googlaamalla sanaparin *lyyrinen stand up*. Erään lavarunoklubin kutsussa sanottiin: *Tervetuloa esittämään omia spoken word tekstejäsi, runoja tai vaikkapa lyyristä stand uppia.* Tietämättä ollenkaan, mihin olin menossa ja minkälaisia lavarunotapahtumat ylipäätään ovat, menin esiintymään. Kysyin illan juontajalta, Harri Hertelliltä, mitä *lyyrinen stand up* tarkoittaa ja sain vastukseksi, että termi pakenee kaikkia määritelmiä. On osittain tämän epämääräisen vastauksen ansiota, että mielenkiintoni lavarunouden maailmaan ja myös sen stand upiin liittyvin yhteyksiin heräsi.

Kun ryhdyin kiertämään lavarunotapahtumissa, mietin pitkään, miksi koko taidemuoto oli aiemmin mennyt minulta ohi. Kuinka ihmeessä olin onnistunut välttelemään sekä tapahtumia että aiheesta uutisointia, vaikka luen ja kirjoitan runoja, rakastan esiintymistä ja innostun kaikesta uudesta. Ehkä syynä olivat ruuhkaiset perhe- ja työvuodet tai se, että alun perin lavarunoyhteisö oli ainakin pääkaupunkiseudulla pääasiassa nuorten aikuisten areena. Minä olen päässyt osalliseksi lavarunouden tenhosta vasta, kun omat lapseni ovat muuttaneet pois kotoa ja aikaa on jäänyt kokeilla uusia harrastuksia. Moneen kertaan olen kokenut olevani oudossa paikassa ja ajatellut sekä aihepiirieni että ikäni puolesta olevani outolintu, mutta se on ollut pelkästään inspiroivaa ja hyvällä tavalla kuumottavaa. Samaan aikaan on ollut innostavaa tutustua kaiken ikäisiin, myös itseäni vanhempiin runoilijoihin, joilla on raikkaita ajatuksia ja omanlaisiaan, jäljittelemättömiä ilmaisutyylejä.

Johdantona aihepiiriini kerron seuraavissa alaluvuissa suomalaisen lavarunouden ja myös stand upin nykykäytännöistä. Stand up liittyy läheisesti lavarunouteen ja saa tässä tutkimuksessa melko ison roolin, koska olen löytänyt tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen stand up -tutkimuksen puolelta. Luvussa kaksi kerron aiemmin tehdyistä lavarunouteen ja stand upiin liittyvistä tutkimuksista sekä siitä, minkälaiset tutkimusmenetelmät olen valinnut ja kuinka tutkimukseni on edennyt. Esittelen myös oman mukaelmani siitä, kuinka sovellan tutkija ja stand up -koomikko Marianna Keisalon ajatuksia minäntajusta ja figure–ground -teoriasta. Luvussa kolme kerron haastattelemistani runoilijoista Heli Laaksosesta ja Nihkee Akka -nimellä esiintyvästä Jonna Nummelasta sekä haastatteluaineiston perusteella tekemistäni tulkinnoista. Luvussa neljä vastaan tutkimuskysymykseeni: Miten minäntaju näyttäytyy Pulina Ellin lavarunoudessa. Lisäksi pro-graduni sisältää taiteellisen osuuden, joka on kolme videoitua runoesitystä.

1.2. Lavarunouden ja stand upin käytäntöjä 2020-luvun Suomessa

Standuppaajat

Facebookissa on Standuppaajat -ryhmä, jossa stand up -artistit vaihtavat kokemuksiaan, tarjoavat keikkoja ja kertovat, missä milloinkin tapahtuu. Olen seurannut stand upin kehitystä Suomessa 1990 -luvun alusta lähtien. Olen käynyt klubeilla ja lavoilla yleisönä ja esiintynytkin muutaman kerran pienille yleisöille. Vielä vuonna 2015 tilanne suomalaisessa stand upissa oli se, että uudet harrastajat saivat helposti esiintymisen mahdollisuuksia. Ei tarvinnut muuta kuin ilmoittautua ja sanoa, että ”*hei*

mä haluun lavalle" (Lehto 2015.) Vuoden 2020 joulukuussa Standuppaajat Facebook –sivustolla käydyn keskustelun perusteella "open mic -koomikot tekevät nykyään kaikkensa päästäkseen lavalle". Tilanne on jo pitkään ollut sama: halukkaita avomikittäjiä on liikaa suhteessa järjestettyjen tilaisuuksien määrään. Itsekin olen kokenut, että tuntemattomana aloittelijana en ole päässyt kokeilemaan omia juttujani yleisön edessä muuta kuin silloin, kun olen ollut stand up -kurssilla tai yksityistilaisuuksissa, joissa esityksen tilaaja on ollut tuttu tai tutun tuttu.

Stand up on 2020-luvun Suomessa niin suosittua, että nimekkäimmät esiintyjät vetävät saleja täyteen ja esiintyvät televisiossa. Tunnettujen koomikoiden keikat myydään ohjelmatoimistojen kautta, mutta paljon tapahtuu myös pienempien ammattilaistuottajien ja puoliammattilaisten toimesta. Stand up -keikkoja ja -kursseja järjestetään eri puolilla Suomea pitkin vuotta, ja keskustelua käydään muun muassa Standuppaajat -facebook -ryhmässä, jossa jäseniä on noin tuhat. Ryhmän ylläpitäjän mukaan aktiivisia toimijoita, jotka esiintyvät itse ja tuottavat stand up -tapahtumia on viitisen kymmentä, mutta hekään eivät välttämättä saa koko elantoaan komiikan alalla toimimisesta. (M. Luostarinen, henkilökohtainen tiedonanto 17.1.2021.)

Stand up oli alkuvaiheessa hyvin miehinen alue. Suomessa julkaistut opaskirjat ovat miesten kirjoittamia, ja vielä 2010 luvulla esiintyjät olivat pääasiassa miehiä, vaikka yleisössä naiset olivat enemmistössä. 2020-luvulla on tapahtunut muutos moninaisempaan suuntaan. All Female Panel on koomikkokollektiivi, joka järjestää stand up -iltoja, joissa esiintyy vain naisia. Vuonna 2020 kokoonpanoon kuului Kaisa Pylkkänen, Saana Peltola, Anna Rimpelä, Ida Grönlund ja Helena Pöllänen. Osa kokoonpanosta on vaihtunut Grönlundin, Pylkkäsen ja Rimpelän jättäydyttyä pois kollektiivista. Uuteen kokoonpanoon kuuluu Peltolan ja Pölläsen lisäksi Johanna Tohni ja Inka Valima. Vuoden 2021 Covid-19 -tilanteessa myös All Female Panel on esiintynyt vain striimattujen esitysten välityksellä. Lisäksi mainittakoon Anitta Iso A eli Anitta Ahonen, joka on luonut uran koomikkona aloitettuaan jo vuosituhannen vaihteessa. Hän on järjestänyt stand up -iltoja, joihin on kutsuttu myös runoilijoita otsikolla "stand up goes poetry". Koomikko Jamie Mc Donaldin järjestämät feministiset stand up -illat ja klubit, joihin on kutsuttu eri etnisiä ryhmiä edustavia esiintyjiä, ovat olleet tervetulleita pääkaupunkiseudun klubitarjontaan.

Lavarunotapahtumat Suomessa

Facebookissa toimivan Lavarunotapahtumat Suomessa -ryhmän ilmoituksista saa melko hyvän kuvan lavarunotarjonnasta 2020-luvulla. Ryhmä on perustettu vuonna 2016. Siellä kerrotaan lavarunotapahtumista, -työpajoista ja festivaaleista. Siellä myös jaetaan tietoa ja käydään keskustelua lavarunouteen liittyvistä asioista. Ryhmään kuuluu pari tuhatta jäsentä, sekä esiintyjiä että aktiivista yleisöä.

Yksi merkittävimmistä lavarunotoimijoista on vuodesta 2008 lähtien ollut Helsinki Poetry Connetion (myöhemmin HPC), jonka jäsenet ovat levittäneet runouden ilosanomaa aluksi pääkaupunkiseudulla, mutta nykyään myös laajemmin. HPC on Harri Hertellin perustama yhdistys, jonka pääasiallinen tehtävä on edistää lavarunouden ja sanataiteen asemaa ja nostaa esille uusia lahjakkaita kirjoittajia, runoilijoita, rap-lyyrikoita ja spoken word -artisteja. (Kuusi 2017.) HPC voitti vuonna 2018 Kirsi Kunnas palkinnon. Yhdistyksen jäsenet järjestävät monimuotoisia runotapahtumia, koulutuksia ja performansseja. Esimerkkeinä mainittakoon runoilijat Aura Nurmi ja Juho Kuusi, jotka ovat tehneet näkyvää runoustyötä nuorten ja alakouluikäisten kanssa sekä Jonna Nummela, joka on käyttänyt lavarunoutta työkalunaan myös mielenterveyskuntoutujien parissa. Muun toimintansa ohella HPC on, runoilija Hanna Rentolan aloitteesta, käynnistänyt Lavarunoakatemia -nimisen monimuotokoulutuksen, jota kuvataan lavarunouden maisteriohjelmaksi, performanssiksi ja myös oikeaksi koulutusohjelmaksi. Rentola kertoo Lavarunoakatemian syntyneen vastaiskuna institutionaalistuneille rakenteille, mutta joutuneen opiskelijavalintojen yhteydessä samaan tilanteeseen, joka haluttiin kyseenalaistaa: Hakijoita lavarunouden maisteriohjelmaksi kutsuttuun koulutukseen oli niin paljon, että suuri osa jouduttiin pudottamaan pois. (Ylikangas 2020.)

Ryhdyin esiintymään lavarunoklubeilla vuonna 2018 tietämättä ollenkaan, mitä kaikkea ilmiöön liittyy. Siten esimerkiksi lavarunouden ja rap-genren kiinteä yhteys tuli minulle alun perin yllätyksenä. Kerran satuin kuulemaan esityksen, jossa oli selkeä rap-rytmi, satoja erillisiä sanoja ja samanlainen uho kuin rap-kappaleissa. Tuolloin suustani pääsi: *Ahaa! Tämäkin on lavarunoa*. Se oli hetki, jolloin ymmärsin, että lavarunous tosiaankin voi olla ihan mitä vain, sillä edellinen esiintyjä oli esittänyt tajunnanvirtatyyppistä arkielämänsä kuvausta laahaavalla tempolla ja hieman mumisten.

Lavarunous sallii ja myös kutsuu esiin muun kuin perinteisiin runousestetiikkoihin nojaavan tavan kirjoittaa ja esittää runoa. Lavarunous antaa mahdollisuuden sekä kuulijan että esiintyjän

itse määritellä mistä kulloinkin on kysymys: taiteesta, yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, itseilmaisun tarpeesta vai sanomisen pakosta. Lavarunous avaa sylin luovuudelle ja kumartaa itseilmaisulle. Se pyllistää pönöttyneille asenteille, jäykille institutionaalisille rakenteille ja sille, että runous tai taide ylipäätään olisi vain harvoille ja valituille tarkoitettua.

Lavarunous on 2020-luvun Suomessa runoutta, jonka tekijäksi on helppo päästä. Kynnys on matala, sillä lavarunoilijaksi ryhtyminen ei edellytä julkaistuja runokirjoja, oppiarvoja tai edes runo-oppaiden lukemista. Riittää, että henkilöllä on sanottavaa ja uskallusta nousta lavalle. Lavalle nousemisen kynnys tai oikeammin kynnyksen ylittäminen onkin monelle lavarunoilijalle iso asia, sillä lavarunotekstit ovat melko usein hyvin henkilökohtaisia. Oman kokemukseni mukaan lavarunojen aihepiirit vaihtelevat niin paljon, että muutamien aiheiden esille nostaminen ei tee oikeutta sille elämän moninaisuudelle, jota lavarunolavoilla saa kuulla ja kokea. Lavarunot ovat kaikkea kasvu- ja selviytymistarinoiden ja rakkaudentunnustusten väliltä. Toisaalta ne kertovat esimerkiksi ilmastoahdistuksesta, sukupuolivähemmistöjen oikeuksista ja kuvaavat perhe-elämää iloineen ja suruineen. Monet lavarunot ovat yhteiskunnallisia ja kantaaottavia. Osa lavarunotapahtumien viehätyksestä liittyy siihen, että saman illan aikana lavalle voi nousta esimerkiksi runoilijoita, jotka käsittelevät riipaisevalla tavalla mielenterveyden horjumista tai kaltoin kohtelua ja seuraavana lavalle nouseekin henkilö, joka kertoo hauskasti, rap-genrestä tutulla soundilla omasta arkiaamustaan, hetkestä, jolloin avokado oli juuri sopivan kypsä.

Aihepirien laaja skaala vaatii illan juontajalta paljon. Seremoniamestarin on oltava koko ajan valppaana ja kykenevä kuljettamaan kuulijoita tunnelmasta toiseen. Semminkin, että lavarunouteen kuuluu ajatus esiintyjien ja yleisön yhteenkuuluvuudesta. Yleisön ajatellaan olevan osa esitystä, osa kokonaisuutta, osa yhteisöä. Lavarunotapahtumat ovat pääsääntöisesti kannustavia, lämminhenkisiä ja voimaannuttavia myös niille, jotka uskaltautuvat lavalle ensimmäistä kertaa. Lavarunoilija voi esittää oman tekstinsä millä tahansa kielellä. Esitys voi olla onnistunut, vaikka yleisö ei ymmärtäisi kaikkea tai mitään siitä, mitä runoilija sanoo. Itse muistan haltioituneeni japanin- ja burmankielisistä esityksistä, vaikka molemmat kielet ovat minulle täysin vieraita.

Monimuotoisia lavarunotapahtumia

Open mic -tapahtumia on järjestetty 2010-luvulta alkaen säännöllisesti eri puolilla Suomea, mutta Covid-19 -pandemia keskeytti lähes kaiken toiminnan kuten muillakin taiteen aloilla. Omat

esimerkkini kuvaavat pääkaupunkiseudun lavarunoskeneä ennen pandemian puhkeamista. Monet klubit kokoontuvat ravintoloissa, mutta myös kirjastoissa ja erikseen varatuissa tiloissa. Open mic-tapahtumat voivat olla itsenäisiä esimerkiksi yhdistyksen järjestämiä ja säännöllisesti kokoontuvia, mutta myös sellaisia, jotka järjestetään kerran tai kaksi jonkin muun tapahtuman yhteydessä. Myös sellaiset lavarunotapahtumat, joihin tapahtumatuottaja on valinnut esiintyjät, päättyy usein open mic -osuuteen.

Esimerkkeinä avoimista tilaisuuksista kerron kahdesta hyvin erilaisesta ja silti samoja kannustavuuden, syrjimättömyyden ja moninaisuutta kunnioittavan klubin toiminnasta. Ruusu Open Mic kokoontuu sunnuntaisin kerran kuussa ravintola Sörkan Ruususssa Helsingin Kalliossa ja on hyvin suosittu. Klubi aloitti toimintansa vuonna 2018 suorana jatkumona aiemmin toimineelle Kiiski-klubille. Siten voi sanoa, että Ruusu Open Mic on pisimpään säännöllisesti kokoontunut lavarunoklubi pääkaupunkiseudulla. Ainokaisa Huuskon ja Elina Ortamon luotsaamalla klubilla avomikittäjiä on yleensä parisenkymmentä, eivätkä kaikki halukkaat välttämättä edes pääse mikin varteen. Mainittakoon, että Ruusu Open Mic on Tania Nathanin juontamana onnistunut kokoamaan runoilijoita yhteen myös korona-aikana etäyhteyden välityksellä.

Kuten Ruusu Open Micissä, myös muissa avomikkitapahtumissa on yleensä ennalta sovittu lämmittelijä. Niin myös Omppu Open Mic Runostagella, joka on vuonna 2019 käynnistetty runoklubi. Omppu Open Mic Runostage kokoontuu espoolaisessa kirjastossa kerran kuussa. Toimin itse siellä juontajana ja hoidan järjestelyt Espoon kirjailijat ry:n edustajana. Olemme saaneet toiminnalle Espoon kaupungin projektiavustusta muun muassa siitä johtuen, että vastaavaa toimintaa ei Espoossa ole aiemmin ollut. Omppu Open Mic Runosatge on esimerkki siitä, että kuka tahansa aiheesta innostunut henkilö tai yhteisö, jolla on pitkäjännitteisyyttä ja organisointikykyä, voi käynnistää lavarunotoiminnan omalla paikkakunnallaan. On myös huomionarvoista, että kirjastossa kokoontuva lavarunoklubi kokoaa yhteen hyvin toisenlaisen yleisön ja esiintyjäkaartin kuin yleensä ravintoloissa: keski-ikä on korkeampi, ja se vaikuttaa kokemukseni mukaan myös aihevalintoihin. Omppu Open Micissä olen kuullut huomattavan määrän sotavuosiin liittyviä runoja sekä luopumiseen ja muun muassa isovanhemmuuteen liittyviä tekstejä. Esiintyjien ikähaitari on ollut 20–85 vuotta.

Sanapari poetry slam tarkoittaa runoniskentää ja siihen liittyvää kilpailutapahtumaa. Ensimmäiset kansainvälisillä Poetry Slam -säännöillä toteutetut kisat järjestettiin Kuopiossa Runopuulaaki – nimellä vuonna 2000. Säännöt oli Suomen oloihin muokannut lavarunoaktiivi Jouni Tossavainen. Poetry Slam -kilpailuissa esityksen kesto on kolme minuuttia ja esityksen arvioi viisihenkinen

tuomaristo. Ensimmäiseltä kierrokselta jatkoon pääsee puolet kilpailijoista ja finaaliin osallistuu kolme parasta. (Rytkönen, 2003.)

Edelleen, 20 vuotta myöhemmin, toiminta perustuu pääosin vapaaehtoiseen talkootyöhön, apurahoihin ja vaihteleviin tapoihin rahoittaa toimintaa. Vuonna 2020 poetry slamin suomenmestaruuskilpailujen aluekarsintoja suunniteltiin järjestettävän kymmenellä paikkakunnalla. Osa karsinnoista ja myös loppukilpailu jouduttiin Covid 19 -pandemian vuoksi peruuttamaan, mutta paikkakuntien määrä kertoo, että lavarunous on suosittua eri puolilla Suomea. Pisimpään Suomessa säännöllisesti järjestetty poetry slam -kilpailu on Tenho Poetry Slam, joka järjestetään kerran kuukaudessa Restobar Tenhossa Helsingin Kalliossa. Tapahtuma, jonka juontajana toimii, lavarunoilija Harri Hertell, kokoaa kuukausittain ravintolan täyteen yleisöä ja useilla kisailijoilla on oma fanikuntansa. Tenhon poetry slameissä valitaan vuosittain Helsingin edustaja SM-kilpailuihin kaksivaiheisen karsinnan kautta. Poetry Slam Suomen mestari edustaa maataan Poetry Slam EM-kisoissa seuraavana vuonna. Vuonna 2019 mestaruuden voitti lavarunoilija Solja Krapu. Hän osallistui vuoden 2020 EM-kisoihin etäyhteydellä. Nihkee Akka, joka on toinen tätä opinnäytetyötä varten haastattelemistani runoilijoista, voitti Pohjoismaiden mestaruuden vuonna 2019 Tanskassa.

Edellisten lisäksi pikkuhiljaa on yleistynyt myös lavarunokeikat ja erillistapahtumat, joihin palkataan artisteja viihdyttämään yleisöä omalla runoudellaan. Suomessa on arviolta muutama kymmen säännöllisesti keikkailevaa lavarunoilijaa, joista osa järjestää myös lavarunokoulutuksia ja -tapahtumia. Suurin Suomessa järjestetty lavarunotapahtuma on Sieravuoren lavarunofestivaali, joka järjestetään vuonna 2021 kolmannen kerran. Viittaan Sieravuoren lavarunotapahtumaan tämän pro gradu -työni haastatteluosuuksissa, sillä molemmat haastattelemani runoilijat sekä minä itse esiinnyimme festivaaleilla vuonna 2020. Koska käsittelen tässä työssäni omaa lavarunouttani, mainitsen jo nyt, että itselläni on kokemusta kaikista edellä mainituista lavarunotapahtumien muodoista: open miceistä, poetry slameista ja tilauskeikoista.

Lavarunoutta teoksissa ja mediassa

Maikki Heijala kysyy pro gradussaan (2014, 8), tekevätkö jotkin ominaisuudet lavarunosta lavarunon, jos se on painetussa muodossa. Juho Kuusi toteaa Lukukeskuksen blogikirjoituksessa, ettei lavarunon tarvitse erota painetussa muodossa olevasta runosta millään lailla, mutta toisaalta esitetty runo voi muuttua ja muokkaantua esityskerrasta toiseen toisin kuin painettu versio. (Kuusi 2020.) Vuonna 2014 Maaria Pääjärvi kirjoitti Lava-antologia teoksen arvioinnissaan, että lavarunous

on vallannut Suomen ja että on syntynyt iso alakulttuuri. Hän luonnehti kirjaa onnistuneeksi kuvaukseksi lavarunoudesta ja live-esitysten vivahteista, mutta totesi, etteivät kaikki runot ole edukseen kirjan sivuilla.

Yksi lavarunoutta kuvaavista piirteistä onkin ollut hetkellisyys, tässä ja nyt esittäminen. Siitä huolimatta lavarunoilijat ovat viime vuosina enenevässä määrin tehneet runovideoita, keikkatallenteita ja myös lukeneet runojaan podcasteissa sekä julkaisseet runojaan painetun kirjan muodossa. Vuonna 2019–2020 kansien väliin painettiin ainakin Harri Hertellin, Jarkko Jokisen ja Juho Kuusen (Enostone) sekä Aura Nurmen (Otava), Sampo Sihvolan (Kita), Hanna Rentolan, Leena Sainion (Pesä) ja Elsä Töllin lavarunoja. Elsa Töllin itsensä kuvittama ja kustantama runoteos *Fun Primavera* oli myös Helsingin Sanomien esikoiskirjakilpailun palkintoehdokkaana. Huomionarvoista on, että useita lavarunoilijoita on vuonna 2020-2021 noteerattu myös Helsingin sanomien kulttuurisivuilla, vaikka lavarunous ja runous ylipäätään kuuluvat edelleen marginaaliin tai ”marginaalin marginaaliin”, kuten monipuolinen runovaikuttaja ja opaskirjaguru Tommi Parkko sanoo videotallenteella. Hän kertoo toimittamastaan Basam Booksin kirjasarjasta *Puhuttava runo* ja toteaa, että marginaaliin kuulumisesta huolimatta nykyään julkaistaan enemmän runokirjoja kuin koskaan suomalaisen kirjallisuuden historiassa. (Parkko 2020.)

Vuonna 2013 julkaistussa Lava-antologiassa viitataan perinteiseen painettuun kirjallisuuteen ja nykyisiin digitaalisiin julkaisumuotoihin todeten, että lavarunouden live-esitykset ovat kirjallisuuden kolmas, rinnakkainen muoto. Runoilijat on ryhmitelty lavarunoaktiiveihin, runoilijavieraisiin ja artistivieraisiin (muusikoihin) sekä heihin, jotka osallistuvat avoimeen, open mic -osuuteen. (Nieminen, Nurmi ja Salonen 2013, 5–7.) Vuonna 2021 lavarunouden pääkategorioita ovat Harri Hertellin (henkilökohtainen tiedonanto 5.11.21) mukaan open mic- tapahtumat, poetry slam -kisat ja kutsukeikat. Lisäksi lavarunoutta voi nähdä jo jonkin verran televisiossa ja erilaisten somekanavien livelähetyksissä. Näkyvin suomalainen lavarunoesiintyminen on ollut Juho Kuusen osallistuminen Talent Suomi -kilpailuun.

Samaan aikaan, kun Suomessa iloitaan jokaisesta lavarunoilijan esiintymisestä suurelle yleisölle, esitetty nykyrunous nousi maailman medioihin alkuvuonna 2021 presidentti Joe Bidenin virkaanastujaisten yhteydessä Yhdysvalloissa. Runoilija Amanda Gorman esitti runon, joka nostatti jopa intohimoisia reaktioita niin perinteisissä kuin myös sosiaalisessa mediassa. Helsingin Sanomat kirjoitti runoesityksestä kulttuurisivuillaan mainiten, että se oli koko viikon puheenaihe. Kriitikko Maaria Ylikangasta runo ilahdutti, ja hän sanoi runon olevan perin traditiotietoinen ja ponnistavan

afroamerikkalaisesta spoken word -runouden perinteestä. Ylikangas löysi Gormanin runosta yhteyksiä amerikkalaisen kirjallisuuden ja myös poliittisen puheen perinteisiin, joissa omalla asemalla ja ihmisoikeuksilla on selkeä paikkansa. Lavarunoilija Elsa Tölli kommentoi olevan arvokasta, että runo nosti esiin sekä henkilökohtaisen että ”ison kuvan” kauniilla tavalla ja on hienoa, että virkaanastujaisissa ääneen pääsi rodullistettu nuori nainen. (Frilander 2021.)

Sen sijaan runoilija ja kriitikko Teemu Helle piti tekstiä vähemmän ansiokkaana ja osin jopa vaivaannuttavana riimittelynä sekä pelkkänä poliittisena julistuksena. Helle kysyy blogi-kirjoituksessaan, miksi alentaa oma runous poliittiseksi puheeksi ja toteaa, ettei runoutta voi arvottaa ulkokirjallisista lähtökohdista. Hän perää runouden laatua ja sanoo itse tekevänsä taidetta, ei politiikkaa. (Helle 2021.) Helteen kirjoitus käynnisti Kirjailijanloput -nimisessä Facebook-ryhmässä vilkkaan keskustelun, jossa puhuttiin runon muodosta ja muun muassa siitä, mitä sana runo nykypäivänä tarkoittaa. Osa keskustelijoista oli perinteisen määrittelyn kannalla ja ehdotti, että pitäydyttäisiin totutussa. Itse osallistuin keskusteluun toteamalla, että runous muuttuu, kieli muuttuu ja maailma muuttuu. Edellä mainittu keskustelu sai minut miettimään asiaa myös tämän pro gradu -työn kannalta. Vaikka olen kiinnostunut myös perinteisistä runomuodoista, ajattelen, että muotovaatimukset sopivat paremmin painettuun runouteen, ei niinkään lavarunouteen, jossa teksti voi muokkaantua paljonkin eri esitysten välillä tilanteen ja tarpeen mukaan.

Lavarunoilija Aura Nurmen mukaan lavarunoudessa tietynlainen keskeneräisyys nähdään jopa arvokkaana asiana. (Nurmi 2021.) Ajatus tekstien keskeneräisyyden hyväksymisestä sopii minulle, sillä en koe painettujenkaan runojeni tai muiden tekstieni osalta, että niissä olisi aikanaan tehty ainoat oikeat sanavalinnat. Siirryttyäni stand upin harjoittelusta lavarunouden pariin, koin että ilmaisurepertuaarini laajeni ja keinovalikoimani sekä muodon että sisällön osalta kasvoi huomattavasti. Silti vierastan ajatusta siitä, että lavarunous olisi yläkäsite, jonka alle myös stand up mahtuu tai kuuluu. Stand up -tarinaa voi kertoa monella tapaa, mutta useimmiten se päättyy melko tarkkaan tunnistettavan kaavan, pohjustusten ja loppusutkauksen (set upit ja punch line) kautta humoristiseen loppuhuipennukseen toisin kuin lavarunot, jotka voivat toki sisältää punch line -tyyppisiä lopetuksia, mutta ilman huumorin häivääkään. En myöskään miellä stand uppia runouden ilmenemismuotona, vaan ajattelen, että yläkäsite on esitystaide jonka alle sekä lavarunous että stand up mahtuvat rinnakkaisina taiteen muotoina.

2 Aiempi tutkimus ja tämän tutkimuksen metodologia

2.1. Tutkittua ja todettua lavarunoudesta

Seuraavaksi kuvaan lavarunoudesta ja stand upista tehtyjä tutkimuksia, mediassa (vuodesta 2014 alkaen) käytyä keskustelua sekä oman tutkimukseni teoreettista viitekehystä ja tutkimukseni etenemistä.

Lavarunoutta käsitteleviä kirjoituksia löytyy enenevässä määrin, opaskirjoista, lehtien palstoilta, blogi-kirjoituksista ja somealustoilta. Edellisten lisäksi olen hyödyntänyt lavarunotapahtumissa ja -kursseilla käymiäni keskusteluja sekä muutamia opinnäytetöitä ja tutkimuksia.

Lavarunous on suullista ja kirjallista ilmaisua, joka pyrkii koskettamaan yleisöään ensisijaisesti esityksen muodossa, vaikka toki runoilla on myös kirjoitettu muotonsa. Alkusysäyksen suomalainen lavarunouskehitys sai jo 1960-luvun alussa. 1990-luvulla Turun runoliike vei runot uusiin ympäristöihin, kauppakeskuksiin, baareihin ja ravintoloihin. Kuopion runopuulaakitoiminta loi pohjan nykyiselle Poetry Slam -kulttuurille Suomessa. (Hertell 2017, 9, 18, 37, 45.)

Lavarunouden on sanottu sanataiteen lisäksi olevan muun muassa kirjallisuuden punkrokkia (Palmu 2020.) tai vallankumousta. Jonna Nummelan (2020-2021, 3) mukaan rinnastus vallankumoukseen liittyy siihen, että lavarunouden ajatellaan ravistelevan vanhentuneita runokäsityksiä ja antavan äänen kaikille halukkaille. Lavarunopiireissä on totuttu käyttämään lausahdusta: jos sen sanotaan olevan runoa, se on sitä. Lavarunous -sana on mielestäni hyvin informatiivinen ja selkeä. Siitä tulee heti mieleen runo, joka esitetään lavalla, mutta lavarunouteen usein liitettävä spoken word -termi on epämääräisempi. Kun ensimmäistä kertaa kuulin sanaparin spoken word, kysyin ääneen, onko ”puhuttu sana” lavarunouden alalaji vai kaiken kokoava yläotsikko? Täysin yksiselitteistä määrittelyä sille ei ole ja se voi olla lajin kehittymisen kannalta hyväkin asia, sanoo Juho Kuusi (2017), joka käyttää spoken wordiä lavarunous -sanan synonyyminä. Runoilija ja lavarunouden kummisedäksikin kutsutun Harri Hertellin mukaan spoken word on kattotermi monenlaisille puhe-esityksille, tarinankerronnalle, runoudelle ja stand up -komiikalle. Spoken word -artistit käyttävät esityksissään myös musiikkia ja ovat usein yhteiskunnallisesti kantaaottavia. (Hertell 2017, 16.) Maikki Heijala käyttää lavarunous -sanaa yläkäsitteenä spoken

wordille, poetry slamille ja avomikeille ja sanoo myös stand upin sijoittuvan osittain lavarunous -termin alle. (Heijala 2014, 9.)

Monessa maassa poetry slam -kilpailuja pidetään lähestulkoon synonyyminä lavarunoudelle, mutta Suomessa lavarunous on laajempi käsite. (Hertell 2017, 5.) Lavarunoudesta käytetään myös englanninkielisiä termejä slam poetry, live poetry ja performance poetry, jotka kuvaavat hyvin lavarunouden esityksellistä, osittain teatraalista puolta.

Lavarunoutta on Suomessa tutkittu vasta vähän. Merkittävin tutkimus on lajin tunnettuuden kannalta ollut Lukukeskuksen toteuttama Mun tarina -hanke. Kaksivuotisen hankkeen aikana toteutettiin kymmeniä työpajoja runoilijoiden Aura Nurmi ja Juho Kuusi toimesta. Lukioissa, sanataideryhmissä ja Helsingin Diakonissalaitoksen Vamos-ryhmissä toteutetuissa työpajoissa seurattiin ja kehitettiin käytännön toimintaa ja tutkittiin opetusmetodia. Sen myötä syntyi tutkittua tietoa lavarunouden mahdollisuuksista opetuksessa ja myös muissa yhteyksissä. Hankkeen aikana luotiin opetusmateriaaleja ja työpajamalleja sekä käynnistettiin uusia nuorten lavarunoklubeja. Hankkeen loppuraportti luo kuvan luo kuvan lavarunouden nykytilasta ja tulevaisuudesta Suomessa: se ei enää ole vain pienen piirin omaa taidetoimintaa, vaan se on noteerattu osana luovan kirjoittamisen opettamista ja lukio-opiskelua. (Lukukeskus 2020.)

Myös lavarunouden yhteys kirjallisuusterapeuttisiin toimintatapoihin tuli hankkeessa esille. Merja Kauppinen kuvaa artikkelissaan lukiolaisten lavarunoustyöpajoille antamia, ihmisenä kasvamiseen ja itsetuntemukseen liittyviä, merkityksiä: Kirjoittaminen koettiin ilmaisukeinona ja kokeilujen mahdollistajana, mielen vapauttajana ja rentoutuskeinona, joka tuntui kehossa myös fyysisenä tuntemuksena. Tekstit herättivät tunnevastetta ja mahdollisuuden kokea ja jakaa asioita yhdessä. Esittämistilanteet koettiin hyvin merkityksellisinä. Toisaalta siksi, että juuri sitä omaa runoa oikeasti kuunneltiin mutta myös siksi, että muiden tekstit olivat kiinnostavia ja saivat ymmärtämään, että oma kokemus ei välttämättä olekaan ainoa laatuaan maailmassa. Lukiolaiset kokivat lavarunopajoissa kirjoittamisen myös itsehoitona. Kauppinen toteaa lukiolaisten lavarunotyöpajoille antamien merkitysten mukailevan vuorovaikutuksellisen kirjallisuusterapian toimintatapoja ja vaikuttavuutta. (Kauppinen 2020.)

Siru Kainulainen kirjoittaa nykyrunouden vastaanottamiseen liittyvässä artikkelissaan lavarunouden suosiosta ja lumosta. Hän esittää huolensa siitä, kiinnostaako kirjoitettu runo enää ketään ja tarkastelee lavarunoutta sen tapahtumaluonteen näkökulmasta. Hänen mukaansa lavarunouden

keskiössä ovat esiintyminen, esiintymisen kyky ja taito jopa niin, että lavalla esiintyvä runoilija määrittelee kuulijan puolesta valmiiksi, miten runoon pitää suhtautua ja mistä runotekstissä on kyse. Lavarunotapahtumien sosiaalinen, yhteisöllinen luonne, jossa yleisön odotetaan myötäelävän ja suhtautuvan runoon ja sen esittäjään myötäsukaisesti aiheuttaa Kainulaisen mukaan mahdollisesti sen, että ajatus runosta taiteena jää taka-alalle. Hän ei vertaa lavarunoutta draamaesitykseen vaan kertoo pitävänsä parempana verrokkina nuorison tottumuksia ja nykyteknologian mahdollistamaa interaktiivista toimintaa. Lisäksi hän kysyy lavarunouden mielenterveyttä ylläpitäviin näkökulmiin viitaten, pitäisikö lavarunoutta ajatella esiintyjäkeskeisenä identiteettityötä tukevana toimintana tai osana ammattimaista esityskulttuuria ja esitystaidetta. Vaikka artikkelista huokuu huoli kirjoitetun ja luettavan runon puolesta, Kainulainen toteaa, että matalan kynnyksen lavarunous voi olla lapsille ja nuorille väylä lukemisharrastukseen ja jopa vetonaula lyriikan äärelle. Lisäksi hän mainitsee, että runohaluja ihmisillä on ja runojen esittämisellä on pidempi historia kuin luettavalla runolla, mutta silti itsekseen luettavan runon mahdollisuuksia ei saisi hukata. Pitäisi löytää keinoja, joilla uudistuva ja kokeileva, esteettisiä ja poeettisia keinoja hyödyntävä kirjoitettu runous löytää lukijansa. (Kainulainen 2020, 385-408.)

Edellä mainittuun liittyen ajattelen, että lavarunotapahtumien elämyksellisyys on voima, jota kannattaa hyödyntää, vaikka tavoitteena olisi edistää perinteistä tapaa nauttia runosta ja oppia saamaan siitä mielihyvää. Uskoakseni elämyksellisyys pikemminkin houkuttelee myös kirjoitetun ja itsekseen luettavan runouden äärelle kuin ohjaa siitä poispäin. Kainulaisen mainitsema esitys- ja esiintyjäkeskeisyys sekä se, että runouden näkeminen taiteena jäisi mahdollisesti taka-alalle, on itsellenikin tuttu ajatus. Mielestäni on aivan selvää, että jokainen lavalla suusta päästetty tekele ei ole taidetta, mutta se ei poissulje sitä, etteikö lavarunoharrastajat yltäisi myös taiteellisesti korkeatasoisiin teksteihin ja esityksiin. Pidän hyvänä vertailukohtana graffitia, joka aluksi oli nuorison kesken tapahtuva urbaani kisa, jonka tavoitteena oli yksinkertaisesti saada maalattua omat nimikirjaimet mahdollisimman moneen paikkaan omalla tyylillä muotoiluilla kirjaimilla. Nykyään graffiti on arvostettu, tosin edelleen osittain kiistanalainen taiteenlaji. Taiteellisesti kunnianhimoisten tekijöiden lisäksi on aina niitä, jotka vain töhrivät tai tägäävät nimikirjaimensa julkisen rakennuksen seinään.

Maikki Heijala on vuonna 2014 tehnyt kirjallisuuden pro gradu -työn suomalaisesta lavarunoudesta, sen arvoista ja keinoista. Kasper Salonen on käsitellyt pro-gradu -työssään Arto Mellerin runotta ja kuvaa Melleriä spoken word -taiteilijaksi ja nykyisen lavarunouskulttuurin edeltäjäksi. (Salonen 2015, 64.) Harri Hertellin vuonna 2017 toimittama Lavaruno-opas on kattava kuvaus suomalaisen lavarunouden historiasta ja käytännöistä. Ammattikorkeakouluissa lavarunouteen liittyviä

opinnäytetöitä on tehty muutamia, joista mainittakoon uusin: Juho Kuusi on kuvannut yhteisöpedagogiopintoihinsa liittyvässä opinnäytetyössään Helsinki Poetry Connectionin lavarunotyöpajoja ja niiden kehittämistä. Aiheensa puolesta se liittyy välillisesti myös edellä mainittuun Mun tarina -hankkeeseen.

Heijala toteaa pro-gradussaan, että tarkasteltaessa lavarunouden asemaa runokentän mullistajana on huomioitava myös rap-lyriikka. (Heijala 2014, 32.) Myös Juho Kuusi mainitsee opinnäytetyössään lavarunouden yhteyden rap-lyrikkaan ja kertoo itse tulleensa lavarunouden pariin rap-musiikin kautta sekä sen, että rap-lyriikka on lavarunotyöpajoissa suosittu aihe. (Kuusi 2017, 8-12, 20.)

Schweppenhäuserin ja Stougaard Pedersenin (2017, 18, 72) tarkastelevat slamrunoutta suhteessa raplyriikkaan ja kirjoittavat artikkelissaan, että poetry slam on perinteisen kirjallisen kulttuurin ja hip hop -kulttuurin välimaastossa elävä ääneen kuunneltavan runouden muoto. He kuvaavat poetry slam -esityksille tyypillisen rytmin ja tyylin asettuvan länsimaisen nykykirjallisuuden ja raprytmiikan ja rapsanoitusten väliin asetelmassa, jossa ääripäivä ovat arkipuhe ja rap.

arkipuhe – länsimainen nykykirjallisuus – poetry slam – rap

Mielestäni edellä kuvattua janaa arkipuheesta rappiin voi ajatella myös suomalaisen lavarunouden kuvana siten, että lavarunouteen kuuluvat nuo kaikki: arkipuheen omainen runoteksti, länsimaisen nykykirjallisuuden perinne siihen liittyvine viittauksineen, poetry slam -kisoille tyypilliset aikaan sidotut esitykset ja raplyriikat, joita esitetään joko taustanauhojen kanssa tai ilman. Joissakin suomalaisissa lavarunotapahtumissa yleisö saa nauttia kaikesta edellä mainitusta saman illan aikana ja toisinaan esitystapojen kirjo on suppeampi.

Rap-yhteyksiin liittyvän analyysin lisäksi Schweppenhäuser ja Stougaard Pedersen (2017, 18) ottavat artikkelissaan kantaa siihen, että suullinen esitetty runous on saanut liian vähän huomiota suhteessa kirjoitettuun ja painettuun runouteen. Vuonna 2013 Julia Novak totesi väitöskirjassaan, että lavarunous (live poetry) on nouseva ja muuttuva genre, jota pitäisi tutkia enemmän. Omassa tutkimuksessaan hän kuvaa lavarunouden teoriaa ja analysoi ilmiötä sekä kirjoitetun tekstin että esitysten näkökulmasta. (Novak 2013, 65–138.)

Julkaisunsa lopussa Novak esittää toiveen, että lavarunoutta tutkittaisiin lisää. Hän kertoo hyödyntäneensä ja soveltaneensa Patrice Pavisin teatteriesitysten analyysia varten tekemää listaa ja

ehdottaa, että tutkittaessa elävää runotta huomioitaisiin tavallisten seikkojen (aika, paikka, osallistujat, esitysten järjestys, tilaisuuden luonne ja perinne) lisäksi muun muassa seuraavat asiat: esiintyjän ikä, sukupuoli, etnisyys, asema kirjallisuuden kentällä sekä esittäjän alkuperäinen aksentti ja se, miten hän käyttää muita aksentteja. Kuinka esiintyjä hyödyntää rytmiä, sävelkorkeuksia, äänenvoimakkuutta, -sävyjä ja artikulaatiota. Myös sanaton ja kehollinen viestintä (eleet ja asennot) keinona tunteiden ilmaisussa tulisi olla tarkastelun kohteena ja se, miten esiintyjä on yhteydessä yleisöön, välittää asenteita ja erottaa henkilökohtaisen ja fiktiivisen osuuden tekstissään ja esityksessään. Lisäksi se, miten kirjoitettu teksti on suhteessa esitettyyn, on Novakin esittämän listan mukaan huomionarvoista. Hän mainitsee myös, että tarkoituksellisesti hänen esittämällään listalla ei ole perinteisiä teemaan, kuvakieleen tai kielikuviin liittyviä asioita, ja että toistaan erillisinä listan yksittäiset asiat ovat keinotekoisia ja niitä tulisi tarkastella osana kokonaisuutta. (Novak 2013, 233-237.) Ikään, sukupuoleen ja etnisyyteen liittyvien näkökulmien erittely Julia Novakin tekstissä aiheuttaa ainakin itselleni hämmennystä. Suomalaisessa lavarunoskenessä nimenomaan korostetaan tasa-arvoisuutta, syrjimättömyyttä ja moninaisuuden kunnioittamista ilman että ikä, sukupuoli tai etnisyys nostettaisiin millään tavalla tarkastelun kohteeksi. Ymmärtääkseni edellä mainittujen yksityiskohtien esiin nostaminen selittyy sillä, että Novak haluaa pilkkoa lavarunoesityksen pieniin osiin osoittaakseen, kuinka paljon elementtejä siihen liittyy. Hän ei niinkään kehota analysoimaan esitystä iän, sukupuolen tai etnisyyden perusteella, vaan huomioimaan ne osana kokonaisuutta.

Maaria Ylikangas toteaa suomalaisen lavarunouden olevan vuosikymmenen vaihtuessa kiinnostavassa vaiheessa instituutiokriittisyyden ja institutionalisoitumisen välissä. Hän kysyy blogi-kirjoituksessaan, onko lavarunous vallankumousta ja vastaa sen ainakin olevan jo valtavirtaa. Ylikankaan mukaan lavarunouden matka marginaalista valtavirraksi on ollut monivaiheinen. Ilmiön syntyminen ja sen siirtyminen pienistä piireistä valtavirraksi selittyy ainakin osittain sillä, että lavarunous on antanut kenelle tahansa tilan ja mahdollisuuden esittää runoa kunkin esiintyjän omista lähtökohdista käsin. Lavarunous on ottanut paikkansa kirjallisena harrastuksena, eikä puheenomainen, iskevä, sosiaalisista asemista tietoinen ja humoristinen lavarunoestetiikka ole enää vain tietynlaisen lavarunoyhteisön omaisuutta. (Ylikangas 2019.)

Susan Somers-Willetin yli kymmenen vuotta sitten kirjoittama, amerikkalaiseen lavarunouteen liittyvä toteamus, on siis 2020 -luvulla totta myös Suomessa: Nuoria yleisöjä runouden pariin houkutellut lavarunous (slam poetry) on tullut jäädäkseen ja se on osittain monipuolisten menetelmien ja uusien medioiden ansiota. Somers-Willet kirjoittaa, että lavarunoutta pitäisi tarkastella monipuolisena eri taiteenaloja yhdistävänä ja yhteiskunnallisesti merkittävänä ilmiönä ja

ymmärtää, että lavarunouden myötä runous ei enää ole vain itsekseen kirjoitettua ja yksin luettua esteettistä nautintoa. Se on sekä kuulijoiden että runoilijoiden itsensä näkökulmasta identiteetin rakentamista, sosiaalisten suhteiden muodostamista ja yhteisöjen ja myös kriitikoiden välisten verkostojen luomista sekä tapa vaikuttaa ihmisiin ja saada aikaan muutosta. Samalla lavarunouden syvimpään olemukseen liittyy mahdollisuus tulla kuulluksi ja kokea itsensä hyväksytyksi, löytää elinikäisiä ystäviä ja myös mahdollisuus muuttaa mielipidettään vallitsevista yhteiskunnallisista tai omaan elämään liittyvistä asioista. (Somers-Willet 2009, 134–138.)

Maikki Heijalan tekemisen havaintojen perusteella kotimaisessa lavarunoudessa keskeisimpiä arvoja ovat avoimuus, henkilökohtaisuus sekä autenttisuus ja huumori. (Heijala 2014, 57.) Rantaman ja Ylikankaan mukaan (2020) päiväkirjamaista muotoa arvostetaan lavarunopiireissä yhä, vaikka sille on esitetty myös kritiikkiä. Myös oman kokemukseni mukaan henkilökohtaisuutta ja aitoutta arvostetaan korkealle ja osa esiintyjistä lukee jopa suoraa päiväkirjatekstiä, mutta toisaalta lavarunoilija ei (enää) välttämättä ole runon puhuja, eikä esitetty tarina välttämättä kerro runoilijan omasta elämästä, vaikka melko usein lavarunous on keskeislyyristä.

2.2. Tutkittua ja todettua stand upista

Stand up tuli Suomessa tunnetuksi 1990-luvulla. Sen suosio kasvoi nopeasti, vaikka alkuvaiheessa epäilijät olivat sitä mieltä, että laji ei sovi Suomeen. (Keisalo 2018, 120.) Seuraavaksi kerron lyhyesti stand upiin liittyvistä suomalaisista tutkimuksista ja lainaan ajatuksia myös muutamista stand upin opaskirjoista. Kuten lavarunoudesta tehdyistä tutkimuksista käy ilmi, stand upilla ja lavarunoudella on paljon yhteistä. Käsittelen stand upia tässä myös siksi, että olen valinnut tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen stand up -tutkimuksen puolelta. Tästä kerron lähemmin tämän luvun lopussa.

Yleisen käsityksen mukaan stand up on laji, jossa lavalla esiintyvä koomikko kertoo vitsejä pyrkimyksenään saada yleisö nauramaan. Antti Lindfors määrittelee väitöskirjassaan tarkemmin, että stand up on sanataidetta ja suullis-kehollista lavataidetta sekä semioottinen vuorovaikutuksen laji. (Lindfors 2019, 4 ja 65.) Lindforsin folkloristiikan alaan kuuluva tutkimus keskittyy erityisesti kysymykseen, miten stand up -koomikot esittävät eli välittävät itseään julkisella areenalla, ja miten tätä itsen välitystä tematisoidaan ja haltuunotetaan esityslajissa, jonka kulmakiviä ovat välittömyyden ja läsnäolon ihanteet (Lindfors 2019, 4). Stand up -esitys on luonteeltaan sellainen, että se näyttää helpolta, hetken mielijohteesta tai yleisön heittämien kommenttien perusteella keksityltä.

Todellisuudessa takana on lukusia kirjoitus- ja harjoituskertoja. Samasta vaivattomuuden illuusiosta puhuu myös Marianna Keisalo (2017, 4).

Marianna Keisalo toteaa artikkelissaan, että stand upin perusidea on yksinkertainen, mutta saadakseen ihmiset nauramaan koomikon on tehtävä paljon työtä lavan ulkopuolella. Monet ihmiset ovat hauskoja kaveriporukoissa, mutta erona spontaaniin vitsinheittoon koomikoilla on kyky *tehdä* komiikkaa, luoda tilanne ja koominen vaikutus tarkoituksellisesti. He osaavat korostaa kerronnassaan yllättäviä täyskäännöksiä yhteen sopimattomien asioiden avulla ja kautta yleisön edessä. Kun koomikko rakentaa esitystään, läsnä ovat vitsien lisäksi sekä yksityinen minä että lavapersoona. Seurattuaan koomikoiden työtä sekä lavalla että lavan ulkopuolella, Keisalo vakuuttui siitä, että Robert Pettersonin toteamus ”avain komiikkaan on lavamateriaalin ja lavapersoonan välisessä suhteessa”, on totta. (Keisalo 2018, 131-132.)

Koomikko Riku Suokas aloittaa teoksensa *Se oli vain ajan kysymys* viittaamalla Aristoteleen runousoppiin ja omistamalla teoksensa yleisölle, jota ilman stand upia ei ole. Hän sanoo stand upin olevan teatterin rock´n rollia. (Suokas 2005.) Myös Maritta Vento toteaa, että stand uppia voi verrata rockmusiikkiin, sillä kyseessä on laji, jonka tarkoitus on herättää kuulijassa tarpeita ja haluja esimerkiksi nostattamalla vitsin avulla esiin nostalgisia muistoja (Toikka ja Vento 2000, 96.). Stand upissa koomikon ja yleisön välinen vuorovaikutus on tärkeä osa esitystä. Erotuksena esimerkiksi teatterimonologiin on se, että toisin kuin teatterin lavalla, stand up -koomikko esiintyy omana itsenään ja kertoo itse keksimiään juttuja. Teatterissa monologia esittävä näyttelijä eläytyy toisen ihmisen kirjoittamaan tarinaan ja siihen liittyvään rooliin ja voi jatkaa esityksensä loppuun asti, vaikka yleisö ei reagoisi millään tavalla. Stand up -esityksessä niin ei voi käydä. Koomikko tarvitsee yleisön välittömän reaktion, naurun, voidakseen jatkaa. (Wickström 2005, 34-36; Toikka 2018, 121–122.) Samaa sanoo koomikko Henry Lehto: Stand up treenaaminen on aloitettava treeniklubilla. Toimivaa stand up -esitystä ei voi opetella ulkoa kotonaan ja mennä sitten valmiin aineiston kanssa lavalle, koska ikinä ei voi tietää, miten homma toimii, ellei kuule yleisön palautetta. (Lehto 2015.)

Marianna Keisalon mukaan stand up on kansainvälinen ilmiö, joka kussakin maassa asettuu omaan kulttuuriseen maaperäänsä. Eri maissa arvostetaan erityyppisiä stand upin suuntauksia. Suomessa erityisesti kielellinen taituruus on arvossaan. Semiotiikan näkökulmasta sanat (myös esimerkiksi värit ja eleet) ovat merkkejä, joiden välityksellä ihminen, tässä tapauksessa koomikko, välittää yleisölle merkityksiä. Samaan aikaan koomikko on merkitysten kohde. Yleisössä istuva henkilö luo merkityksiä kuulemastaan ja näkemästään sen perusteella minkälainen tausta, elämäntilanne tai vaikkapa sen hetkinen mielentila hänellä itsellään on. Keisalo on soveltanut semioottisen minän

ajatusta stand-up komiikkaan tutkimalla koomikkoja paitsi merkkejä tuottavina toimijoina että myös merkeistä koostuvina tulkinnan kohteina. Hänen mukaansa komiikka edellyttää koomikolta tietoisuutta itsestään, eräänlaista minäntajua siitä, miten häntä lavalla tulkitaan. (Keisalo 2018, 16-17; Keisalo 2019.)

Marianna Keisalo on sekä tutkija että stand up -koomikko. Vuonna 2011 hän teki etnografisen väitöstutkimuksen kosmisista klovneista (cosmic clovns). Hän kuvaa työssään tiettyjen klovnihahmojen ja rituaalien merkitystä Meksikossa asuvan alkuperäiskansan elämälle, kulttuurin jatkuvuudelle ja yhteisön jäsenten vuoropuhelulle. Työnsä loppuvaiheessa hän toteaa, että pellejä ja huumoria tarvitaan, ja että länsimaisessa kulttuurissa stand up -komiikka näyttää olevan yksi yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen areenoista, jossa huumori ja komiikka ovat sallittuja. (Keisalo 2011, 179.) Stand upia tutkiessaan Keisalo on esittänyt, että figure–ground -teoria on yksi käyttökelpoinen työkalu, kun pyrkimyksenä on ymmärtää stand up -esitysten luonnetta:

> ”Stand up -komedian dynamiikkaa on mahdollista ymmärtää, kun tarkastelee vastakkain esityksessä esiin tulleita inventioita ja konventioita sekä figure–ground -suhteita. Tämän dynamiikan tarkastelu paljastaa, kuinka on mahdollista järjestää tapahtuma, jossa ihmiset voivat olettaa saavansa nauraa.” (Keisalo 2017, 15.)

Figure–ground -teoria kehitettiin alun perin psykologiassa osoittamaan sitä, että ihmiset kiinnittävät katseensa ja hahmottavat kuvia omista lähtökohdistaan käsin. Tyypillisin esimerkki tästä on kahden profiilikuvan väliin jäävä maljakko, jonka näkee, jos huomion kiinnittää siihen, eikä kasvojen siluetteihin. Myöhemmin antropologit jatkoivat teorian kehittelyä. Roy Wagner esitti (1981), että taustan ja kuvan väliset täyskäännökset (figure–ground reversals) osoittavat, että se, mikä toiselle on merkityksellistä, näyttäytyy toiselle aivan eri tavalla ja jopa täysin vastakkaisena asiana, ajatuksena tai kuvana. Keisalo soveltaa tätä ajatusta stand up -koomikoihin kuvaamalla, kuinka koomikko asettelee set upit ja punchlinet ja piirtää yleisölle kuvan kyseessä olevasta asiasta. Hän kääntää ”kuvan” yllättäen ympäri uudella mielenkiintoisella tavalla ja näyttää asian toisesta näkökulmasta.

Usein niin, että perinteinen asia tai ajatus saa kekseliään uuden muodon, joka synnyttää naurua. (Keisalo 2017, 3-9.) Stand up esitys on kokonaisuus, jossa inventiot, konventiot, merkkien ja merkitysten välittäminen sekä tulkitseminen ovat sidoksissa nopeisiin ja yllättäviin näkökulmien vaihdoksiin, käänteisiin, jotka ovat usein keskenään ristiriitaisia. Näkökulmien vaihtuminen luo tehokkaan kontrastin ja samalla myös mahdollisuuden joko vahvistaa tai asettaa kyseenalaiseksi perinteiden tapa ajatella. (Keisalo 2015.) Stand upissa vitsi etenee käänteisesti mutta suoraan

tulkinnan suuntaan. Ristiriita pohjustuksen (set up) ja loppusutkauksen (puncline) välillä synnyttää äkkinäisen käännöksen ja yllättävän havainnon siitä, mistä oli kyse. Keisalon mukaan Wagnerin figure-ground -ideaa voi soveltaa, jos inventioiden ja konventioiden suhde laajentaa huumoriteorian tasoja ja tuo esiin erilaisia näkökulmia. (Keisalo, 2017, -5-8.)

Tutustuessani edellä mainittuihin Keisalon ajatuksiin ryhdyin pohtimaan, voisiko samoja minäntajuun ja figure–ground teoriaan liittyviä ajatuksia hyödyntää ja soveltaa lavarunouden kontekstissa. Samalla oivalsin, että haluan käyttää niitä osana omaa tutkimustani. Kerron tästä tarkemmin seuraavassa luvussa.

2.3. Metodologia

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys: minäntaju ja runomalja

Olen päätynyt tutkimaan omaa lavarunouttani stand uppia tutkineen, Marianna Keisalon käyttämän minäntaju -käsitteen avulla. Tutkimusaineistonani ovat omien tekstieni ja muistiinpanojeni lisäksi kahden lavarunoilijan, Heli Laaksosen ja Jonna Nummelan litteroidut haastattelut. Kun myöhemmin viittaan edellä mainittuihin haastatteluihin, joista toiset tapahtuivat elokuussa 2020 ja toiset tammikuussa 2021, mainitsen haastateltavan nimen, haastatteluiden vuosiluvut muodossa 2021–2021 ja litteraation sivunumeron. Omien muistiinpanojeni osalta mainitsen vain nimeni ja vuosiluvut muodossa 2020–2021, sillä kaikki muistiinpanoni eivät ole sivunumeroiduksi asiakirjaksi tulostettavassa muodossa.

Tieteen verkkojulkaisu AntroBlogissa Marianna Keisalo (2019.) kysyy blogikirjoituksensa otsikossa: ”Miten huumorintaju liittyy minäntajuun stand-up -komiikassa, ja mitä se sellainen minäntaju on?” Hän vastaa kysymykseensä tarkastelemalla semioottisen minän käsitettä ja yksilön kykyä käyttää symboleja olemalla osa aistimusten tuottamaa merkkien virtaa sekä sitä, että ihminen on tietoinen itsestään hyvin monimutkaisella tavalla.

Minäntaju ei käsiteteenä ole ollenkaan yksiselitteinen. Voikin kysyä, onko se sanana jollain lailla samanlainen kuin huumorintaju. Tietämättä selkeää vastausta ajattelen, että kuten huumorintajuja, myös minäntajuja on monenlaisia. Seuraava lainaus tiivistää mielestäni sen, mitä ymmärrän koomikon minäntajun tarkoittavan Keisalon tekstien perusteella:

> ”Komiikka edellyttää koomikolta tietoisuutta itsestään ja siitä, miten häntä lavalla tulkitaan. Lavapersoonan ja materiaalin suhde voi olla monimuotoinen: se voi olla

> saumaton, mutta myös ristiriidat voivat toimia naurun lähteenä. Lavapersoona tarjoaa näkökulman, jonka kautta lavalla esitetty materiaali syntyy ja saa kontekstin. (Keisalo 2019.)

Keisalon mukaan ihmisen minä on sosiaalinen ja julkinen, koska se syntyy jaettujen, pääasiassa kulttuuristen merkitysten kautta. Ihminen itsessään on siis sekä merkityksiä luova ja välittävä henkilö että merkitysten kohde. Ihmisen minä koostuu erilaisista rooleista ja erilaiset roolit ovat yhteydessä edellä mainittuun minäntajuun, tietoisuuteen itsestä ja merkityksistä, joita muille välittää tai joiden kohteena on. Koomikolla pitäisi siis Keisalon mukaan olla hyvä minäntaju eli käsitys siitä, minkälaisia merkityksiä hän olemuksellaan ja jutuillaan yleisölle välittää. (Keisalo 2019.) Komiikkaa tehdessään koomikko oppii tarkastelemaan maailmaa stand up -esityksen näkökulmasta, vitsin tekemisen materiaalina. Sen lisäksi hänen on lavalla luotava itsestään tausta, jota vasten hän vitsinsä kertoo ja opittava vaihtamaan näkökulmia niin, että yleisö lähtee mukaan ja tajuaa vitsin. Koomikko voi käyttää apunaan omia ajatuksiaan, sosiaalista identiteettiään, fyysistä ulkonäköään tai tyypillisiä kokemuksiaan, mutta asiat on esitettävä tietyssä järjestyksessä ja yllättävien ristiriitaisuuksien esittämisen avulla, jotta esityksen päämäärä, nauru voidaan saavuttaa.
(Keisalo 2018, 117–118, 129–131.)

> ”Vaikka ristiriidat ovat koomisen ilmaisun ytimessä, figure-ground -teoria voi tarjota uuden näkökulman siihen, miten pohjustukset (set upit) ja loppusutkaukset (punclinet) ovat kuvana (figure) ja taustana (ground) suhteessa toisiinsa. (Keisalo 2017, 15.)

> ”Voidakseen luoda koomisen perspektiivin asioihin ja käsitelläkseen sitä figure–ground -kääntöjen (figure-ground -reversals) mukaisesti niin, että ajatus välittyy yleisölle onnistuneesti, koomikon on oltava tietoinen monista mahdollisista näkökulmista ja siitä, miten ne suhteutuvat toisiinsa. (Keisalo 2018, 129.)

Marianna Keisalo puhuu Henry Lehdon podcastissa (2015) ja kirjoittaa omassa blogikirjoituksessaan (2019) lavapersoonan ja lavamateriaalin suhteesta sekä standup -koomikon yleisölle välittämistä merkityksistä. Olen kirjoittanut alla olevan kappaleen edellä mainittujen lähteiden perusteella. Ehdotan, että tekstin voisi lukea myös niin, että koomikko -sanan tilalla on sana runoilija ja vitsin tilalla sana runo:

Stand up -koomikko ei ole pelkästään se, mitä hän sanoo tai minkälaisia hänen vitsinsä ovat vaan jokainen esitetty stand up –rutiini välittyy yleisölle kulttuurisen kontekstin, koomikon lavapersoonan ja sen taustalla olevan oikean ihmisen välityksellä. Komiikka syntyy lavamateriaalin ja lavapersoonan välisestä suhteesta ja yleisö odottaa esiintyjän olevan kokonainen henkilö. Lavalla esiintyvän koomikon on oltava jollain lailla uskottava ja johdonmukainen kokonaisuus, sillä esitettyjä vitsejä ei

voi erottaa esiintyjästä. Samaan aikaan, kun koomikko välittää merkityksiä, yleisössä istuvat ihmiset tekevät tulkintoja sekä vitseistä että esiintyjästä sen mukaan, minkälainen tausta heillä itsellään on, ja miten esitetyt jutut asettuvat tai kolahtavat omaan kokemusmaailmaan tai vaikkapa elämäntilanteeseen. (Keisalo 2015; Keisalo 2019.)

Sama teksti voisi siis lavarunouden kontekstissa tulla kirjoitetuksi seuraavalla tavalla: *Lavarunoilija* ei koskaan ole pelkästään se, mitä hän sanoo tai minkälaisia hänen *runonsa* ovat vaan jokainen esitetty *runo* välittyy yleisölle kulttuurisen kontekstin, *runoilijan* lavapersoonan ja sen taustalla olevan oikean ihmisen välityksellä.

Perinteisen ja uudenlaisen ajattelun näkökulmasta stand upissa pahin mahdollinen vaihtoehto on se, että pohjustuksessa (set up) tarjoillaan uusia näkökulmia ja lopussa palataan asioiden vallitsevaan tilaan (Keisalo 2017, 14–15). Mielestäni myös lavarunoudessa ikävintä on, jos hyvin tehty pohjustus lässähtää konventionaaliseksi loppusäkeeksi, paitsi jos loppusäe sisältää esimerkiksi onnistunutta ironiaa. Edellä olen viitannut tapaan, jolla Marianna Keisalo kuvaa minäntaju -käsitteen ja figure–ground -teorian mukaista ajatusta sekä inventioiden ja konventioiden suhdetta stand up -rutiineissa (Keisalo 2017, 15; Keisalo 2018, 124–132.) Aihekokonaisuus inspiroi minua, sillä mielestäni osuvat kielelliset keksinnöt, uudissanat tai muut uudenlaiset tavat käyttää kieltä lavarunoudessa voidaan rinnastaa Keisalon tapaan kuvata stand up -inventioita. Lisäksi oman tulkintani mukaan myös lavarunoudelle on tyypillistä nostaa esille konventionaalisia, perinteisiä ja sovinnaisia käytänteitä ja näyttää ne uudessa valossa, täysin toisenlaisesta näkökulmasta kuin mihin on totuttu. Ja usein se tehdään juuri nopeilla näkökulman vaihdoksilla. Myös tästä syystä pidän mielekkäänä soveltaa Keisalon ajatuksia omassa tutkimuksessani. Seuraavassa kuvaan yksinkertaistettuna ja omin sanoin, miten ymmärrän esiintyjän, lavapersoonan ja esityksen suhteutuvan toisiinsa ja kuinka yhdistän figure–ground -teorian minäntajun -käsitteeseen tässä työssäni. Käytän apuna itse keksimääni sanaa runomalja.

Kohteen jäsentäminen kuvioksi ja taustaksi on ajatus siitä, että kuvan voi nähdä vain taustaansa vasten (kuten kaksi vastakkain olevaa kasvojen profiilikuvaa ja niiden välistä esiin piirtyvä maljakko). Stand upin perinteeseen kuuluu, että esiintyjät ovat lavalla ainakin näennäisesti omana itsenään. He eivät yleensä käytä roolivaatteita tai taiteilijanimiä. Lavarunoilijoiden joukossa on hieman enemmän teatraalisilla rooleilla leikittelevia taiteilijoita, mutta pääosin myös lavarunoilijat ovat lavalla kokonaisa tunnistettavia henkilöitä ja esiintyvät omana itsenään. Hahmotan asian niin, että esityksen aikana yleisö pääsee näkemään figure–ground -kuvan tapaan sekä lavapersoonan että oikean henkilön

vastakkain olevat profiilit ja niiden välistä esiin piirtyvän esityksen. Eli sekä koomikon vitsit että lavarunoilijan runot ovat tavallaan se maljakko, joka näkyy, kun katse kohdistuu suoraan siihen/niihin, eikä kuvan reunoilla oleviin, kasvoista piirrettyihin siluetteihin. Oleellista on, että kumpaakaan ei ole ilman toista, eikä esityksen sisältöä voi erottaa esiintyjästä. Tätä kokonaisuutta kutsun runomaljaksi.

Kuvassa (Kuvio 1) on omista kasvoistani piirretyt siluetit. Ne osoittavat, että Elina Pulli ja Pulina Elli ovat sama henkilö, vaikka näyttäytyvätkin eri suunnista. Eräs runoteksti on aseteltu maljakon ääriviivojen sisään, sillä lavarunouteni syntyy oman minäni ja lavapersoonani yhdistyessä. Elina Pulli ja Pulina Elli ovat sama asia, eivätkä kuitenkaan ole, sillä elämä muodostuu rooleista, joita meillä kaikilla on useita.

Kuvio 1: Runomalja

Tutkimuskysymykseni on: Millä tavalla minäntaju näyttäytyy Pulina Ellin lavarunoudessa. Se saa vastauksensa niin, että ensin kuvaan millä tavalla aloitin lavarunojen kirjoittamisen ja esittämisen. Sen jälkeen kerron muistiinpanojeni ja haastatteluaineistoni perusteella, miten koen minäntajuni kehittyneen ja miten se näyttäytyy vuonna 2021. Lisäksi esittelen kolmen runon avulla kokemustani lyyrisestä, koomisesta ja persoonallisesta minästäni.

Tutkimusotteeni on autoetnografinen ja tutkimuskysymys hyvin henkilökohtainen. Olen kerännyt tietoa havainnoimalla sekä muiden että omaa toimintaani lavarunoklubeilla ja kerännyt aineistoa

päiväkirjamerkinnöistä ja muistiinpanoista. Koska olen halunnut välttyä liialliselta, vain itseen kohdistuvalta tarkastelulta ja kuvata lavarunoutta myös hieman laajemmin, olen valinnut yhdeksi tutkimusmenetelmäksi teemahaastattelun. Tarkastelen myös teemahaastattelun keinoin hankkimaani aineistoa autoetnografisesta näkökulmasta. Peilaan omia kokemuksiani ja ajatuksiani niihin vastuksiin, joita olen haastateltaviltani saanut.

Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on tutkimusmenetelmä, jossa haastateltavalta kysytään kysymyksiä tiettyyn aiheeseen liittyen. Kysymykset ovat ennalta, teemoittain laadittuja, mutta keskustelu voi edetä ja polveilla sen mukaan, mitä haastateltava kertoo. Teemahaastattelu edellyttää tutkijalta hyvää ymmärrystä ilmiöstä ja sen osatekijöistä sekä tietenkin perehtyneisyyttä ja etukäteisvalmistelua. Teemahaastatteluun liittyy oletus, että tutkijalla ja haastateltavalla on jollain lailla yhteinen kieli käytössään ja siten haastattelu voi edetä melko lailla vapaamuotoisesti. (Puusa & Juuti 2020, 106-110.) Valmistauduin teemahaastatteluun huolella ja minulla oli jo ennestään hyvää ymmärrystä lavarunoudesta ilmiönä. Olin perehtynyt tutkittavaan asiaan käytännössä, mutta valitsin juuri teemahaastattelun menetelmäkseni siksi, että se oli minulle menetelmänä tuttu aiempiin maisteriopintoihini liittyen. Toinen syy juuri teemahaastattelun valintaan oli se, että uskoin saavani muita lavarunoilijoita haastattelemalla uusia oivalluksia ja oppivani lisää.

Klaus Mäkelän (1992, 42–59) mukaan ei ole olemassa ajattelua ilman vertailua, mutta vertailemalla voi päätyä yhtäläisyyksien ja erilaisuuksien löytämiseen, havaitsemiseen. Hänen mukaansa laadullisen tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, että lukija voi seurata, miten tuloksiin on päädytty. Lukijalle on annettava mahdollisimman tarkka kuva siitä, minkälaisia teknisiä ja ajatuksellisia operaatioita on hyödynnetty tutkimustulosten saamiseksi. Pyrin seuraavassa kappaleessa kuvaamaan mahdollisimman tarkasti minkälaiset, Mäkelän sanaa lainatakseni, ajatusoperaatiot, ovat vieneet tutkimustani eteenpäin ja minkälaisia ideoita minulle on syntynyt haastatteluaineistojen perusteella, kun olen vertaillut asioita, löytänyt yhtäläisyyksiä ja eroja.

Aineistonhankinta ja tutkimuksen eteneminen

Aloittaessani pro-gradun tekemisen sanapari *lyyrinen stand up* pyöri mielessäni ja pikkuhiljaa päädyin ajattelemaan, että keskityn tutkimuksessani jollain lailla huumoriin. Melko pian päätin, että haluan etsiä vastauksia kysymyksiini haastattelemalla muita lavarunoilijoita. Ryhdyin miettimään ketkä lavarunoilijat ovat omasta mielestäni hauskoja. Ensimmäisinä mieleeni tulivat Heli Laaksonen

ja Jonna Nummela, joka esiintyy nimellä Nihkee Akka. He molemmat osaavat mielestäni käyttää huumoria lavarunojensa osana oivallisella tavalla, vaikka ovatkin keskenään hyvin erilaisia. Ennen kuin tein lopullisen valintani siitä, keitä runoilijoita lähestyn haastattelupyynnöllä, kysyin vielä kahden lavarunoaktiivin mielipidettä siitä, ketkä olisivat heidän mielestään hauskoja. Toinen heistä vastasi Heli Laaksonen ja Nihkee Akka. Toisen mielestä ensimmäiset kolme, jotka tulevat mieleen ovat Pulina Elli, Heli Laaksonen ja Jonna Nummela. Asia oli sillä selvä. Tämän kyselykierroksen jälkeen varmistuin siitä, että haluan haastatella sekä Laaksosta että Nummelaa.

Lähetin molemmille runoilijoille sähköpostin ja kysyin, suostuisivatko he haastateltaviksi. Tässä vaiheessa en vielä osannut kertoa tutkimuksestani paljoakaan, mutta molemmat heistä vastasivat melko nopeasti, että ovat mielellään mukana. Ryhtyessäni sopimaan haastatteluaikoja huomasin, että me kaikki kolme olemme esiintymässä samoilla lavarunofestivaaleilla heinä–elokuun vaihteessa 2020. Silloin minulle tuli kiire. Olin käyttänyt paljon aikaa oman esitykseni valmisteluun ja jännitin ensimmäistä keikkaa isolla lavalla. Jännitys helpottui, kun saatoin siirtää huomioni teemahaastattelun sisältöön, lavarunouden eri puoliin. Laadin teemahaastattelurungon ja vastasin kysymyksiini ensin itse kirjoittamalla ajatukseni muistiin. Halusin varmistua, että muistan, mitä olen itse asioista ajatellut ennen kuin ryhdyn kysymään muilta.

Lähetin kysymykset etukäteen molemmille runoilijoille ja kysyin samalla, voisiko haastattelun toteuttaa festivaaliviikonloppuna. Molemmat taiteilijat halusivat jättää asian sopimisen vasta viikonloppuun, sillä esiintymiseen keskittyminen oli etusijalla. Lopulta kävi kuitenkin niin, että haastattelin molempia ”lavarunofestareiden backstagella”. Kysymysten etukäteen lähettäminen oli hyvä, suorastaan onnekas ratkaisu. Runoilija Heli Laaksonen oli jo aiemmin päättänyt rakentaa esityksensä siten, että hän kertoo välijuonnoissa omasta urastaan ja siitä, mikä vetää esiintyjää lavalle. Ilahduin kuullessani, että lähettämäni kysymykset olivat inspiroineet häntä ja sain osaan kysymyksistäni vastauksen hänen esityksensä aikana.

Ensimmäinen aineistonhankintarupeamani tuotti yhteensä neljäkymmentä sivua (16+24) litteroitua tekstiä Jonna Nummelan, eli Nihkeen Akan ja Heli Laaksosen haastatteluista. Jo ensimmäisellä lukukerralla löysin sekä yhteisiä nimittäjiä että eroja haastateltavien ajatuksissa ja heidän suhteessaan lavarunouteen. Ennen kaikkea löysin aineistosta joitakin asioita ja myös puutteita, jotka vievät omaa ajatteluani eteenpäin.

Haastatteluja toteuttaessani en mielestäni esittänyt johdattelevia kysymyksiä, mutta osallistuin keskusteluun ilmaisemalla omia ajatuksiani. Sitä voi hyvin pitää johdatteluna ja siten voidaan ajatella, että haastattelujen toteutukset eivät olleet täysin virheettömiä. Havahduin tähän asiaan vasta, kun

litterointien tekemisessä avustanut henkilö, huomautti minulle siitä. Koen, että haastateltavilla oli aidosti mahdollisuus ilmaista mielipiteensä, mutta yhdessä kohdassa ohjasin keskustelua huumorin suuntaan, vaikka haastateltava teki aloitteen puhuakseen siitä, että kaikki hänen runonsa eivät ole hauskoiksi tarkoitettuja.

Haastatteluaineiston analyysin olen tehnyt hyvin yksinkertaisesti alla olevan kuvion mukaisesti. Hirsjärvi ja Hurme toteavat kirjassaan, että kuvaus on ehkä liiankin yksinkertainen antaakseen kuvan työprosessista, joka koskee haastatteluaineiston analyysia aineiston luennasta raportointiin asti.

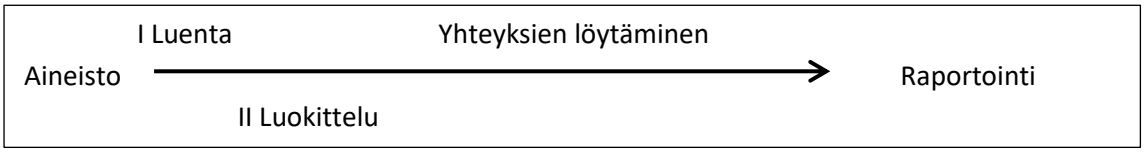

Haastatteluaineiston analyysin vaiheet (Hirsjärvi & Hurme 2000, 144.)

Oman tutkimukseni teemahaastatteluosuuteen edellä oleva kuvaus sopii mielestäni hyvin, sillä suunnilleen tuohon tapaan olen toiminut: kerännyt haastatteluaineiston ja litteroinnin jälkeen lukenut sitä useaan kertaan löytääkseni yhteyksiä ja myös eroavaisuuksia. Tämä on tapahtunut lomittain kevyehkön luokittelun kanssa. Luin litterointitiedostoja ensin koneelta ja tein merkintöjä word-kommentointityökalulla. Luovuin tästä melko nopeasti ja luin sanasta sanaan litteroidut tekstit tulosteilta. Lukiessani tein alleviivauksia ja ympyröin tärkeitä kohtia. Lisäksi tein marginaaleihin huomioita omista ajatuksistani ja tekstin synnyttämistä kysymyksistä. Seuraavassa vaiheessa poimin tekstistä kiinnostavimmat kohdat ja sitaatit, joista ajattelin olevan hyötyä tutkimuskysymykseeni vastaamisessa sekä tutkimusprosessini ja myös luovan prosessini kuvaamisessa.

Emilia Karjula mainitsee väitöskirjatekstissään, että hänen tutkimuksessaan joissakin tutkimusaineiston kohdissa oli enemmän imua kuin toisissa. Hän myös kertoo, että hänen tutkimuksessaan tekemiä valintoja on ohjannut aineiston ja tutkijan välille syntyneet erityiset kiinnostuksen hetket. (Karjula 2020, 83.) Tämä kuulostaa tutulta. Omassakin aineistossani oli erityisiä kohtia, joihin halusin pysähtyä ja jotka mietityttivät minua jopa useita päiviä. Ennen kaikkea haastatteluaineisto synnytti assosiaatioita ja oivalluksia, joita ilman tutkimuskysymykseeni vastaaminen olisi jäänyt vajaaksi. Ihmetykset ilmestyivät ja oivallukset syntyivät minun ja aineistoni välissä, liminaalitilassa. Tämän oikeastaan ymmärsin vasta lukiessani Emilia Karjulan (2020, 83) kuvausta omasta tutkimusprosessistaan.

Ensimmäisten haastatteluiden jälkeen koin saaneeni uutta tietoa, mutta tutkimukseni teoreettinen viitekehys oli vielä epätarkka ja vaati lisää teorialähteiden lukemista. Vasta löydettyäni Marianna Keisalon kirjoitukset stand upista, semioottisesta minästä ja minäntajusta (Keisalo 2019), osasin muotoilla varsinaisen tutkimuskysymykseni: miten minäntaju näkyy Pulina Ellin lavarunoudessa? Samalla ymmärsin, että tarvitsen vielä uudenlaisen haastattelukierroksen. Olimme toki jo ensimmäisten haastattelujen aikana puhuneet alustavasti uudesta rupeamasta, mutta tuolloin käsitykseni oli ollut, että syventäisimme keskustelua niistä aiheista, joita kysymyspatteristossani oli valmiina. Näin ei kuitenkaan käynyt, sillä halusin kysyä sekä Nummelta että Laaksoselta, mitä he ajattelevat *minäntajusta* osana lavarunoesitystä. Valmistauduin uusiin haastatteluihin jäsentämällä mielessäni semioottisen minän ja minäntajun käsitteitä. Samalla tutustuin tarkemmin Keisalon (2017 ja 2018) teksteihin figure–ground -teorian soveltamisesta stand up koomikoihin ja koin oman epifaniahetkeni. Ymmärsin tuolloin että vasta keskustelu, jossa käsittelisimme *minäntajua* ja lavapersoonan sekä oikean henkilön välisestä suhdetta figure–ground -teoriaa soveltaen, pääsisin asian ytimeen.

Toteutin uudet haastattelut etäyhteydellä Teams-sovelluksen avulla. Ennen haastatteluita välitin molemmille haastateltaville tekstejä, joiden avulla he saattoivat tutustua Marianna Keisalon ajatuksiin minäntajusta ja figure–ground -teorian soveltamisesta stand upiin. Näiltä haastattelukerroilta kertyi yhteensä kaksikymmentäseitsemän liuskaa (12+15) litteroituja tekstejä. Myös näitä tekstejä tutkin aiemmin kuvaamallani tavalla ja palaan niihin myöhemmin.

Seuraavaksi esittelen haastateltavani ja kerron lyhyesti heidän urastaan. Myöhemmin kerron teemahaastattelukysymysten ja vastausten avulla haastatteluaineistosta nousseista lisäkysymyksistä ja ajatuksista. Mainittakoon, että vaikka toinen haastattelukierros oli tutkimuskysymykseni kannalta merkityksellisempi, ensimmäiset teemahaastattelut olivat hyvin tarpeellisia. Ne olivat keinoni päästä aiheeseen kiinni ja löytää reitti siihen, mitä olin etsimässä. Tämän tyyppinen työskentelytapa, jossa ryhdyn käytännön työhön melko nopeasti ja vasta sitten perehdyn teoriaan, on tyypillinen tapa minulle. Se selittyy kinesteettisellä oppimistyylilläni, sillä että opin ensisijaisesti tekemällä. Tarvitsen käytännön toimintaa, voidakseni keskittyä teoreettisiin näkökulmiin ja saadakseni oivalluksia.

3 Lavarunoilijoiden muotokuvat

3.1. Heli Laaksonen

Heli Laaksonen on Suomen menestynein lavarunoilija, kun tarkastellaan 2000-luvun alussa alkaneen uran pituutta ja esiintymiskertoja suurille yleisöille. Hän loi pohjaa suomalaiselle lavarunoudelle ja aloitti uransa aikana, jolloin lavarunous ei vielä ollut ilmiö suomalaisessa runokentässä. Hänet on useimmiten lavarunoilijan sijaan nimetty murrerunoilijaksi.

Laaksonen on julkaissut parikymmentä kirjaa. Hän on koulutukseltaan filosofian maisteri ja lukenut pääaineenaan suomen kieltä. Hänellä on yritys nimeltä Sanatoimisto Hulimaa, jota kuvataan yhden naisen moninaiseksi viestintäfirmaksi. Lisäksi Laaksosella on kirjojen julkaisuun ja kuvituksiin keskittyvä toiminimi Kynälä. Hulimaan kotisivulla www.hulimaa.fi sivuilla tarjolla olevia palveluja kuvataan seuraavasti:

> ”Sanamaija Heli kauppaa osaamiaan asioita: suoraa pulinaa, runonlukua, tekstejä pitkällä ja lyhyellä suomella, mielipiteenilmaisua, esiintymisohjausta ujoille, luovuuskäsityksiä kangistuneille ja viestinnällisiä vinkkejä umpimielisille. Digimaailmassakin vielä tarvitaan kynällä kuvittamista ja kirjanjulkaisun hahmotusta.”

Laaksosella on ollut oma TV-ohjelma Helil kyläs (Yle 2015) ja hän on antanut uransa aikana varmasti satoja haastatteluja. Oma haastatteluni sai mielenkiintoisen lisän Sieravuoren lavarunofestivaaleilla (1.8.2021), kun Laaksonen vastaisi osaan kysymyksistäni esityksen välijuonnoissa ja myös siitä, että hän kertoi esityksen olleen itselleen jonkinlainen välitilipäätös. Keväällä 2020 Heli Laaksonen voitti Kirsi Kunnas palkinnon ja saman vuoden elokuussa hän jäi opintovapaalle suorittaakseen Luonto- ja ympäristöalan perustutkinnon. Haastattelun aikana Laaksonen kertoi, että haluaa uuden ammatin, koska runoileminen ei enää elätä kuten ennen. Hän kertoi olevansa huolissaan kirja-alan muutoksista ja kokevansa elämän digitalisoitumisen itselleen vieraana asiana.

Laaksosella on Facebookissa, Heli Laaksonen – Runoilijan lukijakunta -niminen sivusto. Siellä hänellä on edelleen uskollinen lukijakuntansa, vaikka hän vitsaili haastattelun aikana, että hänen lukijansa ovat kuolleet. Edellä mainitulla tokaisulla Laaksonen viittasi siihen, että hänen lukijansa ovat iäkkäitä, eivätkä sen enempää ikäihmiset kuin muutkaan enää osta kirjoja kuten ennen. Itse tutustuin Laaksosen runouteen lähes kaksikymmentä vuotta sitten. Jo tuolloin ihastuin hänen kielelliseen taituruuteensa ja omanlaiseen, täysin jäljittelemättömään tapaansa ilmaista asioita. Koska hänen käyttämänsä murre oli minulle verasta, koin lukemisen aluksi hankalaksi. Lainattuani hänen kirjoistaan tehtyjä CD-levyjä ja kuunneltuani niitä kymmeniä kertoja, opin nauttimaan hänen

runoudestaan myös kirjoitetussa muodossa. Haastatellessani Heli Laaksosta elokuussa 2020 hän kertoi omien runojensa rakenteesta mielenkiintoisen seikan, joka on oikeastaan hyvin tunnistettava hänen tuotannossaan, mutta, jota en aiemmin ollut niin tarkkaan ajatellut. Hän käyttää stand up - tyyppisiä, humoristisia loppukoukkuja ”lyömällä läskiksi” sen, mitä on aiemmin sanonut:

> *”Ja sit mul on loppu koukut yleensä siel, et mä rakennan sitä yleensä vähä silleen et jos standupin tämmösi punchlaineja ajattelee ja näit termei nii on just simmonen setuppi ja sit tulee punch line, nii vähä just sil taval mun runojani. Et se tulee hyvin helpost et mä ajastan sen johonki ja sit mä heitän siihe jonkun lopun. Joka on mielummi latistava. Se loppu sit lyö jotenki läskiks sen.”* (Laaksonen 2020-2021, 8.)

Heli Laaksonen on parhaimmillaan yleisön edessä. Oman tutkimukseni kannalta pidän arvokkaana, että Laaksonen vastasi osaan kysymyksistäni esityksensä lomassa. Vesa Rantama kirjoitti Nuori Voima blogissa Laaksosen esityksestä näin:

> ”Kokonaisvaltainen, yhtä paljon runoihin kuin välispiikkeihin nojaava esitys kuultiin myös festivaalin runoilijoista luultavasti kokeneimmalta, Heli Laaksoselta**.** Laaksonen kuvaili osuvasti toisten esitysten häneen jättämiä jälkiä: hänen mukaansa sisällöt eivät yleensä jää mieleen, mutta väkevän esiintymisen poltteen tuntee silti vielä vuosien päästäkin. Kuitenkin Laaksonen esitti myös sisältöjä, jotka teki mieli suojella kirjoittamalla ne ylös. Hän sanoi olennaista olevan sen, että esiintyjä näyttää ”pehmiän lihan” – ei tule lavalle kova pinta edellä. Koronakevään Laaksonen sanoi olleen vaikea: ”Semmost sattu. Lankesin sääli minnu.” Hän sanoi joutuneensa vakuuttelemaan itselleen, että jos olisi runoilijoista kaikkein huonoin, eivät ihmiset varmaan ostaisi pääsylippuja hänen kiertueelleen.” (Rantama 2020)

Rantaman kirjoituksessa näkyy oivallisesti samoja asioita, joihin itse kiinnitin huomiota esitystä seuratessani ja haastatteluaineistoa tutkiessani. Laaksosen käyttämän murteen osalta sekä Rantamalla että minulla on ollut hieman hankaluuksia. Yhden asiavirheen haluan tässä nyt korjata, koska Laaksosen kanssa keskusteltuani kävi ilmi, että edellinen lainaus: *”Semmost sattu. Lankesin sääli minnu.”* muuttaa säkeen alkuperäisen merkityksen. Lainauksen loppuosa kuuluisi olla: *”Lankesit sääki minu.”* En itsekään huomannut tässä kohtaa mitään erhettä ennen kuin Laaksonen sen itse sanoi. Minusta tämä on hyvä esimerkki siitä, että kuulija kuuntelee esitystä ja yksittäisiä sanoja omista lähtökohdistaan käsin, sen hetkisen tunnelman mukaan. Koronavuosi on ollut kaikille hankala. Kun Laaksonen puhui kaipuusta lavoille, oli helppo kuulla lause niin, että kyse olisi itsensä säälimiseen lankeamisesta. Esiintyvällä taiteilijalla on hinku lavalle, eikä sitä oikein voi ymmärtää kukaan muu kuin se, joka itse tuntee samoin. Yleisöltä saatu välitön palaute esityksen aikana ja myös sen jälkeen on monella tapaa merkityksellinen ja esiintyjän kyky nousta lavalle näyttämään pehmeä lihansa, on edellytys kontaktin saamiseen.

3.2. Nihkee Akka eli Jonna Nummela

Nihkee Akka, oikealta nimeltään Jonna Nummela, on yksi 2020-luvulla keikkailevista lavarunoilijoista, joka on onnistunut luomaan monipuolisen uran runouden ympärille. Jonna Nummela aloitti lavarunouslavoilla esiintymisen vuonna 2017 Helsinki Poetry Connetionin lavarunokurssin jälkeen. Sitä ennen hän harrasti stand up -esiintymisiä viitisen vuotta. Hän on voittanut sekä Suomen että pohjoismaiden mestaruuden lavarunoudessa ja on yksi Helsinki Poetry Connectionin aktiivijäsenistä. Hän esiintyy, kouluttaa ja tekee työtä lavarunouden ja myös mielenterveyteen liittyvien asioiden edistämiseksi. Hän on muun muassa perustanut Savonlinnaan residenssin, jonka on tarkoitettu kirjailijoille, jotka tarvitsevat turvallisen ympäristön taiteen tekemiselle. Omien sanojensa mukaan Nihkeen Akan julkisuuskuva on nimeä myöten ollut kuva vihaisesta nuoresta naisesta, mutta hän korostaa puheissaan lavarunoyhteisön merkitystä, hyväksyvää katsetta, kannustavaa palautetta ja sitä, että jokaisella on oikeus itseilmaisuun. Hän haluaa kiinnittää huomion yhteiskunnallisiin epäkohtiin ja muun muassa rikkoa stereotyyppisiä ajatuksia sukupuolesta. Seuraavassa lainaus sähköpostiviestistä kuvaa mielestäni hyvin hänen paneutumistaan sekä lavarunouteen että yhteiskunnallisiin kysymyksiin:

> ”Spoken word terminä viittaa anglo-amerikkalaiseen, tarkemmin afroamerikkalaiseen puhutun runouden perinteeseen. Spoken wordin juuret ovat samassa mustan amerikan kulttuuriperinteessä kuin jazz ja hip-hop. Tämän pitäisi mielestäni herättää enemmän keskustelua siitä, miten termiä käytetään, kuka sitä käyttää ja millä perusteilla, jotta vältetään kulttuurinen omiminen, jota valkoiset ovat mustaa kulttuuria kohtaan tehneet...no ihan aina. Amanda Gormaninkin yhteydessä valkoinen mainstream-media harvoin tuo esiin, että spoken word on perimältään mustaa kulttuuria, ja Gorman nimenomaan musta amerikkalainen, nuori naisrunoilija. Ne, joiden mielestä spoken word -runous on "pelkkää politiikkaa" eivät tunne/tunnusta tätä perinnettä ja sen alkuperäistä tarkoitusta nostaa marginalisoituja ääniä yhteiskunnassa. Se että on varaa pitää oma runoutensa "poissa politiikasta" on etuoikeus ja sellaisenaan poliittinen kannanotto status quo:n puolesta.” (J. Nummela, henkilökohtainen tiedonanto, 29.5.2021)

Jonna Nummela valmistui filosofian maisteriksi vuonna 2020. Ennen valmistumistaan Helsingin yliopistosta, hän suoritti teatterialan tutkinnon Lontoossa (Drama and Applied Theatre and Education). Hänen pro gradu -tutkimuksensa käsittelee klovneriaa ja esityksellistä epäonnistumista. Epäonnistumisen mahdollisuus, itsen ja myös esityksen keskeneräisyyden hyväksyminen väritti Nummelan puhetta myös haastattelutilanteessa. Samoin se, että hän kokee teatteritaustansa vaikuttaneen omaan esiintymiseensä ja ilmaisuunsa paljon. Haastattelussa Nummela kertoi kirjoittavansa ensimmäistä runokirjaansa ja kokevansa prosessin hyvin toisenlaiseksi kuin lavalle kirjoittaessaan. (Nummela 2020-2021, 2-3 ja 20-25.) Tämä on mielenkiintoista, sillä olen kuullut

monen lavarunoilijan jopa korostavan sitä, että kirjoittamisprosessi ei eroa kirjaan tai lavalle kirjoitettaessa.

Jonna Nummela perusti vuonna 2018 Nelli Ruotsalaisen kanssa Pesä Kustannuksen. Nettisivujen www.nihkee.fi mukaan kyseessä on feministinen asennekustantamo. Sen missiona on moninaistaa kustannuskenttää. Vuonna 2021 Pesä-kustannus muuttui Raikuu -nimiseksi. Kun kustantamo julkaisi uudella nimellä ensimmäisen runoteoksen, Jenni Nikinmaan Tequilan, tapahtumaa kutsuttiin kustantamon seuraavaksi askeleeksi.

Sieravuoren lavarunofestivaaleilla elokuussa 2020 Jonna Nummela rakensi esityksensä runonlaulaja Larin Parasken runojen varaan. Hän kertoi inspiroituvansa Parasken runoista ja kotisivuillaan hän poseeraa samassa asennossa kuin Paraske Albert Edelfeltin vuonna 1893 maalaamassa taulussa. Molemmilla naisilla on päähine päässään ja he katselevat maailmaa hieman murheellisina.

Kun huomasin tämän yhteyden välillämme, koin jonkinlaisen lämpimän ailahduksen mielessäni, sillä olen itse lapsesta asti ihaillut Larin Paraskea. Mummoni toisteli hänen laulamiaan säkeitä, sananlaskuja ja arvoituksia, kun olin lapsi. Muistan myös, kuinka olen seitsemänkymmentäluvulla Helsingissä, Hakasalmen huvilan edessä ihaillut kuvanveistäjä Alpo Sailon Paraskesta tekemää patsasta ja ajatellut, että myös mummostani pitäisi olla sellainen.

Larin Paraske oli esillä Nummelan puheissa myös silloin, kun puhuimme sähköpostitse spoken word -runoudesta:

> ”Itse en enää käytä itsestäni kuvausta spoken word -artisti, lähinnä siksi että termi on kökkö mutta myös siksi että en näe omaa lavarunouttani osana angloamerikkalaisen runoperinteen jatkumoa. Samasta syystä vastaan aina kysymykseen ootko ajatellu räpätä "en". Miksi mä, valkoinen työväenluokkainen suomalainen queer-runoilija rupeisin räppäämään, kun mulla on Larin Paraske, runonlaulanta ja lavarunous?” (J. Nummela, henkilökohtainen tiedonanto 29.5. 2021)

3.3. Haastatteluista nousseita ajatuksia ja yhteisiä kokemuksia

Tässä luvussa kuvaan teemahaastatteluissa saamiani vastauksia ja pohdin niiden yhteyttä omiin ajatuksiini. Etenen ensimmäisten haastattelujen yleisluontoisista kysymyksistä kohti minäntajua ja sitä, minkälaisia näkökulmia figure–ground -teorian soveltaminen avaa lavarunoilijuuteen. Ensimmäinen kysymykseni haastateltavilleni oli: Mikä tai mitä runo sinun mielestäsi on?

Heli Laaksosen mukaan runo on sanojen taiteellista käyttöä, se on jollain tavalla luovaa ja uudenlaista. (Laaksonen 2020-2021, 1). Jonna Nummela sanoi ajattelevansa, että runo on tiivistetty havainto elämästä ja tapa hahmottaa maailma (Nummela 2020-2021, 3). Oma vastaukseni (22.7.20) tähän kysymykseen oli: tiivistynyt ajatus, tapa ajatella. Parhaimmillaan runoon kirjoitetut ajatukset puhuttelevat myös muita. (Pulli 2020-2021.)

Litterointeja lukiessani pysähdyin Laaksosen vastauksen kohdalla ja mietin ilmausta: *sanojen taiteellista käyttöä*. Huomasin vältteleväni taide -sanan käyttöä omien runojeni yhteydessä. Lapsille kirjoittamistani loruista käytän nimitystä käyttöruno, vaikka niissä varmasti on nykyään myös sanataiteelta edellytettävää rytmiä sekä uutta ja luovaa sisältöä. Ehkä suhtaudun loruihini käyttörunoina, koska alun perin ne ovat olleet vain uudenlainen tapa antaa liikuntaleikkiohje. Tämän pohdinnan jälkeen, valmistautuessani poetry slam -kilpailuun (5.10.20) kirjoitin muistinpanon: ”Lavarunouteni osalta haluan oppia ajattelemaan, että minun tekstini ja minun esitykseni ovat omaa sanataidettani, joka hyödyntää performanssin elementtejä.”

Kysymykseen mikä tai mitä lavaruno sinun mielestäsi on, Laaksosen vastasi, että se on yksinkertaisimmillaan ääneen luettu runo, jota kuuntelee paikalle vapaaehtoisesti saapuneet ihmiset (Laaksonen, 2020-2021, 1). Nummelan mukaan lavaruno voi olla mitä vain. Lavarunous on Nummelalle erityisesti tila, paikka, jossa runona voi esittää vaikka kauppakuitin (Nummela, 2020-2021, 1). Itse vastasin tähän kysymykseen kirjoittamalla, että lavarunous on minulle ennen muuta itseilmaisun muoto. Paikka, jossa minua kuunnellaan, jossa saan olla hauska ja puhua hankalistakin asioista avoimesti. Nummela sanoo lavarunouden olevan tila ja minä käytin sanaa paikka. Mielestäni tämä viittaa siihen, että me molemmat suhtaudumme lavarunouteen performatiivisena esitystaiteena, emme niinkään kirjallisuuden perinteeseen nojaavana runouden ilmentymänä. Nummela viittaakin haastatteluissa useaan kertaan teatteritaustaansa ja siihen, että hän lähtökohtaisesti kirjoittaa runonsa esitettäviksi.

Seuraavaksi kysyin, mitä tunteita tahdot runoillasi synnyttää lukijassa tai kuulijassa? Heli Laaksonen kertoi, ettei ole miettinyt niin tarkkaan, mitä erityisiä tunteita haluaisi kuulijoissa herättää, mutta sen

hän tietää, että maailman tuskaa ja ahdistusta hän ei halua lisätä. Lisäksi hän mainitsi, että runoudessa, toisin kuin stand upissa, kaikki tunteet ovat sallittuja (Laaksonen 2020-2021, 3.) Nummelan ei omien sanojensa mukaan ole koskaan ajatellut, että haluaisi synnyttää joitakin tiettyjä tunteita, vaan tunteita ylipäätään. Hän haluaisi, että ihmiset pääsisivät kosketuksiin tunteen kanssa riippumatta siitä, onko kyseessä ärtymys vai liikutus. Hän toivoo, että ihmiset pysähtyisivät ja ehkä myöhemmin myös käsittelisivät tunteitaan. (Nummela, 2020–2021, 8.) Tämän kysymyksen kohdalla löydän samaistumispintaa molempiin haastateltaviini, vaikka oma tietokoneelle kirjoitettu vastaukseni (31.7.20) oli: Haluan, että ihmiset voivat nauraa, yllättyä, tuntea myötähäpeää ja ilahtua. (Pulli 2020-2021.)

Lukiessani edellä mainittua muistiinpanoani huomasin selkeän kehityskaaren omissa teksteissäni. Aloitin lavaesiintymisen Suomen komediateatterin järjestämissä Mortified-tapahtumissa vuonna 2015. Tuolloin luin muun muassa Helsingissä, teatteri Apollon lavalla teiniaikaisia päiväkirjojani. Esitykset oli rakennettu yhdessä kulttuurituottajan kanssa ja ne sisälsivät tekstejä, joiden oli tarkoitus nostattaa muistoja omasta nuoruudesta ja synnyttää myötähäpeää. Tämän jälkeen hain oppia stand up -kursseilta ja lopulta päädyin lavarunolavoille lukemaan vaihdevuosioireisiin liittyviä runojani. Nyt ymmärrän, että vaihdevuodet ovatkin vain yksi osa tekstikirjossani ja lopulta on kyse oman elämänkaareni käsittelystä, itselleni kirjoittamisesta.

Tunnistan itsessäni Laaksosen esiin tuoman ajatuksen siitä, että en halua lisätä kuulijoiden maailmantuskaa tai ahdinkoa. Tämä asia sai vahvistuksen, kun esiinnyin ravintola Tenhossa, Helsingissä ja luin runon, jonka olin kirjoittanut poetry slam -kisajärjestäjän valitseman teeman perusteella. Teemana oli Helsinki. Kaikki ajatukset, jotka minulle lapsuuteni Helsingistä tuli mieleen, olivat synkkiä. Kirjoitin runon perheväkivallasta, jota jouduin lapsena näkemään. Vaikka etäännytin tarinaa ja runon puhuja oli fiktiivinen, jo kirjoittaessani ajattelin, että tämä ei ehkä toimi, tämä ei sovi Pulina Ellille. Päätin kuitenkin kokeilla ja luin runon, jossa perheenäitiä pahoinpidellään ja lopulta hän päättää, että nyt riittää ja heittää kuuman omenahillon väkivaltaisen puolisonsa päälle. Muistan sen hetken hyvin voimakkaana ja oudolla tavalla kaksijakoisena. Lavalla seistessäni eläydyin tekstiin, mutta samalla tiesin, että ei näin. En halua tätä. Tämän tapahtuman jälkeen selkiytyi ajatukseni siitä, että vaikka runoissani kerron vaikeista asioista, lopun on oltava keveä. Ymmärsin aiempaa kirkkaammin, että minä haluan kertoa selviytymisestä ja tehdä sen niin, että lopussa on vapauttava nauru.

Jonna Nummela (2020-2021, 4) mainitsi haastattelussa, että hän haluaa synnyttää tunteita ja kiinnittää huomiota marginaaliin kuuluvien ihmisten kokemuksiin, heihin joiden on vaikea saada oikeutta tai tulla kuulluksi. Tätä asiaa pohtiessani ajattelin ensin, että minä haluan antaa äänen itsekkäästi vain itselleni. Haluan tuoda julki, mitä kaikkea olen kokenut ja silti selvinnyt. Samalla muistin, mitä eräällä muistilapullani lukee (ei merkittyä päivämäärää) esiintymisen aikana tai heti niiden jälkeen tulleista ajatuksista: Kunpa joku noista nuorista kuulijoista kokisi lohdutusta, nappaisi ajatuksen, että hän ei ole ainoa ja saisi uutta toivoa. (Pulli 2020-2021.) Siten voin nyt ajatella, että ehkä minun kauttani äänen saavat vaihdevuotisten naisten lisäksi huonoista kotioloista omaan elämään ponnistavat ihmiset.

Se, mistä itse kunkin huumori kumpuaa, on kiinnostanut minua aina. Kumpikin runoilija kertoi huumorinsa ja huumorintajunsa olevan peräisin omasta perheestä. Laaksosella siitä ristiriidasta, että toisin kuin äiti, isä on kova puhumaan ja kertomaan vitsejä. Laaksosen isän elämänasenteeseen on aina liittynyt positiivinen vire. Marisemisen tai maisemista valittamisen sijaan hän haluaa nähdä ympärillä vitsikkyyttä ja tämän Laaksonen sanoo tunnistavansa itsessään (Laaksonen 2020-2021, 6-7.) Nummelan kotioloissa huumori on aina ollut läsnä. Se on ollut tapa tarkastella maailmaa ja myös tapa käsitellä vaikeitakin asioita. Huumori on ollut Nummelan perheessä niin iso yhteenkuuluvuuden tunnetta ylläpitävä voima, että kun puhutaan huumorista, Nummela kokee olevansa omalla mukavuusalueellaan. (Nummela 2020-2021, 11–12.)

Ennen haastattelurupeamaa (31.7.20) kirjoitin, että oma huumorini kumpuaa arjen hankaluuksista, sattumuksista, surusta ja menetyksistä ja kyvystä nauraa itselle. (Pulli 2020-2021.) Vasta haastateltavien kanssa keskustellessani ymmärsin, että minunkin huumorini alkupiste on perheessä. Olen kotoisin alkoholistiperheestä, jossa huumori oli ronskia ja ilkeää, toisten kustannuksella nauramista. Samaan aikaan opin isoäidiltäni, että huumori voi olla myös hyväntahtoista. Olen koko aikuiselämäni pyrkinyt eroon lapsuusperheeni aiheuttamista traumoista ja onnistunut siinä mielestäni hyvin. Vasta nyt ymmärrän, että tämä liittyy myös huumoriini. Vaikka suuri osa huumoriin ja komiikkaan liittyvistä tutkimuksista kertoo toisten kustannuksella nauramisesta, keskiajan ja renessanssi naurusta alkaen (Bathin 1995), minä olen tahtonut säilyttää komiikassani hyväntahtoisuuden. Uskon sen liittyvän siihen, että olen myös muilla elämänalueilla tietoisesti pyrkinyt eroon niistä käyttäytymismalleista, joita lapsuusperheessäni käytettiin. Tutkijatohtori Jarno Hietalahti (2018) toteaa podcast-haastattelussa, että huumori on hyvin iso osa ihmisyyttä ja siksi sitä käytetään myös ääriolosuhteissa. Hän kuitenkin pitää nykyajan vaatimusta jatkuvasta itselle nauramisen kyvystä psykologisesti arveluttavana. Minä pidän itselle nauramista jollain lailla

vapauttavana ja myös osoituksena siitä, että ihminen on sinut itsensä kanssa, mutta toki myös itseä kohtaan naurun on oltava hyväntahtoista, eikä ilkeää tai lannistavaa.

Monesti sanotaan, että tyhjänpäiväinen naurattaminen on turhaa ja helposti ajatellaan, että hauskuus jollain lailla vie pohjaa syvälliseltä ajattelulta. Itse koen huumorin niin tärkeäksi asiaksi elämässäni ja myös kirjoittamisessani, että kysyin haastateltavilta: jääkö runosta puuttumaan jotain, jos se on hauska? Molemmat vastasivat tähän kysymykseen, ei. Laaksonen (2020-2021, 13-14) tarkensi, että lähtökohtaisesti mitään ei jää puuttumaan, mutta samalla hän kysyi ääneen, voisiko joku runo olla yhtä aikaa itkettävä ja hauska. Hän päätyi toteamaan, että pidemmässä runossa se on mahdollista. Voi käsitellä jotain synkkää asiaa, vaikkapa kuolemaa ja silti päätyä lopputulokseen, joka on kepeä. Samoin hän kuvasi runokeikkojensa rakennetta: Aluksi kevyempää, tunnustelevaa ja tunnelmaa rakentavaa, sen jälkeen tummempiin virtoihin ja syvyyksiin ja lopuksi kohti vitsikästä päätöstä, josta jää hyvä mieli. Laaksonen mainitsi molemmilla haastattelukerroilla runouden hienouden liittyvän siihen, että runoudessa on läsnä koko tunteiden kirjo, kaikki tunteet ovat sallittuja. Hän mainitsi, että vaikka hän käsittelee runoissaan myös vakavia aiheita, hän haluaa mieluummin olla ilon tuoja kuin ahdistuksen lisääjä. Laaksonen korosti arvostavansa huumoria hyvin paljon ja ajattelevansa, että kirjoittajalla pitää olla ”hoksnokkaa” huomata ja tuoda julki asioita, sillä sen enempää pelkkä positiivisuutta uhkuva ”valokirjallisuus” kuin synkistelykään ei riitä.

> ”*…et siin on jotain pientä semmost säkenöimist kuitenki, et on vähä hoksnokkaa et on huomannu asioi.”” ...mut kyl mä ajattelen et sellanen ahdistus ja synkistely runo on välil iha älyllisesti laiska. Kosk on iha helppoo kattoo et mikä kaikki on huonosti ja jättää siihen. ”* (Laaksonen 2020-2021, 13-14.)

Jonna Nummelan vastaus kysymykseeni ”jääkö runosta puuttumaan jotain, jos se on hauska”, kiteyttää tämän tutkimuksen näkökulmia niin hyvin, että esitän seuraavassa suoran lainauksen:

> *”..... Mun mielestä ei. Mä näkisin ton jopa semmosena vähän vaarallisena elitistisenä runouteen liittyvänä ajatuksena, tai ylipäätään kulttuuriin. Että tää on vähäniinku kulttuuri ja viihde. Esimerkiks standup koomikoiden on vaikee saada apurahoja, koska se on viihdettä. Eikä taidetta. Niin vähän sama et jos runo on hauska niin sillon se on vähemmän runo kun vakava runo. Laaksonen on mun yks semmonen idoli siinä että on osottanut sen koko sillä urallaan, paitsi sen sit sen huumorin mut sit myös tän empaattisuuden ja tän lempeyden voiman miten sillä saa vaikutettua asioihin. Siit ei jää puuttumaan, se on vaa eri rekisteri.”* (Nummela 2020-2021, 16.)

Oma vastaukseni tähän kysymykseen on muistiinpanojeni (31.7.21) perusteella seuraava: Välttämättä ei. Hyvä teksti on mielestäni sellainen, joka kokonaisuudessaan synnyttää monenlaisia tunteita. Parasta on vapauttava nauru ja sen aikaansaaminen edellyttää myös muiden tunteiden syntymistä ennen naurua. (Pulli 2020-2021.) Pelkkä hauskuuttaminen kuuluu mielestäni stand up -lavoille. Toki

sielläkin käsitellään vaikeita tai vakavia asioita, mutta kuulijat tietävät, että esityksen suuntana on nauru. Lavarunolavoilla nauru tulee plussana. Puhutaan vakavia ja avaudutaan vaikeista asioista ja sitten ehkäpä runon kliimaksina koetaan helpottava nauru.

Ensimmäisten haastatteluiden loppuvaiheessa pyysin molempia runoilijoita kertomaan esimerkin runosta, jossa he käsittelevät hankalaa tai vaikeaa aihetta huumorin avulla.
Laaksonen kertoi kirjoittavansa toisinaan kuolemasta ja antoi tästä esimerkiksi Mettäkaffel –runon, jossa se, joka pariskunnasta kuolee ensimmäisenä, menee edeltä kahville:

Mettäkaffel

Hulta,
sanno Tapio
ja laitta sinise ja mustan kupin takasi reppu,
tekisiks mul pannumyssy,
semse lamppankarvase,
eskimokoiravillase,
lunnimuatose.
Jos mää lähren täält enne,
sin misä juttuje mukka viheriäisil niityl o levitet filtti mul valmiiks
ja tuattu fatilline vett vilvotteluks,
piräissin kaffen kuuman
sunt varrotes.

Heli Laaksonen (2006)

Marianna Keisalon mukaan huumorin mahti riippuu siitä, kuinka taitavasti uutta luova ja perinteinen ajattelutapa suhteutetaan toisiinsa. (Keisalo 2015, 71.) Mielestäni sekä Laaksonen että Nummela osoittavat esimerkkirunoillaan, että huumoria voi mainiosti käyttää myös vakavien asioiden käsittelyssä.

Jonna Nummela kuvasi asennettaan huumoriin seuraavasti: ”*Mä uskon ihan vakaasti huumoriin semmosena makeutusaineena joka saa vähän karvaammastakin asiasta helposti nieltävää.”* (Nummela 2020-2021, 29.) Nummelan esimerkki huumorin käytöstä vaikean aiheen yhteydessä kertoo seksuaalisesta häirinnästä:

Isoäidin tissit

ennen facebookia ja sen rentoa feministiryhmää
ennen urheilurintsikoita
ennen sukupuolentutkimuksen maisteriseminaarissa syntyneitä gradun aihioita
ja perussuomalaisten mielestä muuta epäisänmaallista höpölöpö tyhmää
mun isoäidillä oli tissit ja sille huudeltiin niistä

ennen kameraa jokaisessa puhelimessa
ennen mukavaa marjattaa työterveydenhuollossa
ennen kuin pappi ehti sanoa rippikoulussa aamen
mun isoäidillä oli tissit ja sille huudeltiin niistä

ennen self-help femme healing läskikapinaa
ennen naapurinpoikaa joka muistutti arvaamatonta apinaa
ennen kuin raiskaus avioliitossa oli rikos
mun isoäidillä oli tissit ja sille huudeltiin niistä

sille huudeltiin niin että se
punastui
kikatti
juoksi
änkytti
ahdistui

taittui kaksinkerroin laittaakseen itsensä piiloon
mutta mun isoäidillä nyt vaan oli ne tissit ja sille nyt vaan huudeltiin niistä.
mä pyyhin puhelimesta tinderin, verkkokalvolta kasvottoman kyrvän, suupielestä jonku toisen syljen, urheilurintsikat on keksitty ne piilottaa kätevästi ruhjeisen kyljen.

Mun isoäiti soitti mulle eilen. Nyt, 86-vuoden iässä, sen tissit on alkaneet tyhjentyä.
Se suree menneitä vuosia jolloin se ei uskaltanut vittua sanoa.
Toivottaa herroja helvettiin, painaa kaasua mutkissa, lyödä nyrkkiä pulpettiin.
“Kirjoita muistoruno mun tisseist”, se pyysi. “Kirjoita mun munkeist, patalapuist ja isoist kupeist. Mää lähen Sokoksel kyseleen push-upeist.”

Jonna Nummela 2018

Vaikean aiheen käsittely huumorin keinoin liittyy itselläni usein seksuaalisuuden muuttumiseen vaihdevuosien myötä. Se on ollut minulle iso ja hankala asia, mutta olen löytänyt useita tapoja käsitellä asiaa humoristisesti. Yksi esimerkki tästä on trokeemankelin avulla kirjoitettu runo, jonka esittelen luvussa neljä. Lapsuusperheeni ongelmat, väkivalta ja vanhempien alkoholismi ovat aiheita, joita on erittäin hankala ilmaista siten, että runo loppua kohden kevenisi. Tähän keksin mielestäni hyvän ratkaisun rakentamalla runon Runomatkaopas -kirjassa (Aviador 2019, 42-43) esitetyn harjoituksen avulla: Pulina Elli menee terapeutille ja kuvailee itseään vertauskuvin. Runon puhuja kertoo kielikuvin elämänvaikeuksista ja teini-ikäisestä itsestään. Käännekohdassa hän siirtyy suoraan viidenkympin ylittäneeseen naiseen ja kiinnittää vertauskuvin huomion vanhenevaan kehoon, rohkeuteen olla se, mikä on ja lopulta kiitollisuuteen. Teksti itsessään ei ole humoristinen, mutta esitän sen tavalla, joka synnyttää huvittuneisuutta sekä itsessäni, että kokemukseni mukaan myös yleisössä.

Terapeutilla

Hän pyysi minua kuvailemaan itseäni vertauskuvin ja yhtäkkiä olin taas teini.

Jos olisin puu, tahtoisin olla palmu. Jumalauta mä olisin palmu jossain kuumalla rannalla. Jos olisin juoma, olisin kylmä kalja. MÄ olisin terassituoppi.

Eläimenä olisin rakkikoira ja sääilmiönä myrsky. Jos olisin väri, olisin mustavalko. Ihan vittu pelkkä mustavalko!

Entä jos olisin vuodenaika! Voi elämän kevät, kysyttekin vielä! Sillä jos olisin sisäelin, olisin maksa.Se joka suodattaa kaiken paskan.

Kasvina olisin takiainen. Sellainen, joka ei tahdo takertua virtahepoon olohuoneessa. Niin… jos olisin teinitunne, olisin kaikista eniten pelko.

Mutta nyt. Nyt olen 56-vuotias.

Jos olisin puu, olisin joku rehevä ja aina vihanta. Juomana tietenkin hyvä punaviini ja tosiaan vuodenaikani on elämän syyspuoli.

Silti tahtoisin eläimenä olla se vatsanpohjassa tuntuva perhonen.

Mutta sisäelin en olisi ollenkaan. Olisin klitoris. Se on nimittäin naisen kehonosista ainut, joka vain paranee vanhetessaan.

Jos olisin kirja, olisin Storytelin koko valikoima tai Mark Mansonin kirjoittama oranssi opus, jonka nimi on Kuinka olla piittaamatta paskaakaan! Suosittelen, lukekaa se ja valitkaa taistelunne.

Sillä nyt voin sanoa. Ihan ilman vertauskuvia, että jos olisin tunne, olisin kiitollisuus.

Olen kiitollinen, vaikka muistan, kuinka nuorena äitinä piti luopua yöunista, aamupanoista ja päiväkahviseurasta.

Vähän vanhempana häipyi pystytissit, sitten kaikkosi ihon kimmoisuus

ja lopulta karkasi virtsa.

Olen kiitollinen, vaikka merenneitouinnissa möörmeid nimekseni sopii Eckerö.

ja burleskitanssitunnilla vain nuorten mimmien pakarat ovat kuin keilapallon puolikkaat.

Nyt käteni valahtaa omalle, estrogeenin hylkäämälle litteälle istumalihakselle ja mieleeni tulee, että keilailun sijaan lempi lajini on sittenkin fresbeekiekkoilu

3.4. Voiko minäntaju olla liian suuri ja kumpi on isompi teksti vai esitys?

Heli Laaksosen toinen haastattelu, tammikuussa 2021 toi minäntaju-ajatuksiini ja myös figure–ground -teoriasta muokkaamaani runomaljakokonaisuuteen liittyen aivan uusia näkökulmia. Kysymys siitä, minkälaisia merkityksiä esiintyjä välittää ja mitä merkityksiä yleisö häneen asettaa, kilpistyy hänen kohdallaan siihen, että ura on ollut pitkä ja menestyksekäs. Yleisön ennakko-odotukset tietynlaisesta Helistä, jolla on hassut jutut ovat voimakkaita. Haastattelun aikana Laaksonen pohti myös merkitys -sanaa: merkitystä ei ole vain esityksessä tapahtuvilla asioilla, vaan sillä, että on olemassa vaikkapa kulttuuritapahtuma, johon henkilö on saapunut kuuntelemaan runoutta. Jo se itsessään on merkityksellistä. Paikallaolijoilla on yhteinen asia, toinen on esiintyjä, joka pyrkii tekemään oman osuutensa mahdollisimman hyvin ja toivoo, että kuulija kiinnittää huomion siihen sisältöön, josta esiintyjä puhuu. Laaksonen haluaa teksteissään kiinnittää huomioon itselleen tärkeisiin asioihin ja tuoda julki, että me olemme tässä nyt yhdessä, kyse ei ole sinusta tai minusta, vaan ihmisyydestä.

> *”Esimerkiks tota puitten arvoo sinänsä tai mummujen arvoo tai jottai simmost hetkee ku ei mahda asioil mittää ku täytyy vaa myönty. Nii et, se et periaattees yritetää niinku unhoittaa et täs on olemas niinku minä ja sinä, vaa sit me ollaa jossai yhteises suures ihmisyydes, jota koske niinku, jota käsittelevii sisältöi mä täs nyt esittelen, meil yhteiseks.”* (Laaksonen 2020-2021, 18.)

Laaksonen korosti, että merkitykset, joita hän haluaa välittää sisältyvät teksteihin, tekstien sisältöihin. Hänen mielestään on tietenkin hyvä, että esiintyjällä on ymmärrys siitä, mitä hän lavalla esittää ja kertoo, mutta liiallinen itsensä tiedostaminen, liian hyvä minäntaju voi mennä myös laskelmoinnin puolelle. Esimerkkinä yhteisestä hetkestä yleisön kanssa hän mainitsi, että joskus vasta sanoessaan asian lavalla, hän oivaltaa sen merkityksen itsekin paremmin kuin kotona tekstiä kirjoittaessa. Kyseessä on tällöin yhteinen ihmisyyden kokemus, joka ei ole mahdollista, jos esiintyjä on liian tietoinen itsestään.

> *”Mä ajattelen et jos hyvin tiedostavasti menee laval et on hyvin vahva se, se simmonen minän taju niin se lähentelee sitä et liika tarkkailee itteänsä, jollon ne menee jotenkin laskelmoivaks ja yleisö jotenki näkee et toi ihmine on tullu tohon lavalle nyt et "mä olen tääl nyt liikuttamas teit, mä olen nyt tullu naurattamaa teit tähä, et nä asiat mitä mä teen on simmosii mitä mä olen jo etukätee ajattelu et tälläi te reagoitte tähä" ni se haitta kyl sitä kuulijaa.”* (Laaksonen 2020-2021, 17.)

> *”Ku siin puhutaa paljon siit minäst ja ehkä simmosest itsensätiedostamisesta ni enemmä ehkä kuitenkin se et olis enemmän semmost yhteistä ihmisyyden kokemusta.”* (Laaksonen 2020-2021, 18.)

Sieravuorella esiintyessään Laaksonen puhui mielen pehmeästä lihasta, siitä että esiintyjän on kyettävä paljastamaan yleisölle omat ”pehmiät lihat” eli myös oma haavoittuvuus ja inhimillisyys. Ymmärtääkseni tämä liittyy välillisesti minäntajuun, tulkintaan siitä, että liian hyvässä minäntajussa olisi kyse laskelmoinnista: esityksestä voi tulla kylmä ja esiintyjästä etäinen, eikä kokonaisuus enää herätä tunteita samalla tavalla kuin esitys, jossa on tilaa paljaana olemisen lisäksi myös esiintyjän omille oivalluksille ja oppimiselle myös kesken esityksen.

Käymieni keskustelujen perusteella minäntajun voi ymmärtää monella tavalla – lähtien siitä, mihin ihmisen huomio ja tietoisuus kohdistuu tai miten hän suhtautuu vuorovaikutukseen yleisön kanssa. Käsitteenä minäntaju ei ole ollenkaan yksiselitteinen. Silti ajattelen, että Marianna Keisalon ajatus stand up -koomikoiden minäntajusta on sovellettavissa myös lavarunoilijoihin, kun huomioi sen eron, että stand up -esityksen on edettävä lavarunoa selkeämmin tietyn kaavan mukaisesti kohti naurua. Lavarunoilijalla on enemmän vapauksia jättää kuulijalle tulkinnanvaraa sen suhteen, miten hän esitystä arvioi ja minkälaisia merkityksiä hän esitykselle tai esiintyjälle asettaa. Erityisesti lavarunoilijalla on vapaus synnyttää tai olla synnyttämättä tietynlaisia tunteita. Siten lavarunoilija voi olla tietyllä tavalla keskeneräisempi oman minäntajunsa suhteen ja onnistua esityksesissään, vaikka olisi epävarma ja näyttäisi haavoittuvuutensa.

Tietoisuus merkityksistä, joita itse välittää ja joita yleisö esiintyjään asettaa ovat tietysti aivan eri asioita, kun kyseessä on kuuluisa artisti ja aloitteleva lavarunoilija. Silti koen,
että keskustelut Heli Laaksosen kanssa auttoivat minua hahmottamaan Pulina Ellin ja Elina Pullin suhdetta. Keisalon mukaan lavapersoona voidaan rakentaa siten, että esiintyjä korostaa joitakin henkilökohtaisen minän puolia ja samaan aikaan rajaa pois jotain, mitä omaan yksityiseen minään kuuluu. Näin voi suojella yksityistä minäänsä, mutta myös esitellä itsensä yleisölle kuin taustaksi jutuille, joita esittää. (Keisalo 2018, 120–123.) Heli Laaksonen (2020-2021, 27) kertoi sukulaissetänsä sanoneen, että hänen julkinen persoonansa eroaa niin vähän siitä, mitä hän oikeasti on, että ihmisten on helppo ruveta kuvittelemaan, että se on aivan identtinen yksityisen Helin kanssa. Tunnistan tämän ajatuksen omakseni: lavapersoonassani on niin paljon samaa kuin yksityisessä minässäni, että en koe esittäväni mitään roolia lavalla ollessani. Toki esiintyminen poikkeaa merkittävällä tavalla tavallisesta elämästä, mutta Pulina Ellinä oleminen tuntuu minusta hyvin luontevalta ja tavalliseltakin.

Laaksonen mainitsi, että hän on rajannut lavapersoonansa ulkopuolelle kaksi itselleen luonteenomaista piirrettä. Hänelle on kotioloissa tyypillistä vaipua omiin mietteisiin ja olla muiden tavoittamattomissa ja toisaalta myös suivaantua helposti niin, että veri kuohahtaa: Nämä molemmat piirteet hän jättää esiintymislavojen ulkopuolelle ja on sen sijaan pitkämielinen ja ystävällinen kaikissa eteen tulevissa, myös hankalissa tilanteissa.

> *”Mä olen jonku verran sellanen suivaantuja luonne.*”
> ”*Ja semmost haaveiluvuut, ja omis ajatuksis olemist, ei kuule ei nää ei reagoi, sanotaanko et se on hyvin vahva minus se toinen puoli. Ni en mä sitä tuo lavalle.* (Laaksonen 2020-2021, 25.)

Kun kysyin, mitä sellaista Heli Laaksosen lavapersoonassa on, mitä yksityisessä Helissä ei ole, vastaus oli yllättävä ja taas kerran sellainen, joka havahdutti minut ajattelemaan omaa lavapersoonaani tavalla, jota en ollut aiemmin edes ottanut huomioon. Runoilija Heli Laaksonen pukeutuu värikkäästi ja tunnistettavasti erikoisiin vaatteisiin. Esiintyjänä hän haluaa vaatetuksellaan yllyttää kuulijoitakin rohkeuteen ja leikillisyyteen, mutta henkilökohtaisessa elämässä hänen suhteensa vaatteisiin on välinpitämätön.

> *”Oikkeest mua ei kiinnosta yhtää noitte riepuje päälle pukeminen, ei meikkaamine ei kampaamine. En mä en jaksa*.” (Laaksonen 2020-2021, 28.)

Tästä asiasta keskustellessamme havahduin huomaamaan muutoksen, joka itsessäni tapahtui, kun ryhdyin käymään poetry slam -kisoissa, jotka järjestetään yleensä ravintoloissa. Huomaamattani luovuin itselleni tyypillisestä tavasta pukeutua kirjaviin ja kukallisiin vaatteisiin. Pukeuduin mustiin housuihin ja mitäänsanomattoman näköiseen siniseen villapaitaan tai tylsään ruskeaan jakkuun. Ehkä tiedostamattomattani tein eron lavapersoonani ja yksityisen minäni välillä.

Heli Laaksonen osalta vaatetuksen rooli liittyy myös figure–ground -teoriasta tekemäni mukaelmaan, Runomaljaan, jolla tarkoitan esityksen kokonaisuutta. Laaksonen (2020-2021, 29) kertoi saavansa usein kehuvaa palautetta vaatetuksestaan, ja aiemmin hänen oli vaikea suhtautua siihen tilanteessa, jossa olisi mieluummin kuullut kommentteja tekstiensä sisällöistä kuin siitä, mitä hänellä oli päällään. Hän on opetellut ajattelemaan, että palautteen antaja on hyväntahtoinen ja haluaa sanoa hänelle jotain positiivista. Hänen mielestään vaatetuksen kommentointi on toki helpompaa kuin ryhtyä julkisesti ruotimaan tekstiä, joka on mahdollisesti liikuttanut kuulijaa tai synnyttänyt hänessä joitakin uusia ajatuksia. Mutta ei ole mukava ajatus, jos vain vaatetus (figure) on jäänyt kuulijalle mieleen.

Runomalja kuvassa (luvussa kaksi) ovat vastakkain esiintyjän lavapersoona ja yksityinen minä. Siluettien väliin jäävä maljakko on esitettävä teksti. Sekä Nummelan (2020-2021, 27) että Laaksosen (2020-2021, 19-20) kanssa keskustelimme siitä, että vaatimatonkin teksti (ground) riittää yleisölle jos esiintyjä (figure) on taitava ja tekstiään isompi. Laaksosen kohdalla kuuluisuus ja maine esiintyjänä ovat aiheuttaneet sen, että osalle tapahtumajärjestäjistä riittää, että Heli Laaksonen saapuu paikalle. Hänelle on jopa sanottu, ettei tarvitse muuta kuin tulla ja puhua jotain. Laaksonen pitää tätä harmillisena asiantilana, sillä hänelle itselleen tärkeintä on tekstin sisältö ja motivaatio esiintymiseen tulee aina tekstin sisällön (ground) kautta, ei koskaan siitä, että hän haluaisi ”esittää persoonaansa” (figure).

> *”Et kyl välil joku sanoo mulle kehuna et sä voisit puhhuu vaik opeli korjaamisest nii sua olis mielenkiintost kuunnella. Se on raskas ajatus et se oma joku taito ku tätäki on kakskyment vuot jahnannu ja sit simmone, se oma persoona mist sit simmone ihminen tykkää, tai minkä se kestää ni se tulee tavallaan sen sisällön jotenki tielle.”* (Laaksonen 2020-2021, 20.)

Parasta Laaksosen mukaan (2020-2021, 20) olisi jos hän pääsisi esittämään tekstejään tilaisuuteen, jossa kukaan yleisössä olevista ei tiedä, kuka hän on ja keskittyy siten pelkkään tekstiin. Heli Laaksonen kommentoi yleisön antamia merkityksiä ja siten myös minäntajuun linkittyviä ajatuksia jo ensimmäisellä haastattelukierroksella. Hänen kommenttinsa mukailee myös Keisalon (2019) esiin tuomaa näkemystä: kyse ei ole pelkästään esityksestä ja siitä hetkestä, vaan myös siitä, minkälainen tausta ja elämäntilanne ihmisellä on.

> *”Mut ne on kiinni ihmisen omas hetkes ja omas elämäntilantees ja mil sävyl se kuulee ne niis keskusteluis, et kuuleeks se et mua pilkataa täs vai kuuleekse et ihmist pilkataa yleensä et tää on nyt kiinni tää vitsi tai huumorisutkaus yleensä ihmisen piirteisii vai kokeeks et tää on just mulle ja se oli toi ja se oli pahantahtosesti. Et mielentila vaikuttaa siihe kuuntelemissee ja, ja tilanne ja varmaa just et se toinen on saanu kasvatuksen et mikkää ei oo hauskaa ja toine on et kaikki on hauskaa.”* (Laaksonen 2020-2021, 3.)

Haastattelussa Jonna Nummela kertoi lopettaneensa stand upin, koska hän ei enää halunnut tehdä itsestään pilkkaa. Naurattamisen pakko kävi liian raskaaksi. Hän kertoi löytäneensä lavarunoyhteisöstä paikan olla aito ja oma itsensä, vaikka esiintyykin mukaillussa hahmossa.

> *”Onneks löysin lavarunouden siihen tilalle. Tai et mä en jaksa enää mennä yleisön eteen, tehdä itsestäni pilkkaa.”* (Nummela 2020-2021, 5.)

Pohtiessaan ääneen minäntajun merkityksestä lavarunoilijan lavapersoonan rakentumisessa Jonna Nummela vertasi stand up -koomikkoon ja lavarunoilijaan liitettäviä odotuksia. Hänen mukaansa lavarunoilija voi helpommin olla oma itsensä kuin stand up -koomikko, koska lavarunoilijoihin ei

liitetä naurattamisen odotusta. Lavarunoilijaa ei arvoteta sen mukaan, että hän saisi yleisön vaikkapa itkemään, mutta stand up -koomikko ei ole hyvä, ellei hänen esityksensä synnytä naurua. Lisäksi hän mainitsi moninaisuuden, johon lavarunoyhteisöissä suhtaudutaan sallivasti, mielenkiinnolla ja arvostavasti. Hänen kokemuksensa mukaan stand up -skenessä pitää lavarunoutta selkeämmin valita rooli, jossa esiintyy. Omien sanojensa mukaan hän valitsi olla stand up -lavalla vihainen nuori nainen ja lesbo, koska koki, että lavahahmo ei voi olla millään monimutkaisesti määriteltävissä olevalla harmaalla alueella. Sen sijaan lavarunolavoilla mutkikkuus ja moninaisuus sekä itsestään selvyyksien vastakohdat otetaan vastaan enemmän kiinnostuneina kuin kiusaantuneina.

> *”Niin mun standup persoona oli lesbo. Se tuntu sillon niinkun et se ei sallinu mitään semmosta niinku harmaata aluetta sillä välillä, et se vois olla niinku monimutkasempaa. Vaihtoehto oli et mä olen homo tai mä olen hetero. Lavarunoudessa mutkikkuus ja moninaisuus ja semmonen niinkun mikä on itsestäänselvyyden vastakohta niin se otetaan niinku kiinnostuneena vastaan enemmän kuin kiusaantuneena.”* (Nummela 2020-2021, 31.)

Tunnistan Nummelan puheista sen, että stand up on mielestäni raaempi ja vähemmän salliva laji kuin lavarunous. Esiintyjän näkökulmasta en käyttäisi sanaa vaativampi, jos lavarunoilija asettaa itse itselleen vaatimuksia kirjallisen ilmaisun, runollisuuden tai esityksellisen onnistumisen suhteen. Toki vaativuuden kokemukseen vaikuttaa myös yleisö. Lavarunoklubeilla on lähtökohtaisesti myötäelävä yleisö, eikä niissä ainakaan vielä ole tunnistettavissa stand up -lavoilla läsnä olevaa jännitettä, jonka välihuomautuksia huutelevat ”heklerit” toisinaan aiheuttavat. Myös minä hakeuduin stand upista runouden suuntaan siksi, että koin naurattamisenpakon hankalaksi. Vaikka pidän tärkeänä sitä, että pystyn synnyttämään teksteilläni ja esityksellänі iloa ja naurua, minun ei tarvitse tuntea siitä paineita, sillä yleisö ei asetta esitykselleni ”nyt saan nauraa” -oletusta. Siten yleisön huvittuneisuus tai ääneen nauraminen ovat kuin palkinto, pelkkää plussaa muun onnistumisen rinnalla.

Figure–ground -asetelmaan ja runomaljaan liittyen Nummela puhui esiintyjän ja tekstin suhteesta tavalla, joka auttoi minua omissa pohdinnoissani. Nummela (2020-2021, 26) mainitsi, että hänen lavarunoutensa on teatteritaustan vuoksi lähtökohtaisesti esittävämpää, enemmän esityksen keinoja käyttävää kuin niiden, jotka ovat tulleet lavarunouden pariin kirjallisuuden kautta ja nojaavat runoissaan enemmän kirjallisuuden kuin esimerkiksi teatterin perinteeseen.

> *”Mä tulen teatteri ja standup taustasta lavarunouteen niin mun lähestymistapa ja tapa muovata omaa esiintymistä on lähempänä tätä mitä Keisalo kuvaa.”* (Nummela 2020-2021, 26.)

Osalla lavarunoilijoista on hänen mukaansa lausuntaperinteiseen kallellaan oleva tapa esittää runoja. Tällöin lavarunoilija on tekstin väline, kuin ihmisen mallinen megafoni, jonka kautta teksti tulee kuulluksi. Tärkeintä on, että teksti välittyy.

> *”On niinkun enemmän tämmöstä perinteiseen lausuntaan kallellaan olevaa jossa se, runoilija, tai lavarunoilja on pääasiassa se tekstin väline. Runoilija on ihmisen mallinen megafoni, tai joku jonka kautta se tulee ihmisille kuulluksi. Mutta tärkeintä on se et se teksti välittyy.* (Nummela 2020-2021, 26.)

Nummelan mukaan lavarunous nähdään Suomessa edelleen runoutena ja koska runous on kirjallisuuden laji, performatiivisuutta tai stand upin perinteestä lainattuja esityksen rakenteita ei pidetä välttämättä hyvänä asiana. Tämän Nummela on henkilökohtaisesti kokenut uransa alkuvaiheessa muun muassa Vesa Rantaman kirjoittaman blogikirjoituksen muodossa. Vaikka lannistavaan palautteeseen oli alussa vaikea suhtautua, Nummela (2020—2021, 25-26) pitää rikkautena sitä, että on saanut seurata lavarunouden kehitystä sisältä päin ja saanut myös arvostusta osakseen, myös häntä aiemmin moittineen kirjallisuuskriitikon suunnalta. Rantaman mukaan Nihkee Akka oli yksi niistä, joka vastaisi Bettre folk -festivaalien parhaista kirjallisuusesityksistä vuonna 2019. Hän kirjoittaa Nihkeestä Akasta, jota aiemmin arvosteli liiallisesta esityksellisyydestä, seuraavasti:

> ”Nihkee Akka on luultavasti tämän hetken vaikuttavin esiintyvä runoilija Suomessa. Nyt on erityistä tilausta tekijöille, jotka osaavat kirjoittaa henkilökohtaisella tasolla rakenteellisesta epätasa-arvosta ja vähemmistökokemuksista. Nihkee Akka esittää tekstinsä kerta kerralta itsevarmemmin ja osaa sekä naurattaa että itkettää. Muistan pari vuotta sitten moittineeni hänen settiään liiasta stand up -komiikasta ja helppojen naurujen hakemisesta, mutta nyt elementit ovat tasapainossa – jos lavarunoudelle olisi popmusiikin tai stand upin kaltainen jakelukoneisto, nimi olisi kaikkien huulilla.” (Rantama 2019.)

Nummela viittasi haastattelussa amerikkalaiseen runoilijaan, Amanda Gormaniin, josta on lyhyessä ajassa tullut ilmiö maailmalla. Nuoremmat lavarunoilijat myös Suomessa ovat tietoisia lavarunouden performatiivisesta luonteesta. He kiinnittävät huomiota pukeutumiseen, äänen käyttöön, kehon käyttöön ja esimerkiksi käsieleisiin joilla painotetaan asioita, nostetaan tiettyjä osia tekstistä esille. (Nummela 2020-2021, 25.)

Figure–ground -ajatuksen lavarunouden kontekstissa Jonna Nummela tulkitsee niin, että mitä ”isompi” teksti (ground), sitä pienempieleinen esiintyjä (figure) voi olla. Mikäli teksti kantaa, se pärjää omillaan, mutta tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että hyvällä esiintyjällä ei voisi olla vahvaa ja syvällistä sanottavaa:

> *”Jos se tekstin merkitys on lähtökohtasesti suuri. Ni sillon se sallii myös sellasen pienemmän esiintyjän, jolta ei vaadita niin paljoo, Jos se teksti kantaa nii se riittää.”* (Nummela 2020-2021, 27.)

> *”Kyllä mä uskon siihen että hyvä esiintyjä voi myydä melkeen mitä tahansa. Se ei tarkota, et jos on hyvä esiintyvä runoilija, et se runo on huono, mutta siis hyvä esiintyjä kyllä pystyy myymään heikommankin tekstin yleisölle.”* (Nummela 2020-2021, 29.)

Keskustellessamme kävi ilmi, että Jonna Nummela kokee edelleen epävarmuutta omien tekstiensä suhteen, vaikka on esiintynyt jo pitkään ja saanut hyviä arvioita. Hänellä ei ole epäilystäkään, että hän osaisi esiintyä, saisi yleisöä puolelleen tai osaisi ottaa lavaa haltuun. Sen sijaan epävarmuus liittyy teksteihin, siihen että runot sellaisenaan eivät ole hyviä:

> *”Mul ei oo koskaan mitään epäilyksiä siitä et mä en osais esiintyä mut mul on jatkuva epäilys siitä et mun runot ei oo tarpeeks hyviä. Mun vahvuudet on siellä esiintymisessä mun taustan takia ja sitten taas verrattuna ihmisiin jotka ovat opiskelleet kirjallisuutta ja käyneet kirjoittajakouluja niin mä en pysty, tai et siinä on joku semmonen et mun pitää jotenkin kompensoida sitä, isolla esiintymisellä sitä mun huonoa tekstiä.”* (Nummela 2020-2021, 28.)

Vaikka Jonna Nummela jo tietää, että hän tekstinsä ovat hyviä, hän ajoittain pelkää, että on rakentanut Nihkee Akka -hahmonsa (figure) liian isoksi.

> *”Tää on mun suurin pelko. Esiintyjänä mä oon aina vakuuttunu just siitä et mä oon vaa onnistunut huijaamaan kaikkia et mun teksteissä. Et ne on oikeesti kiinnostuneita, et mä oon onnistunu vaan kasvattamaan mun figuren niin isoksi että kukaan ei enää huomaa et siel takana ei oo mitää.* (Nummela 2020-2021, 28.)

Tunnistan myös tämän epävarmuuden osittain samankaltaiseksi kuin omani. Vaikka olen opiskellut kirjoittamista ja kirjallisuutta, en koe tulleeni lavarunouteen Nummelan kuvaamalla tavalla kirjallisuuden kautta. Toisaalta minulla ole myöskään teatteritaustaa, enkä ole koskaan osallistunut edes teatterikerhoon tai improvisaatioryhmään, vaikka olen usein sellaisesta haaveillut. Silti koen, että kyllä minä esiintyä osaan, mutta teksteistäni olen toisinaan epävarma. Ero suhtautumisessa omiin teksteihin on meidän kolmen kesken mielestäni merkittävä ja monella tapaa ymmärrettävä. Laaksonen voi pitkän ja menestyksekkään kirjailijauransa vuoksi luottaa siihen, että teksteissä ei ole mitään vikaa, toisin kuin minä tai Nummela, kuten yllä kerron.

4 Lyyristä stand upia vai jotain ihan muuta?

4.1. Autoetnografia tutkimusmenetelmänä

Autoetnografia on tutkimusmenetelmä, jossa tutkija tarkastelee itseään, toimintaansa, osallistuu tutkimuksen tekemiseen ja on myös tutkimuksen kohde. Tienari ja Kiriakos toteavat artikkelissaan, että autoetnografille refleksiivisyys ei ole vain analyysin muoto vaan myös ajattelemisen tapa ja, että analyyttisen autoetnografian uskottavuutta pitäisi tarkastella siitä näkökulmasta, miten se pystyy tarjoamaan uutta tietoa jostakin kulttuurisesta ilmiöstä, organisaatiosta tai yhteisöstä. Autoetnorafiseen tutkimukseen voi liittyä myös tapaustutkimusta tai sen piirteitä. Evokatiivinen autoetnografinen tutkimus yhdistää etnografista tutkimusta ja omaelämänkertaa. (Tienari ja Kiriakos 2020, 275–278.)

Autoetnografian ja omaelämänkerran yhdistelmä on oman tutkimukseni kannalta mitä parhain ja se sopii mielestäni hyvin lavarunouteen. Koen mielekkäänä tarkastella lavarunouttani osana elämänkaartani ja vaikka en tee tapaustutkimusta tai muuten keskity lavarunoyhteisön tutkimiseen, koen että lavarunoyhteisöllä ja -tapahtumilla on suuri merkitys sekä itseni että tämän tutkimuksen näkökulmasta. Esimerkiksi epifanian hetket, joista Tienari ja Kiriakoskin (2020, 275) mainitsevat, ovat olleet isossa roolissa oman lavarunoääneni löytymisessä. Tästä esimerkkinä Helsinki-aiheinen poetry slam -kilpailu, josta kerroin luvussa kolme. Kun jo lavalla ollessani tajusin: *ei näin, en halua esittää mitään näin synkkää,* tunne tuli sekä tekstisisällöstä että yleisön reaktioista, joita ei ollut. En kuullut mitään. Oli liian hiljaista. En tuntenut euforiaa onnistumisesta, enkä myöskään helpotusta rankan aiheen käsittelystä runon muodossa. Tuon tapahtuman jälkeen olen entistä vakuuttuneempi siitä, että voin toki kertoa arkojakin asioita ja olla rehellinen, mutta runoni täytyy aina päättyä hyvin. Tai hauskasti. Se tuntuu tärkeältä, sillä niin minulle elämässänikin on käynyt: paljosta voi selvitä ja siitä kertominen huumorilla höystettynä voi tuoda lohtua jollekin toiselle.

Anna Haverinen toteaa AntroBlogi -kirjoituksessaan, että autoetnografiaa on kritisoitu muun muassa puhtaan subjektiiviseksi tiedon tuottamiseksi, joka vääristää etnografista tutkimusasetelmaa, sillä se ei sisällä muiden näkemyksiä kuin tutkijan oman kokemuksen. Hän myös kertoo, että antropologi Boellstorffin mukaan kyse on itse asiassa enemmän etnografiselle tutkimukselle olennaisesta itsereflektiosta, joka kuuluu osaksi analyysia ja tutkimusprosessia, kuin omasta tutkimusmenetelmästä. (Haverinen 2019.) Itse ajattelen, että päätökseni tehdä teemahaastatteluja

autoetnografisen tutkimuksen osana, oli omalla kohdallani oikea ratkaisu. Se, että haastattelin Heli Laaksosta ja Jonna Nummelaa, auttoi minua hahmottamaan omaa lavapersoonaani ja tarkastelemaan Pulina Elliä uudella tavalla.

Tutkimusmenetelmää kohtaan esitetystä kritiikistä huolimatta autoetnografisella tutkimuksella on oma paikkansa. Siitä kirjoittaa muun muassa espanjalainen sellisti ja tutkija Guadalupe Lopez-Inigues blogikirjoituksessaan. Aluksi hän sanoo ylenkatsoneensa kaikkea tutkimusta, jossa tutkimuksen kohteena on henkilö itse. Myöhemmin hän kertoo oppineensa ymmärtämään, että myös itseään voi tutkia ja jopa niin, että siitä voi olla hyötyä jollekin toiselle. Hän viittaa myös siihen, että autoetnografinen tutkimus ei koskaan ole kokonaan kivutonta. Siihen liittyy tietty määrä kuohuntaa ja haavoittuvuutta. Lopez-Inigues kirjoittaa, että alkuperäisistä epäilyistä huolimatta autoetnografia on hänelle kuin avain tieteen ja taiteen yhteen punomiseksi. Se on myös saanut hänet tiedostamaan, ettei hän voi soittaa yleisön edessä tietämättä, kuka on tai ymmärtämättä mitä tekee ja miksi. (Lopez-Inigues 2019.)

Edellä mainitut Lopez-Iniguesin ajatukset vahvistivat näkemystäni siitä, että autoetnografia on tutkimukseeni sopiva menetelmä ja, että Marianna Keisalon käyttämät semioottisen minän ja *minäntajun* käsitteet ovat oman tutkimukseni kannalta oleellisia.

Tutkimukseni autoetnografisen osuuden aineisto koostuu omista teksteistäni, videoidusta esityksestäni ja erityisesti muistiinpanoista, joita on kertynyt muistikirjoihin, tietokoneelle, pikkulapuille ja äänitiedostoina puhelimen muistiin. Tutkimuspäiväkirja on muistiinpanoilleni liian juhlallinen nimi, sillä tavoilleni uskollisena dokumentoin tietoa eri päivinä eri tavoin. Kirjoittamien on aina ollut minulle tapa ajatella. Siksi käytössäni on monenlaista aineistoa yksittäisistä lauseista, runonpätkiin ja blogi-kirjoitusten luonnoksiin. Merkittävimmät oivallukseni ja eniten mietityttäneet asiat löytyvät usealla tavalla tallennettuina, esimerkiksi sekä muistikirjan sivulta että äänitallenteena. Tutkimusprosessin aikana olen tehnyt muistiinpanoja myös niistä ajatuksista, joita teemahaastattelun keinon saamani vastaukset ovat minussa jälkikäteen synnyttäneet. Samoin olen kirjoittanut muistiin tutkimukseeni liittyviä ajatuksia, jotka ovat tulleet mieleen esimerkiksi Helsingin Sanomia lukiessa kuten alla oleva teksti osoittaa.

Helsingin Sanomien artikkelissa (7.3.21) kerrottiin kirjailija Pauliina Vanhatalon kirjoista. Tekstissä mainittiin, että kolmas omasta elämästä kertova romaani saa riittää, koska kirjailija kokee olevansa sinut itsensä ja elämänsä kanssa. (Kangasniemi 2021.) Olin edellisenä päivänä (6.3.21) kirjoittanut graduluonnokseni sivulle lauseen: ”onko tässä mitään järkeä, ketä edes kiinnostaa, ihan paskaa?”

Lause oli merkitty punaisella värillä ja sen kirjoittamisen hetkellä muistan tunteneeni suurta turhautumista koko autoetnografista tutkimusotettani ja kaikkia omia tekstejäni kohtaan. Luettuani Pauliina Vanhatalosta kertovan artikkelin siirryn koneen ääreen, avasin graduluonnokseni, luin edellä mainitun lauseen ja poistin sen. Tämän jälkeen päätin, että kyllä minä voin yhden pro gradu -tutkimuksen verran tarkastella käsitystäni omasta lavarunoudestani ja sivuta siinä myös elämänkaartani, vaikka ketään muuta ei kiinnostaisi. Näistä ajatuksista syntyi tämä muistiinpano (7.3.21), jonka tiedostamattani asettelin säemuotoon:

Taiteilija en ole
enkä sellaiseksi ehdi tulla.
Virkanaistaiteilija on ihan hyvä sana,
se mahdollistaa luovan toiminnan
ilman taiteilijuuden ammattitaitovaatimuksia.

Koska olen itse keksinyt sanan,
voin myös itse määritellä, mitä se tarkoittaa.
Virkanaistaiteilija on henkilö, joka
ansaitsee elantonsa tekemällä töitä kahdeksasta neljään
ja on sen jälkeen täysin vapaa:

ilmaisemaan itseään loppusoinnuilla tai ilman,
toistamaan rytmiä tai rikkomaan sitä
ylittämään säkeen, keksimään uusia yhdyssanoja
ja tulkitsemaan lyhenteen ITE tarkoittamaan samaa kuin
Itse Tehty Elina.
(Pulli 2020-2021.)

Tutkimusta tehdessäni olen käyttänyt hyödykseni vapaata assosiointia, ääneen ajattelua ja keskusteluista tehtyjä muistiinpanoja ja tutkimuspäiväkirjantyyppisiä kirjoituksiani. Haluan jakaa henkilökohtaisia kokemuksiani, tunteita ja havaintoja, joita olet tuntenut ja havainnut kirjoittaessani runoja ja esittäessäni niitä lavarunoklubeilla. Käytän menetelmänä myös analyyttista, reflektoivaa uudelleen kirjoittamista (mm. runojen muokkauksessa). Olen ollut vuoroin kirjoittaja ja vuoroin tutkija, mutta erot näkökulmien väleissä eivät ole olleet selkeärajaisia. Ajattelen usein tavallisiakin asioita riimi- tai säemuodossa. Saatan jopa virkatyössäni jäsennellä asioita niin, että kirjoitan kokouksen agendaa käsittelevän runon tai jatkan kollegan lausetta riimiparilla. Ymmärtääkseni luova ja analyyttinen kirjoittamien lomittuvat päässäni täysin omanlaisella tavalla.

Subjektipositioni ovat olleet läsnä tutkimuksessani koko ajan. Tutkimuksen edetessä olen huomannut, että perhesuhteet tai sukupuoleni eivät aseta esteitä ilmaisulleni. Toki aivan alussa mietin, ”mitähän lapset sanoisivat, jos kuulisivat”, mutta tästä ajatuksesta pääsin nopeasti eroon, viimeistään silloin,

kun aikuinen poikani oli katsomassa esitystäni ja sanoi olevansa ylpeä. Sen sijaan ikääntyvä nainen on subjektipositio, joka mietityttää minua kovasti. Se ei rajoita minua, vaikka olen kuullut sanottavan, että ikäiseni naiset ovat suomalaisessa yhteiskunnassa näkymättömiä. Pikemminkin niin, että ikäni ja lavarunous mahdollistavat asioita. Minä haluan ja minä voin sanoa ääneen asioita, jotka koen tärkeiksi. Elämänkokemukseni rohkaisemana, voin vaikka huutaa ääneen: täällä ollaan ja vedetään täysillä!

Tienari ja Kiriakos (2020, 285) toteavat artikkelissaan: Mitä rohkeampaa materiaali on, sitä arvokkaampaa se on uuden tiedon tuottamisen näkökulmasta. Usein se, mikä tuntuu vaikealta ilmaista, on olennaista ja kiinnostavaa. Tämän olen todennut olevan totta useaan kertaan muistiinpanojani tutkiessani ja tekstejäni muokatessani. Olen kirjoittanut, muokannut ja poistanut tekstinpätkiä useaan kertaan. Olen myös palauttanut joitakin lauseita ja luopunut joistakin ajatuksista kokonaan. Siten tämä kirjoitusprosessi on ollut sekä raskas että vapauttava.

4.2. Minäntaju ja runomalja

Tässä luvussa tarkastelen tutkimuskysymystäni: millä tavalla minäntaju näyttäytyy Pulina Ellin lavarunoudessa? Liitän minäntajun runomaljakokonaisuuteen, jonka kolme osiota ovat minä, teksti ja minä esiintyjänä. Lisäksi palaan figure–ground -teoriasta tekemääni tulkintaan sekä termiin lyyrinen stand up.

Lavarunouden kontekstissa ajattelen minäntajun olevan esiintyvän runoilijan käsitys itsestä ja siitä, minkälaisia merkityksiä, ajatuksia ja tunteita hän esiintymisellään ja teksteillään yleisölle välittää. Minulle se on myös kokemus siitä, minkälaisia ajatuksia ja tunteita runojen kirjoittaminen ja esittäminen itsessäni synnyttää: runomalja ja sen myötä minäntaju ovat minulle hyvin kokonaisvaltainen asia. Siten ajattelen, että lavalla näyttäytyvä minäntaju on jotain, joka kumpuaa itseni sisältä ja vaikuttaa elämääni myös lavan ulkopuolella.

Jonna Nummela (2020-2021, 3) kuvasi haastattelussa sanaparia lyyrinen stand up runouden keinoja hyödyntäväksi komiikaksi. Mielestäni asian voi ilmaista myös toisin päin: lyyrinen stand up on komiikan keinoja hyödyntävää runoutta.

Tutkimuskysymykseni ja autoetnografinen tutkimusote ovat väistämättä asettaneet tarkastelun kohteeksi koko elämänkaareni, ei vain sitä, mikä näkyy lavalla. Subjektiposition näkökulmasta olen

ikääntyvä nainen, jolla on ollut villi nuoruus ja vaikea lapsuus. Samaan aikaan olen kolmen aikuisen lapsen äiti, jolla on ollut onnellinen ja hyvä perhe-elämä. Olen onnistunut katkaisemaan huono-osaisuuden punoman sukupolvien ketjun ja tarjoamaan yhdessä puolisoni kanssa lapsillemme turvallisen kodin. Näen arkisissa asioissa vitsikkyyttä ja olen onnellisimmillani, kun joku perheenjäsenistäni saa minut nauramaan ääneen. Kerron lavarunoissani myös lapsistani, mutta en miehestäni. Kirjoitan vain omista tuntemuksistani, omasta kehostani ja siinä tapahtuvista muutoksista. Ihmettelen seksuaalisuudessani tapahtuneita muutoksia lähes päivittäin. Mariskan Liekki -kappaleessaan esittämä kysymys kuvaa hämmennystäni hyvin: *Kuinka niin polttavasta tulee vain kädenlämpöinen?*

Työssäni olen virkanainen, kunnan palveluksessa työskentelevä erityisasiantuntija. Minulla on ammattirooli, joka edellyttää monissa tilanteissa asiallisuutta ja virallisuutta (se ei aina ole kovin helppoa). Lisäksi minulla on osittain julkinen rooli lasten liikunnan edistäjänä, vauvalorujen ja -kirjojen kirjoittajana ja varhaiskasvatuksen asiantuntijana. Nämä roolit olen tietoisesti rajannut lavapersoonani ulkopuolelle. Olen lavarunoilijana ollessani vapaalla, ilman työrooleja, työnantajan tai kenenkään muunkaan asettamia vaatimuksia.

Vaikka se kuulostaa kliseiseltä, koen usein lavalla ollessani, että olen vihdoin siellä, missä minun kuuluukin olla. Kuin kotonani. Tämä tunne liittyy myös siihen, että en ole millään lailla tietoisesti suunnitellut, minkälainen Pulina Ellin pitäisi olla. Minäntajuni ja ymmärrykseni lavapersoonani rakentumisesta ovat kehittyneet tätä pro gradu -työtä tehdessäni. Samalla ole ymmärtänyt, että minäntajua minulla on kyllä ollut jo lavarunokokeilujen alkaessa, mutta kyse on ollut tiedostamattomasta asiasta.

Vaikka ”kuin kotonani” -tunne on hyvin positiivinen, siihen liittyy selittämättömällä tavalla myös lapsuuskotiini liittyvät muistot. Loppuvuonna 2020 olen leikkimielisen, stand up -tyyppisen kilpailun, Namedroppauksen SM-kisojen jälkeen (2.11.20) kirjoittanut muistilapulle ajatuksiani esiintymiseen liittyen: Olen elänyt lapsuuden, jossa kotona piti olla varuillaan ja valmis pakenemaan. Pelkäsin humalaista isää, joka hakkasi äitiä ja äitiä, joka sai raivokohtauksia tai oli sumeine katseineen saavuttamaton. Pelkäsin, että naapurit tai opettajat saavat tietää. Tietynlainen varuillaan ja varpaillaan olo oli iso osa elämääni. Siihen liittyi pelko ja jännitys, ja ennen kaikkea, nyt jälkikäteen ajatellen, kestäminen ja yli pääseminen. Helpotus. Helpotus siitä, että taas selvittiin. Helpotus siitä, että kukaan ei kuollut ja saan lukea Tiina-kirjani loppuun. (Pulli 2020-2021.)

Lapsuudestani kumpuavat tunnemuistot liittyvät lavarunoiluuni selittämättömällä tavalla. En pysty yksilöimään, mistä on kysymys, mutta lavalle menemisen odottaminen, esiintyminen ja sen jälkeen tuleva hyvä olo ovat jollain kummallisella tavalla sidoksissa lapsuuteni jännittämisen, kestämisen ja helpottumisen tunteisiin. Voi olla, että yhdistävä tekijä on puhuminen, avoin asioista kertominen. Ajattelen nimittäin niin, että pelastuin lapsuuskodistani hyvään elämään siksi, että lopulta uskalsin puhua kaikesta siitä, mitä kotona tapahtui.

Alussa oli vain tuskallinen tarve leikkiä

Vastus tutkimuskysymykseeni: ”Miten minäntaju näyttäytyy Pulina Ellin lavarunoudessa” ei ole yksiselitteinen. Pitkään luulin, että alkuvaiheessa minäntaju ei näyttäytynyt esityksissäni millään tavalla, mutta lopulta olen ymmärtänyt, että aluksi kyse oli tiedostamattomasta asiasta. Se on selvinnyt minulle muistiinpanojeni avulla ja myös tarkastelemalla onnistumisen kokemuksia minäntajun näkökulmasta.

Esiinnyin marraskuussa 2020 ravintola Tannerissa. Ennen esiintymistä keskustelin lavarunoudesta illan isännän, Harri Hertellin ja toisen esiintyjän kanssa. Illan päätteesi kirjoitin (5.11.20) graduluonnokseni marginaaliin muistiinpanon: ”*Tsekkaa, miten ensimmäiset lavarunot syntyivät.*” En muistanut asioiden konkreettista alkupistettä, mutta tuon muistiinpanon perusteella otin selvää:

Kun menin ensimmäistä kertaa lavarunoklubille Helsingin Jätkäsaaressa keväällä 2018, menin esiintymään kukkamekko päällä miettimättä sen kummemmin, mitä tein. Tavallaan osallistuin tapahtumaan intuitioni ohjaamana, mutta toisaalta muistiinpanojeni perusteella taustalla oli vaihe, jolloin olin etsinyt tietoa lavarunoudesta. Uskoakseni sain lopullisen sysäyksen esittää runojani ääneen taiteiden välisyyteen liittyvän kokemukseni ja onnistumiseni innoittamana. Olin aiemmin osallistunut Espoon kirjailijat ry:n ja Espoon Art ry:n yhteishankkeeseen *Kuvasta runo – Runosta kuva*, jossa kirjailijayhdistyksen jäsenet kirjoittivat runoja maalauksista ja Espoo Art:n jäsenet tekivät maalauksia tarjolle annetuista teksteistä. Näyttelyyn valitut kuvat inspiroivat minua kirjoittamaan eri tavalla kuin ennen. Muistan selvästi hetken, jolloin kävelin Espoon rantaraitilla ja katsoin kuvia puhelimeltani. Kuvataiteilija Tarja Nyon kaksi maalausta puskivat sanoja suustani niin voimallisesti, että kirjoitin sanat ja tunteen heti muistiin. Vasta taidenäyttelyssä huomasin, että ensimmäisessä taulussa oli myös pieniä ihmishahmoja. Oma huomioni oli kiinnittynyt vain siihen, että pyylevän naishahmon pää on aivan tyhjä. Olinko onneton tai etsinkö elämälleni uutta suuntaa? En tiedä, mutta sillä hetkellä taulu teki minuun vielä suuremman vaikutuksen kuin Maija Vilkkumaan parhaat sanoitukset ja palautti mieleeni kysymyksen, jonka Vilkkumaa esittää eräässä laulussaan: ”ollakko sydän vai pää”. Tietokoneelle tallentamani muistiinpanon mukaan myös toinen Tarja Nyon taulu ja

siitä syntynyt nimeämätön runoteksti, joka on alla esimerkkinä, antoivat minulle voimaa rimpuilla irti kehossani tapahtuvien muutosten aiheuttamasta turhautuneisuuden tunteesta ja etsiytyä uusien harrastusten pariin. Lisäksi löysin tietokoneeltani päiväämättömän lauseen: ”eivät nämä ole runoja, vaan säemuotoon pistettyjä pelkkiä parahduksia”:

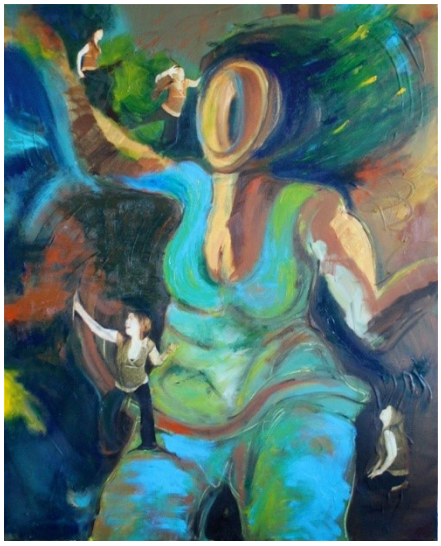

Kuva: Tarja Nyo

Naisen valinta

Pitääkö valita: ollako sydän vai pää

Mä haluun olla tissit ja jalkoväli

Mä haluun olla reidet ja hekuma

Mä haluun olla

Mä haluun kunnolla

Pitääkö vanheta: ollako se joka jää

Kuva: Tarja Nyo

Jumalauta mä vielä näytän.

Kaikki on jo kokeiltu,

juoksut ja jumpat harrastettu.

Mutta nyt mä otan haltuun sen burleskin.

Laitan näytille ruhjotut rintani,

leveät reiteni esille.

Vinkkaan silmää ja sanon fuck you!

Eiku fuck me.

Lisäksi kirjoitin myös toisenlaisia tekstejä muiden taiteilijoiden maalauksista, joista tässä yksi esimerkki. Jaana Sarpanevan maalamaan tauluun liitin runon, jonka nimeksi annoin Vapaasti versoo. Päiväämättömien muistiinpanojeni mukaan tässä vaiheessa parahdukset ovat muuttuneet pastellissävyisiksi nuoruusmuistoiksi.

Kuva: Jaana Sarpaneva

Vapaasti versoo

Hän versoo vapaasti, hän versoo heleästi
minä taivun kaarelle ja hän versoo
tähkäni laulaa ja me versomme yhdessä
ääriviivoiksi jotka pysäyttävät maailman

Taidenäyttelyn avajaisissa hämmennyin nähdessäni raameihin laitettuja tekstejäni Kaapelitehtaan näyttelyhallin seinillä. Samalla olin ylpeä. Olin saanut joistakin teksteistäni hyvää palautetta ja koin uudistuneeni. Uskaltamisen ja onnistumisen kokemus oli niin merkittävä, että se ajoi minut lukemaan edellä mainitut tekstit ääneen ravintola Malagassa, elämäni ensimmäisessä lavarunoillassa. Rakensin viisiminuuttisen esitykseni osittain edellä esitettyjen tekstien varaan ja luin myös muun muassa seuraavana olevan, nuorena kirjoittamani runon, jonka kaksi viimeistä säettä olin muokannut uusiksi.

Kaipaus

Sinä kesänä rintojeni kärjet nousivat vadelmiksi hänen huulilleen,
jalkovälini tihkui hedelmänlihaa aina kun ajattelin häntä,
hänen ihonsa tuoksu sai minut tuntemaan itseni nälkäiseksi.
Nyt on elämän syyspuoli ja minä syötän hänelle vadelmia,
en tahdo koskaan tulla kylläiseksi. En tahdo.

Välispiikeissä sanoin jotain hauskaa ikääntymisestä ja keksin lopettaa esitykseni eräässä romaanikäsikirjoituksessani olevalla lauseella*:* ”Burleskitanssitunnilla nuorten mimmien pakarat ovat kuin keilapallon puolikkaat. Käteni valahtaa omalle, estrogeenin hylkäämälle litteälle istumalihakseni ja minä ajattelen, että keilailun jälkeen, ihan hyvä laji on myös fresbeekiekkoilu” Kuulijat nauroivat mielestäni oikeissa kohdissa ja minä olin saman tien koukussa siihen tunteeseen, että vaikean asian voi ilmaista myös kepeästi, ”kieli poskessa”.

Tuolloin en miettinyt minäntajua lainkaan, mutta jälkeenpäin ajateltuna tiedostamaton minäntajuni välittyy runoista ja myös välispiikeistä, jotka esitin. Edelliseen ajatukseen liittyy myös se, että löysin

erään päiväämättömän muistiinpanon tuolta ajalta. Se on viittaus keväällä 2015 tapahtuneeseen Mortified -kokemukseeni: Malagan jälkeen tuli mieleen se Komediateatterin Mortified-tuottaja, joka sanoi, että kun sä näytät tolta, oot ton ikänen ja vedät tommosta settiä. Just se on siistii. (Pulli 2020-2021.) Muistiinpanon lukeminen palautti mieleeni hetken, jolloin seison koe-esiintymisessä kahden teatterituottajan edessä ja luin teiniaikaisia päiväkirjojani. Minulle tekstit olivat tietysti aivan tavallisia, vaikka ne käsittelivät nuoren naisen elämää ja ottivat kantaa siihen epäreiluuteen, että pojille useat seksisuhteet ovat vain kunnia-asia, mutta tytöille ei. Muistan yllättyneeni siitä, kuinka paljon teatterituottajat innostuivat esiintymisestäni. Samalla hämmennyin siitä, että minä olin heidän silmissään vanheneva nainen. Pystyin eläytymään nuoren minäni ajatuksiin aivan kuin kaikki olisi tapahtunut eilen, mutta ulkopuoliset teatterituottajat osoittivat konkreettisesti, että tosiaan – aikaa on kulunut yli kolmekymmentä vuotta. Tuolloin en ryhtynyt reflektoimaan tilannettani sen enempää, mutta nyt liitän tämän kokemuksen siihen, että Keisalon mukaan (2019) minäntajussa on kyse myös ymmärryksestä sen suhteen, että yleisö asettaa esiintyjälle odotuksia ja tulkitsee merkityksiä omasta näkökulmastaan käsin.

Yleisesti tiedossa oleva komiikkaan liittyvä piirre on yllätetyksi tuleminen. Tapahtuu jotain, mitä ei osaa odottaa. Ehkä minä ravintola-Malagassa koetun onnistumisen jälkeen alitajuisesti ymmärsin, että ristiriita, joka kukkamekkotäti-ulkomuodostani ja tekstieni sisällöstä syntyy, on jotenkin uniikki. Mutta tietoista ajattelu ei missään tapauksessa ollut. Minulle kyse oli leikistä, sanoilla leikkimisestä ja uudenlaisen kirjoittamistavan kokeilusta.

Emilia Karjulan (2020) mukaan kirjoittaminen näyttäytyy hänen väitöskirjansa tutkimusaineistossa erityisenä ja arkisena, jonkinlaisena rituaalina ja leikkinä. Rituaalina se tuottaa muutoksia kirjoittajan ajatuksissa ja kokemuksissa. Samaan aikaan leikki näyttäytyy sekä leikkisänä asenteena ja vaihtoehdoilla leikittelynä että kirjoittamisen metodina. Karjulan aineistossa myös ammatikseen kirjoittavat henkilöt korostavat leikillistä asennetta kirjoittamiseen. Tosin he tekevät myös eron työhön liittyvän kirjoittamisen ja oman luovan kirjoittamisen välillä. (Karjula 2020, 11 ja 45.)

Itse pidän kirjoittamisharrastustani osittain rituaalinomaisena tapana päästä muihin maailmoihin ja saada uusia ajatuksia, mutta myös ”siirtymäriittinä” työn ja harrastuksen välillä, porttina arkisesta ahertamisesta kohti leikkisää olotilaa. Leikkiminen on mielestäni inhimillinen tarve, ja siksi olen toteuttanut leikillisyyden ideaa kirjoittamisen lisäksi myös burleskitanssitunnilla ja merenneitouinnissa. Harrastin lajeja siksi, että minulla itselläni oli hauskaa. Jälkikäteen ajateltuna tietoinen hauskuuden hakeminen vapautti minussa jotain, aivan kuten oli tarkoituskin.

Leikillisyys ylipäätään on aina ollut minulle tärkeä asia. Se on sisäänrakennettuna minuun jo varhaiskasvatukseen liittyvän koulutukseni että lasten parissa tekemäni työn vuoksi. Leikki on ollut niin itsestään selvä asia elämässäni, että en ole enää aikoihin ajatellut sitä teoreettisesti tai asiana, jota pitäisi erikseen pohtia. Kun olen tehnyt työtä lasten liikunnan parissa, pääargumenttini on ollut, että lasten kuuluu saada leikkiä ja että leikki on lapselle yhtä motivoivaa kuin kilpailu. Olen vastustanut ajatusta siitä, että kenenkään pitäisi kilpailla toisiaan vastaan liikuntasuorituksissa, joita he eivät ole edes ehtineet harjoitella. Olen myös ajatellut ja sanonut usein ääneenkin, että en ole itse ollenkaan kilpailullinen. Sain tuloksen ”ei kovin kilpailullinen” myös työpaikkahaastattelun yhteydessä tehdyssä psykologisessa testissä.

Silti innostuin poetry slam -kilpailusta heti ensimmäisen kokeilukerran jälkeen. Ehkä se liittyy siihen, että poetry slam -kilpailussa ei välttämättä aina ole kyse taidosta, vaan myös tuurista. Se, että kisailutuomariksi voi ilmoittautua kuka vain, korostaa kisan leikkimielisyyttä, mutta ei poista esiintymisjännitystä, ja se on minun mielestäni mainio yhdistelmä. Kun esiinnyin marraskuussa 2020 ravintola Tannerissa, eräs ystäväni istui ensimmäistä kertaa lavarunokatsomossa ja kuuli ensimmäistä kertaa, minkälaisia runoni ovat. Esitykseni jälkeen kerroin jännittäneeni hänen paikallaoloaan melkein yhtä paljon kuin poetry slam -kilpailua. Samassa yhteydessä otin puheeksi, että kisailuintoni on yllättänyt minut täysin, koska minähän en ole ollenkaan kilpailuhenkinen. Ystäväni yllätti minut sanomalla, että jos en olisi kilpailuhenkinen, en olisi koskaan saanut aikaiseksi edes puolia niistä peleistä ja kirjoista, joita olen tehnyt. Itse ajattelen, että jos minulla on kilpailuviettiä, se on kummunnut sisältä päin ja kohdistunut aina vain itseni voittamiseen. En koe, että minun pitäisi olla parempi kuin joku toinen. Ehkä siksi en lavarunourani alkuvaiheessa yhtään miettinyt, miltä näytän tai miltä kuulostan, enkä varsinkaan miettinyt, minkälaisia merkityksiä yleisölle välitän. Halusin vain vähän leikkiä.

Nyt tarkemmin minäntajua pohtiessani olen päätynyt ajattelemaan näkökulmaa, joka liittyy kiinteästi kaikkeen tekemiseeni: elämänvaikeuksista selvitäkseni olen aina hyvin tietoisesti etsinyt ja tehnyt asioita, joista tykkään, jotka tuottavat mielihyvää ja iloa, tai auttavat pahan olon purkamisessa. Minun on helppo yhtyä Helinä Juurisen ajatukseen siitä, että elämässä on kyse luovasta prosessista. Ihminen tarvitsee ravintoaineita luovuuden vahvistamiseen ja usein vaihtoehtoina on joko luoda tai luovuttaa. Hänen mukaansa taide antaa ihmiselle mahdollisuuden leikitellä omilla rajoitteillaan ja käyttää myös huumoria apuna vaikeuksien käsittelyssä. (Juurinen 2021, 10.) Esimerkiksi stand up -kurssille hakeutuminen ja lavarunouden pariin ajautuminen on johtunut ainakin alkutilanteessa siitä, että minulla on ollut tarve käsitellä pettymyksiä ja saada surun ja voimattomuuden tilalle jotain hauskaa, luovaa ja leikkisää.

Eroottisten runojen esittäjä vai lorunikkari?

Seuraavaksi vastaan tutkimuskysymykseeni kaksiosaisen vastauksen toisella osalla. Eli millä tavalla minäntaju näyttäytyy Pulina Ellin lavarunoudessa vuonna 2021.

Pulina Elli -nimi sopii minulle mainiosti. Olen kova puhumaan ja lapsuuteni tärkein turvallinen aikuinen oli Elli-mummo. Vaikka pidän Pulina Elli -nimestä, sen käyttäminen lavarunolavoilla asettaa itselleni hankalan ristiriidan. Aiemmin julkaisin kotisivuillani liikuntavinkkejä, loruja ja blogi-kirjoituksia, jotka jaoin säännöllisin väliajoin Pulina Ellin Facebook -sivulla. Nyt, kun oma mielenkiintoni on siirtynyt muihin asioihin, enkä enää juurikaan jaa lasten loruja tai liikuntavinkkejä, koen että roolini Pulina Ellinä on koetuksella, ja se monimutkaistaa myös minäntajuun liittyviä pohdintoja. Tästä esimerkkinä Helsinki Festin Taidelahjatapahtumaan (9.8.20) liittyvä sattuma: Soitin taidelahjan tilanneelle henkilölle ilmoittaakseni, että olen tulossa antamaan taidelahjaa. Konseptiin kuuluu, että edes tilaaja ei tiedä, minkälainen taidelahja on tulossa. Kun esittelin itseni, kävi niin että taidelahjan tilannut nainen tunnisti nimeni ja halusi varmistella, että onhan nyt kyseessä voimaannuttava esitys hänen aikuiselle tyttärelleen, eikä mitään liikuntaleikkejä.

Luin edellä mainitulle taidelahjan kohteelle juuri sopivan perheenjäsenten väliseen läheisyyteen liittyvän runoni. Silti tapaus sai minut miettimään, aiheutanko hämmennystä, kun esiinnyn vauvalorujen kirjoittajana ja lasten liikunnan asiantuntijana, mutta seuraavana päivänä olenkin asennemuija, joka ohjeistaa nuoria naisia nauttimaan seksistä. Ja jos aiheutan hämmennystä, haittako se? Kysymys on tärkeä, vaikka en osaa täysin selittää, mikä minua vetää lavoille ja ajattelen, että harrastan lavarunoutta vain itseäni varten.

Heli Laaksosen mukaan on hyvin hankala sanallistaa sitä, mikä esiintyvää taiteilijaa vetää lavalle. Sitä ei voi ymmärtää kuin toinen, jolla on sama hinku. Hänen sanoo Sieravuoren lavarunofestivaaleilla nauhoitetulla videotallenteella, että esiintyvä taiteilija saa myös itselleen jotain merkityksellistä, kun hän kokee tarjoavansa yleisölle elämyksiä sekä mahdollisuuden tunteiden kokemiseen ja käsittelemisen. Yleisön kanssa vuorovaikutuksessa oleminen on taiteilijalle eräänlainen peili. Esiintyessään hän näkee yleisöstä, kuinka häntä katsotaan ja ymmärtää samalla jotain sellaista, jota yksin ollessa ei ole mahdollista ymmärtää. Esityksensä lomassa Laaksonen kiteytti esiintyjänä olemisen tarkoituksen lainaamalla tekstiä vuoden 1936 Kotiliesi lehdestä: ”Missä tai kenellä elämäntarmo laahaa ja natisee, siellä se on tiristettävä uuteen ehjyyteen.” Itse olen äänittänyt festivaaliviikonloppuna (2.8.20) puhelimelleni muistinpanon, jonka mukaan tahdon olla ”ilon tuoja, joka tiristää itsensä ja muut uuteen ehjyyteen.”

Koen edelleen mielekkääksi olla Pulina Elli -nimen suojassa, vaikka en selkeästi ajattele esittäväni roolia. Haluan tehdä osittaisen eron henkilökohtaisen minäni ja lavahahmoni väillä. Annan Pulina Ellille luvan olla lavarunoilijana ronski ja häpeämätön, aion jatkossakin esiintyä estottomasti, avoimesti ja rohkeasti. Mutta tunnustettava on, että en olisi päätynyt tähän ajatukseen ilman tätä pro gradu -työtä, enkä ylipäätään olisi ymmärtänyt lavapersoonani olemusta ilman Marianna Keisalolta lainaamaani minäntaju -käsitettä. Puhumattakaan siitä, kuinka paljon figure–ground -teorian soveltaminen runomaljamuotoon vaikutti ajatuksiini. Myös se, millä tavalla Jonna Nummela puhui oman Nihkee Akka -roolinsa muuttumisesta mahdollisesti tarpeettomaksi, sysäsi minua pohtimaan omia roolejani taas uudella tavalla. Nummela kertoi korona-ajan ja pitkän esiintymistauon vaikuttanen häneen siten, että olosuhteiden pakosta runoilijuus on korostunut lavaesiintymistä enemmän.

> *”Ja nyt mä oon sen aikana tosi paljon pohtinut sitä et, ku ei oo ollu keikkoja ja Nihkee akka on aika tarpeeton. Niin mikä on niinku Jonnan rooli runoilijana?”* (Nummela 2020-2021, 35.)

Minulle lavarunoilijuus on tietyllä tavalla erillinen saareke elämässäni. Se on hauska ja jännittävä harrastus, josta tulee hyvä mieli. En ole missään vaiheessa ajatellut, että kirjoittaisin lavalla esittämistäni runoista kirjan. Esiintyminen ja tekstit kuuluvat yhteen ja mielellään vain sen hetken, kun esitys kestää. Se, että esitän tekstit kirjallisessa muodossa tämän pro gradu -työn yhteydessä tai esitykseni näkyy videotallenteella, on minusta vaivaannuttava asia. Minua häiritsee se, että en itse ole mukana siinä hetkessä, kun joku tulkitsee tekstejäni tai esitystäni. En ajattele mahdollista väärintulkinnan mahdollisuutta, koska mikään tulkinta ei ole väärä. En myöskään mieti, mitä muut minusta ajattelevat, haluaisin vain olla mukana ja aistia tunnelman.

Olen toki koko ajan tiennyt, minkälaisia asioita esittämäni runot sisältävät, mutta ilman tutkimuksen tekemiseen liittyviä ”autoetnografisia minäntaju-silmälaseja” olisin todennäköisesti vain ohittanut Vesa Rantaman kirjoitukseen sisältyvän merkityksen:

> ”Elina Pullin runotta voi sanoa positiivisella tavalla estottomaksi: ujo runokriitikko tuntee sen vaikutuksen ensin punoituksena korvissa. Runot käsittelevät lähinnä erotiikkaa erityisesti vaihdevuosia elävän naisen näkökulmasta. Mukana on myös opettavainen, nuoremmalle yleisölle suunnattu elementti: ”Pokkana kehosi kanna/ älä milloinkaan vain anna.” Pulli sanoi alkaneensa vanhemmiten harrastaa kolmea lajia: burleskitanssia, merenneitouintia ja lavarunoutta. Vaikutteita toisista harrastuksista on uinut myös runon puolelle, mikä on ilahduttavaa. Lopuksi runoilija joutui toteamaan, että kykenee eroottisen runouden lisäksi muihinkin aiheisiin, ja todisti tämän oivallisella leipomisrunolla. Viestiä ei tee mieli kyseenalaistaa: Leipova ihminen on onnellinen” (Rantama 2020.)

Olenko siis eroottisten runojen esittäjä? Haluanko olla? Kyllä se käy. En häpeä sitä, että nämä asiat kiinnostavat minua. En halua olla hiljaa, vaikka ymmärrän, että aiheutan hämmennystä. Mutta haluan olla myös muuta. En tahdo rajata ilmaisuani vain tätä yhtä asiaa varten. Siksi Rantaman maininta siitä, että leipomisrunoni oli oivallinen, lämmitti mieltä. Samoin tunnen mielihyvää aina, kun joku sanoo, että kirjoittamani meriruno, joka on osa tätä pro gradu -työtä, on hieno. Minäntajuni näkökulmasta haluan, että Pulina Elli välittää yleisölleen merkityksiä, joiden mukaan

- ikääntyvä nainen on seksuaalinen olento, jolla ei ole mitään hävettävää.
- pahoista vaikeuksista ja huonoista lähtökohdista voi selvitä hyvään elämään.
- kirjoitan myös lyyrisiä runoja.

Edellä mainittuun määrittelyyn päädyin keskusteltuani Jonna Nummelan kanssa lavapersoonan ja oikean henkilön suhteesta. Nummela totesi, että: *”Jonnahan ne tekstit on kirjoittanut, Nihkee Akka vain esittää ne.”* (Nummela 2020-2021, 34.)

Samoin asia on tietysti minun kohdallani. Minäntajun ja lavapersoonan näkökulmasta ratkaisen asian niin, että Pulina Ellinä rajaan epävarmuuteeni liittyvät ajatukset lavapersoonani ulkopuolelle. Samoin on sanonut Jonna Nummela Nihkeen Akan tekevän:

> *”Nihkeen Akan ei tarvitse mennä lavalle todistamaan mitään, pyytämään hyväksyntää, pyytämään anteeksi, jotenkin selittelemään omaa olemassaoloaan.” (Nummela 2020-2021, 33.)*

Jonna Nummelan yllä mainittu ajatus on minulle kuin voimalause. Samalla se kirkastaa ajatusta siitä, että valitsemani tyyli on oikea, vaikka toisaalla pohdin myös, että liiallisen itsevarmuuden näyttäminen lavalla ei ole hyvä asia. Lisäksi ajattelen, että minun ei tarvitse pyydellä tekstieni sisältöjä anteeksi, sillä niillä tuntuu olevan tarvetta, kuten Sieravuoren jälkeen puhelimelle äänittämäni muistiinpano osoittaa: Taas neljä naista tuli esityksen jälkeen kiittelemään. Yksi kiitti rohkeudesta ja toinen, ehkä kaksytviisvee sanoi että heidänkin ikäisten on hyvä tietää noista jutuista. Yksi mun ikäinen mainitsi melkein itku kurkussa, ettei ole koskaan aiemmin kuunnellut naista, joka on aidosti nauttinut seksistä ja nyt menetettyään nuoruuden kiihkon puhuu siitä avoimesti. Neljäs tyyppi, nuori nainen, oli kyllä pysäyttävä. Tyttö sanoi mulle jotenkin näin: ”siistii, ku sä kerrot, että ennen vanhaankin on ollut muijia, jotka haluaa ja sanoo sen ääneen. Siis, että mä en olekaan mikään friikki.” En heti ymmärtänyt mitä tyttö tarkoitti, mutta tosiaan, sillä oli kokemus, että naisen halu on edelleen tabu. Että häntä pidetään outona, kun hän ilmaisee halunsa. Huh! Luulin, että tollasta ei enää olisi. (Pulli 2020-2021.)

Minäntaju-mietteisiini (11.3.21) liittyy myös ikiaikainen kysymys siitä, mikä on taidetta? Oma kokemukseni runojen kirjoittamisesta ja esittämisestä kietoutuu johonkin taiteen tekemisen ja omaan hyvinvointiin liittyvän harrastamisen välimaastoon. En pysty selittämään runojeni sisältöjä tai sanavalintoja kuin osaksi, ja silti tiedän, että ne oli pakko kirjoittaa. Se, ovatko ne taidetta, viihdettä vai jotain muuta riippuu kuulijasta, arvioitsijasta ja myös näkökulmasta. Itse luokittelen runoni taiteeksi ensimmäistä kertaa nyt, kun asetan ne tässä pro gradu -työssä otsikon ”taiteellinen osuus” alle. Samalla koen tarvetta selittää, että pelkkiä tekstejä ei pitäisi tarkastella ilman esitystä. Teksti on valmis, vasta, kun se luetaan ääneen.

Jonna Nummela (2020-2021, 13) sanoi haastattelussa, että *"taide lohduttaa häiriintyneitä ja häiritsee niitä, joilla on liian mukavaa"*. Vaikka sanonta on ymmärtääkseni tarkoituksellisen provosoiva, se kiteyttää mielestäni hyvin myös oman sanataiteeni tehtävän. Oma minuuteni häiriintyi vaihdevuosioireiden ilmaannuttua rintasyöpähoitojen yhteydessä lähes kymmenen vuotta etuajassa. Sairauskin oli helpompi hyväksyä kuin se, miten vaihdevuosioireet vaikuttivat elämääni. Olin tuolloin liian nuori kuumiin aaltoihin ja muihin vaihdevuosien aiheuttamiin muutoksiin kehossani. Vuosia myöhemmin lavarunous auttoi minua löytämään tasapainoni uudelleen ja sitä kautta avautui halu käsitellä myös muita elämääni liittyviä asioita runon muodossa. Lavarunous on ollut minulle ei sen vähempää kuin henkilökohtainen vallankumous. Lisäksi minusta on hienoa, jos joku saa teksteistäni lohtua tai jos joku vähän hämmentyy ja ryhtyy sen myötä ajattelemaan edes hetken uudella tavalla. Runojen kirjoittaminen on minulle sitä, että tunnen olevani elossa, käsittelen tunteitani runon kirjoittamisen ja esittämisen avulla ja olen vuorovaikutuksessa itseni kanssa. Pulina Elli ja Elina Pulli puhuvat toisilleen, ovat yhtä.

Edellä kuvattujen pohdintojen, haastatteluaineistojen synnyttämien ajatusten ja muistiinpanojeni perusteella ajattelen, että minäntaju näyttäytyy Pulina Ellin lavarunoudessa elämänkokemukseni mukanaan tuomien aihepiirien moninaisuutena ja rohkeutena sekä kirjoittaa että esittää runoja asioista, jotka tunnen. Minäntaju näyttäytyy mielestäni myös siten, että en esiinny sydänverellä kirjoitettujen säkeiden lukijana, vaan sanataidetta harrastavana naisena, joka nauttii esiintymisestä, omista oivalluksistaan ja ilon tuottamisesta yleisölle. Toivon, että lavapersoonastani välittyy myös se, kuinka oman luovuuden käyttäminen ja oman ilmaisun kehittäminen vaikuttavat kokonaisvaltaiseen hyvinvointiini, kykyyni elää omanlainen täyteläinen elämä.

Seuraavaksi tarkastelen kolmea runoani, joihin liittyvät videoinnit ovat tämän pro gradu -työn taiteellinen osuus. Kerron, miten runot ovat syntyneet ja mitä ajattelen niistä suhteessa runomaljakokonaisuuteen ja figure–ground -pohdintoihin liittyen.

Lyyrinen, koominen ja persoonallinen minä, runoesimerkit

Lyyrinen minä

Esittelen ensimmäisenä runon, joka käsittelee vaihdevuosioireitani. Se on tehty trokeemankelin avulla ja kuvaa mielestäni sitä, että Pulina Ellistä löytyy myös lyyrinen puoli. Esityksen onnistuessa tämä runo on mielestäni sitä lyyristä stand upia, johon olen aiemmin tässä työssä viitannut. Tekstissä ei ole stand upille tyypillistä rakennetta, jossa juttua pohjustetaan parilla kolmella asialla (set up) ja lopuksi heitetään vitsin kärki eli loppusutkaus (punchline), mutta säkeistöt etenevät kohti loppukliimaksia, joka synnyttää useimmiten naurua.

Trokeemankeli on Kalevalaseuran ylläpitämä nettipalvelu, jonka avulla voi tutkia omia runojaan ja testata täyttävätkö säkeet trokeemitan vaatimukset. Vuonna 2018 julkaistiin kirjoittamani vauvalorukirja, Sylisampo. Sylisammon lorut syntyivät trokeemankelin avulla tilanteessa, jossa olin jo päättänyt, että en enää edes yritä kirjoittaa vauvaloruja. Olin kirjoittanut niitä niin paljon, että koin tehneeni jo kaiken. Kun kustantaja pyysi minulta uusia runoja, vastasin ensin, että en keksi enää ikinä mitään. Muistan kuitenkin hetken ja paikan, jolloin hoksasin, että trokeemankeli on minun keinoni saada vauvaloruihini uudet jengat. Se tapahtui kävellessäni Espoon rantaraitilla, Haukilahden kohdalla. Epifanian hetki oli tuolloin niin voimakas, että se tulee usein mieleeni samaisessa hiekkatien mutkassa. Niin tapahtui myös silloin, kun mietin, miten valmistautuisin ravintola Tenhon poetry slam -kilpailuun. Keksin sunnuntaikävelylläni, keväällä 2019, että kokeilen samaa trokeemankeli-menetelmää kuvatakseni vaihdevuosioireitani, seksuaalisuuteni muuttumista ja siihen liittyviä turhautumisen ajatuksia. Kävelin kotiin ja menin heti koneen ääreen kirjoittamaan. Runon säkeistöt syntyivät melkein yhdeltä istumalta. Muokkasin siinä vain hieman seuraavana päivänä.

Aloitan esitykseni yleensä kertomalla lyhyesti, että olen kirjoittanut Sylisampo -nimisen lorukirjan ja että siinä runot ovat tämäntyyppisiä:

Vauvalleni virsut laitan,
varpaillensa villanutun
Suukottelen silmät suuret,
siloposket sippuraiset.

Ennen kuin aloitan runon lukemisen, mainitsen myös, että runoissa ei ole kyse varsinaisista Kalevalarunoista, vaan yksittäisistä, kahdeksantavuisista trokeemankelin hyväksymistä säkeistä, joita on höystetty myös loppusoinnuilla. Nyt, kun olen miettinyt minäntajua suhteessa lavapersoonaani, tunnistan, että edellä mainittu liittyy siihen, minkälaisia merkityksiä haluan yleisölle välittää: kyllä minä Kalevalani tunnen ja tiedän, ettei loppusoinnullisuus ole sitä tunnistettavinta Kalevalaa.

Runomaljan näkökulmasta ajattelen, että tätä tekstiä lukiessani teksti (ground) on keskiössä. Se johtuu siitä, että runolla on selkeä muoto ja trokeemankelista peräisin oleva kaikupohja. Toisaalta runon lopussa annan kuulijoille, erityisesti nuorille tytöille selkeän ohjeen. Siinä mielessä Pulina Elli (figure) nousee ”tekstin eteen” ja myös henkilökohtainen Elina on paikalla. Näin ollen runomalja osoittaa kokonaisuusluonteensa: toista ei ole ilman toista. Sain runon paranteluun liittyen muutaman hyvän idean graduseminaarissa, mutta jätin tekstin ennalleen, koska koen, että lavalla se toimii ja osaan sen jo kutakuinkin ulkoa.

Runolla ei alun perin ollut nimeä, mutta graduprosessin aikana ymmärsin, että runon nimi on tietenkin ”Naisen kroppa”. Dekkariharrastajana tiedän, että rikostutkinnan yhteydessä kropaksi sanotaan kuollutta ihmistä. Vaihdevuodet eivät sentään ole tappaneet minua, mutta seksuaalinen intohimo on nuoruusvuosiin verrattuna suorastaan hengetön. Enkä voi muuta kuin yrittää helpottaa oloani huumorin avulla ja muistella menneitä.

Mainittakoon, että esiinnyin graduprosessini aikana, toukokuussa 2021 Teams-tilaisuudessa, jossa oli paikalla yli sata henkilöä. Valitsin esitettäväksi samat kolme runoa, jotka tässä työssä esittelen näkökulmina lyyriseen, koomiseen ja persoonalliseen minääni, sillä halusin testata käytännössä juuri tätä kokonaisuutta ja pyytää kuulijoilta palautetta. Seksuaalisuuden muuttumiseen liittyvän vaihdevuosirunon esittäminen mietitytti minua etukäteen, sillä yleisö koostui entisistä työtovereistani, joille en aiemmin ole esittänyt mitään tämän kaltaista. He tuntevat minut kyllä lorujen kirjoittajana mutta ennen kaikkea virkanaisena, joka yleensä puhuu esimerkiksi varhaiskasvatuksen pedagogiikasta tai esiopetuksen opetussuunnitelmasta. Yllätyin iloisesti, kun suurin osa kiittävästä palautteesta liittyi juuri tähän Naisen kroppa -runoon, joka jatkuu seuraavalle sivulle:

Naisen kroppa

Karvat vääriin kohtiin kasvoi
Ilmestyivät aina yöllä
Nuo perhanan leuka-afrot
soirot suppilovahverot

Vallattomat vaihdevuodet,
nenänalus hiestä märkä
Leuka täynnä haituvaista
Se se vasta syökin naista

Eikä siinä vielä kaikki

Nuorena aina luulin
sit vanhana pettää kroppa
seksin estää polvivaiva
tai nivelongelma julma

Mut kertaakaan en kelannut
että tahtoisi en panna
ei mulle kukaan sanonut
et hormonikato on uhka

Mult katosi herkullinen
kupeitten ihana polte
ja yllätyksenä aivan
oi sain vaihdevuosivaivan

Miks hävisi mun haluni
olla kuin kaniinit yössä
ja tuntuu kuin aloittaminen
melkein kävisi työstä

Jos olisin tiennyt tästä
himosta häviävästä
mä maannut olisin paljon
vielä hurjasti enemmän

Siis
Ohjenuora nuoremmille
varsinkin tytöille siellä

Sampoa sylisi vaali
Itsesi iloita anna
Loitsusi häpykielen
voit huoletta soimaan panna

Ota myöskin itsellesi
Omasta kehosta nauti
Älä turhaan jännittele
On elämä makoisa tauti

Naisen kroppa on ihana,
varsinkin asennemuijan
Pokkana kehosi kanna,
älä milloinkaan vain anna.

Koominen minä

Seuraavaksi esittelen runon, jonka esittäminen paljasti minulle sen, mikä tekee lavarunoistani koomisia. Koomisuus tulee tavastani esittää. Minä olen aidossa lavatilanteessa koominen. Tekstini sellaisenaan eivät välttämättä ole humoristisia, mutta kun esitän ne lavalla, onnistun käyttämään ääntäni ja ilmeitäni sekä kehoni asentoja niin, että teksti muuttuu koomiseksi. Kirjoitin runon ”Mä ostin märkäpuvun” järvessä syyskuussa 2020. Kirjoitin sen päässäni samalla, kun vesijuoksin. Olin ennen vesijuoksureissua miettinyt sitä, kuinka Marianna Keisalo kuvasi oman stand up -esityksensä alkua AntroBlogi kirjoituksessaan Naurattamisen salat:

> ”Moi, mä olen Marianna. Mä olen itseasiassa antropologi ja teen tutkimusta stand-up komiikasta kulttuurisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Mulle on tosi tärkeää, että tutkijat tulee pois yliopiston norsunluutorneista, osallistuu keskusteluun ja myös vastaa yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin. Esimerkiksi mä käytin ennen erilaisessa nettikirjoittelussa nimimerkkiä Kukkahattu, mutta nyt olen muuttanut sen muotoon Suvakkihuora.” Näillä sanoilla olen aloittanut melkein kaikki parikymmentä tähän mennessä tekemäni stand up -keikkaa. Asialliseksi ja opettajamaiseksi kuvatun nelikymppisen naisen suusta kuultuna lause on yleensä saanut yleisön nauramaan ja lunastanut minulle oikeuden olla komiikkaklubin lavalla. (Keisalo 2016.)

Luettuani Keisalon kirjoitukset mietin hänen eri roolejaan, toisaalta tutkijana ja toisaalta stand up -koomikkona. Omien roolieni pohdinta vei minut äitiyden ja ammattiroolien kautta muistelemaan elämäni eri vaiheita ja taas Keisalon ajatus minäntajusta palasi mieleeni. Järvessä ollessani halusin keksiä tavan, jolla kertoisin elämäni kulusta hauskalla tavalla. Vastaus oli ilmeinen: päälläni oli vasta ostettu märkäpuku, joka oli hetkeä aiemmin synnyttänyt vitsikästä sananvaihtoa mieheni kanssa. Muistan edelleen hetken, jolloin käännyin vesijuoksureitilläni kaislikon kohdalla ja kiirehdin rantaan äänittämään ideani puhelimen muistiin: ”Toistorakenne ja yksi vuosikymmen yhdessä säkeistössä.” Jatkoin vesijuoksua vielä ehkä tunnin ja noustessani rantaan runo oli melkein valmis. Ainoastaan loppuosaa jouduin muokkaamaan pitkään, enkä ollut siihen tyytyväinen vielä silloinkaan, kun esitin sen poetry slam -kilpailussa lokakuun alussa 2020.

Mä ostin märkäpuvun

jumankauta ihanku joku thriatlonisti
Se neopreeni nuoli mun kroppaa niin, että
näytin kaulasta alaspäin ihan kolmekymppiseltä himourheilijalta.

Paitsi, että silloin, kun minä olin kolkyt ja risat
Nukuin yöt niin katkonaisesti,
että maratooniksi saattoi luokitella vain
itkevän lapsen hyssyttelyn.
Ei ollut mitään palauttavia geelejä
oli vain kovettunutta kaurapuuroa
syöttötuolin käsinojilla.

Mä ostin märkäpuvun
jumankauta ihanku joku thriatlonisti.
Nelkyt vee –kyllä mä vielä näytän -tyyppi. Tässä mitään vanhoja olla.
Liha tottelee kuria ja silleen.

Paitsi, että silloin kun mä olin nelikymppinen
maantiepyöräilyksi saattoi luokitella vain tunteen siitä,
että nyt ei voi pysähtyä. Ruuhkavuotisen on puskettava eteenpäin.
Pelkkä avioerosta puhuminen vei energiaa
enemmän kuin täysmatkan avomeriuinti.

Mä ostin märkäpuvun
jumankauta ihanku joku thriatlonisti.
Ollappa viisikymppinen mimmi, joka ui, juoksee ja fillaroi ihan miten lystää.
Nyt on mun vuoroni baby, eiku perhe

Paitsi, että silloin, kun minä odotin viidenkympin kriisiä,
sainkin rintasyövän ja lymfaödeeman.

Mut mä ostin sen märkäpuvun
Koska mä rakastan vesijuoksua mökkirannassa
ja merenneitouintia lisänimellä Eckerö.
Mä rakastan mun aikuisia lapsia
oikeasti niiden pikkulapsiaika oli täynnä iloa, leikkiä ja onnea
Teini-iät ja ruuhkavuodet olivat full of life!
Mä rakastan sitä, että mä saan elää!

Mutta kroppani vanhenemiseen en ole vieläkään tottunut
Just siks on niin siistiä, että märkäpuvun neopreeni
nuolee mun kroppaa
estrogeenin hylkäämiä pakaroita,
hyrräämisen lopettanutta lantiota ja ohenevaa ihoa
ja silti mä voin ajatella, että mä olen
oman elämäni thriatlonisti

Niin kun me kaikki, jokainen meistä.

Esittäessäni runoa näkökulman vaihdos tapahtuu joka säkeistön alussa niin, että kohdassa ”Mä ostin märkäpuvun, jumankauta ihanku joku thriatlonisti” sekä ääneni että kehoni asento uhkuu iloa ja voimaa. Elämänvaikeudet esitä hiljaisemmalla, osin lannistuneella äänellä ja säkeistöjen väleissä pidän tauon, jonka jälkeen voima palaa. Lisäksi esityksen loppuosassa tulee vielä käänne, jossa kiinnitän huomion kehoni vanhenemiseen, joka on toisaalta ärsyttävä juttu, mutta samalla elämän kulkuun liittyvä asia, jonka voi vain hyväksyä. Runomaljakokonaisuuden näkökulmasta ajattelen tästä runosta sanoja, jotka Jonna Nummela sanoi runomaljakuvasta haastattelun yhteydessä:

> *”Mä tykkään tosta. Mä tykkään et ne niinkun katsovat jotenkin toisiaan, jotenkin silleen et ne eri puolet on myös vuorovaikutuksessa keskenään. Mulle tulee tost heti jotenkin semmonen olo et ne on niinku yhteisymmärryksessä.”* (Nummela, 2020-2021, 33.)

Näin ajattelen itsekin juuri tästä runosta. Teksti kuvastaa sitä, että olen sinut elämäni kanssa ja lopulta kiitollinen kaikesta siitä, mitä minulla on. Samaan aikaan ajattelen, että toivottavasti joku kuulijoista saa runostani lohtua tai jopa voimaa luottaa omaan hyvään tulevaisuuteen. Maisteriseminaarissa helmikuussa 2021 opiskelukaverini kiinnittivät huomionsa toiseksi viimeiseen säkeistöön, jossa oli lattea ilmaisu *”Jopa teini-iät ja ruuhkavuodet olivat aivan mahtavia”*. Palautteen perusteella kirjoitin aiheesta uusia säkeitä, mutta en halunnut venyttää runoa enää yhtään pidemmäksi. Lopulta päädyin vain muuttamaan yhden rivin muotoon: Teini-iät ja ruuhkavuodet olivat full of life!

Persoonallinen minä

Kolmanneksi esittelen Bestseller -runon, joka sopisi myös kohtaan lyyrinen minä. Vaikka usein näen elämässä vitsikkyyttä ja suorastaan etsin ympäriltäni leikkisyyteen houkuttelevia näkyjä ja ajatuksia, runollinen ilmaisu on minulle tärkeää.

Bestseller

Teoksessa, josta nyt kerron, on sileä kansi
Sen prologissa on lupaus kauniista kielestä,
keleistä, vaahtopäisistä ajatuksista,
jäidenlähdön kumusta, hellistä hellepäivistä

Hehkuva ja hyinen, kuulas ja kolkko,
suojaisa, synkkä, lupaava ja loittoneva
käyvät taitavasti laadittua dialogia
kohti odotettua, yllättävää käännekohtaa

Ilmaisuvoimainen kerronta
rytmittää teosta niin koukuttavasti,
että tarinaa on ahmittava läpi yöttömän yön
pidempään kuin satakieli laulaa

Draaman kaaressa on luottamus, pettymyskin
historia ja nykypäivä kulkevat rinnakkain
toistavat itseään ja eheytyvät
Rivien väleissä tuntuu leppeä tuuli, uusi toivo

Kaikkien rakastamassa bestsellerissä
on alati muuttuva muoto
Sitä voi lukea, lueskella ja kuunnella,
siitä on tehty oopperoita, teatteriesityksiä ja leffoja.

Mutta ainoastaan aitoa voi lehteillä
sormenpäillä, varpailla, koko keholla
Soljuvilla säikeillä sidotun teoksen säkeisiin
voi sukeltaa kaikkine ajatuksineen

Se kannattelee talvenkin yli
tarjoaa ulkoilun ja retkeilyn riemua
yli menemisen mahdollisuuksia,
auki pidettyjä avantoja, sileiksi nuoltuja kallioita

Jokaisella lukukerralla löytyy uusia kerroksia,
ohuenohuita, kristallisia lauttoja ja uutta, sulaa vettä
Suvantovaiheita, ilmeikkäitä lauseita
tuoksuja, jotka tuntuvat suolana kielen kärjessä

Eikä lukijan tarvitse muuta kuin pysähtyä
kertomuksen lyyrisessä ilmiasussa,
kekseliäässä rakenteessa, kultaisessa leikkauksessa,
kliimaksissa

Sillä romaanin kaikkitietävä kertoja on Meri
Meri on myös minäkertoja, päähenkilö
takauma ja teos itse. Meri on avoin kirja,
kokonainen kirjasto täynnä elämää.

Entä elämänmeri? Minkälainen on elämänmeri?
Se on kuulkaa kuin TV-sarja, jonka seuraavassa jaksossa
voi tapahtua ihan mitä vaan.
Toisesta tuotantokaudesta puhumattakaan!

Minullekin kävi niin, että sukelsin veteen
notkeana merenneitona ja ylväänä merihevosena
ja nousin ylös, arvatkaa minä?
No järvitammana!

Järvitammana ja
Pulina Ellinä, jonka
kupeilla oli vesijuoksuvyö ja
laukattuja kilometrejä takana
enemmän kuin viitsin laskea.

Hetken mä siinä ihmettelin ennen kuin tajusin,
että just tämä on ihan bestseller
Tämä on klassikko,
jonka rinnalla kaikki palkinnot ja jäsenyydet
jäävät auttamatta toiseksi

Tätä tarinaa on ahmittava läpi yöttömän yön,
ja läpi päättymättömien juonikuvioiden, sillä
rivien ja säkeiden väleissä tuntuu leppeä tuuli, uusi toivo

Elämäni meri on tyyni
ja hauska kuin järvitamman askellus:
mmm. mmm. Mikä ihana sana: Mummo. Minusta tulee mummo.

Valitsin Bestseller-runon kuvaamaan persoonallisen minäni puolta, koska siinä yhdistyvät useat minulle tärkeät asiat. Kun ryhdyin kirjoittamaan runoa, annoin itselleni tehtäväksi kirjoittaa runo niin, että kaunokirjallisuustermien ja mereen liittyvien sanojen lisäksi teksti mukailee vuodenaikoja. Runon aihe ja muoto valikoituivat aluksi intuitiivisesti kahden minulle tärkeän asian perusteella: Luen paljon ja haaveilen edelleen uuden romaanin kirjoittamisesta, vaikka toisinaan väitän itsellenikin muuta. Rakastan kirjoja esineinä ja viehätyn usein tarinan kerronnan keinoista ja rakenteista. Olen

asunut suurimman osan elämästäni kävely- tai pyöräilymatkan päässä merenrannasta. Meri on minulle tärkeä elementti, vaikka en harrasta veneilyä. Tärkeintä on tietoisuus siitä, että pääsen halutessani rantaan ja veteen, vaihtuvaan maisemaan ja meren tuoksuun. Nyt vanhempana, meren tilalla on yhä useammin mökkipaikkakunnan järvi, mutta meri edustaa minulle vapautta, mahdollisuutta katsoa kauas ja aistia veden ja tuulen voima.

Omasta mielestäni ja saamani palautteen perusteella olen onnistunut yhdistämään runossa mereen ja kaunokirjallisuuteen liittyviä sanoja ja käsitteitä hyvin. Pyrin saamaan kuulijan ajattelemaan ensin kirjaa ja sitten merta ja lopulta elämää. Toivon, että kuulija hoksaa vasta kohdassa *"Sillä romaanin kaikkitietävä kertoja on meri",* että puhun koko ajan merestä, enkä opuksesta. Tai oikeammin, että puhun lopulta elämästä, elämän kokonaisuudesta, joka vertautuu romaanikirjallisuuteen ja meren voimaan sekä vaihtuviin vuodenaikoihin. Siihen, että elämä kantaa. Edellä mainitussa näkökulman vaihdoksessa ei ole mitään huvittavaa, mutta toivon, että se herättää lukijan mielenkiinnon ja kääntää ajatuksen ympäri. Yksi parhaimmista saamistani palautteista on se, että kuulija liitti säkeet omaan parisuhteeseensa.

Kohta, jossa vaihdan runon kieltä ja tyyliä on tarkoitettu hauskaksi: *"...nousin ylös, arvatkaa minä? No järvitammana!"* Se on selkeä näkökulmanvaihdos, koska enää ei puhuta merestä eikä kirjoista, vaan aivan muusta. Edellä mainittu kohta kuvaa mielestäni Pulina Ellin persoonallista taipumusta vaihtaa nopeasti näkökulmaa ja liittää yhteen näennäisesti toisiinsa sopimattomat asiat ja palata taas omaan agendaan: ikääntymisestä puhumiseen. Käänne yhdistää runon osat niin, että esityksen voi ajatella olevan lähellä lyyristä stand upia. Esityksellisesti letkeä puhe järvitammasta, Pulina Ellistä ja laukatuista kilometreistä yhdistyy lopussa toistuviin runon alkupuolen säkeisiin, kirjallisuustermeihin, leppeään tuuleen ja uuteen toivoon sekä taas uuteen näkökulmaan, mummoksi tulemiseen.

Järvitammana ja
Pulina Ellinä, jonka
kupeilla oli vesijuoksuvyö ja
laukattuja kilometrejä takana
enemmän kuin viitsin laskea.

Hetken mä siinä ihmettelin ennen kuin tajusin,
että just tämä on ihan bestseller
Tämä on klassikko,
jonka rinnalla kaikki palkinnot ja jäsenyydet
jäävät auttamatta toiseksi

Tätä tarinaa on ahmittava läpi yöttömän yön,
ja läpi päättymättömien juonikuvioiden, sillä
rivien ja säkeiden väleissä tuntuu leppeä tuuli, uusi toivo

Elämäni meri on tyyni
ja hauska kuin järvitamman askellus:
mmm. mmm. Mikä ihana sana
Mummo. Minusta tulee mummo.

Loppuosan olen liittänyt runoon vasta seminaari-istunnon jälkeen maaliskuussa 2021. Alkuosan kirjoitin kesällä 2020, kun minut kutsuttiin esiintyjäksi Helsinki Festin järjestämään Taidelahja-tapahtumaan. Taidelahja-konseptiin liittyy, että lahjan saaja tai tilaaja ei tiedä, mitä on tulossa ja taiteilijakin saa tietää yksityiskohtia lahjan saajasta vasta muutamaa päivää aiemmin. Ajattelin, että en voi mennä lukemaan vaihdevuosirunoja kohteeseen, jossa mahdollisesti on vastassa vaikkapa nelikymppinen mies: Tarvitsen runon, joka sopisi kenelle tahansa, mutta samalla runon, joka minäntajun näkökulmasta käsin kuvastaa jotain Pulina Elille tärkeää asiaa ja tuo julki myös lyyristä puolta. Komiikkaa ei tässä tarvita. (Pulli 2020-2021.)

Yleensä, erityisesti niissä runoissa, joissa kerron elämänvaikeuksista, käytän apunani komiikkaa. Tähän runoon koomista jatketta, TV-sarja viittauksen jälkeen, ei välttämättä tarvittaisi, sillä kyse on osittain jopa herkästä tekstistä, jossa kaikki on ihan hyvin. Runo voisi myös jäädä auki ja loppua sanoihin: ”Se on kuulkaa kuin TV-sarja, jonka seuraavassa jaksossa voi tapahtua ihan mitä vaan.” Jos runo julkaistaisiin kirjassa, ajattelisin ehkä, että loppuosa pilaa runon, rikkoo tunnelman. Tuollaisenaan runo vaatii mielestäni sen, että Pulina Ellli on paikalla ja voi esityksellään osoittaa, että kyseessä on hauska juttu. Lavalla jatke toimii, jos maltan pitää runon osien välillä selkeän tauon tai esimerkiksi pyörähtää ympäri tai muulla tavoin osoittaa, että nyt äänessä on Pulina Elli. Runomaljassa Bestseller-teksti (ground) voi asettua selkeästi etualalle. Tekstin voi lukea hyvin pienieleisesti tai esittäjä voisi olla myös joku muu kuin Pulina Elli. Vasta kolme viimeistä säkeistöä eli jälkikäteen lisätty osuus, tuo Pulina Ellin (figure) esille ja täydentää runomaljan kokonaisuudeksi, jossa toista ei ole ilman toista.

Sieravuoren vaatekriisi oman esityksen analysointi

Heli Laaksosen kanssa keskusteltuani koen myös pukeutumisen liittyvän Pulina Ellin minäntajuun. Siksi kerron Sieravuoren lavarunofestivaaleihin liittyvästä vaatekriisistä. Lähdin Sieravuorelle suoraan mökkipaikkakunnalta ja tajusin vasta edellisenä päivänä, että minulla ei ollut mieluisia esiintymisvaatteita saatavilla. Minulle on aina ollut tärkeää, että vaatteet eivät vain näytä hyviltä, vaan myös tuntuvat mukavilta. Kengillä on aivan erityinen merkitys. Sieravuorella jouduin olosuhteiden pakosta esiintymään kesämekossa, joka ei mielestäni sopinut tilanteeseen ja vääränlaisissa kengissä. Tämä aiheutti sen, että en kokenut oloani niin luontevaksi kuin olisin toivonut.

Koska kyseessä oli ensimmäinen esiintyminen isolla lavalla, minua jännitti paljon. Ilmeisesti kompensoin jännitystäni tykittämällä tekstiä tavalla, joka mietitytti itseäni jälkikäteen. Videotallennetta katsoessani koin, että kaikki se nöyryys ja lähestyttävyys, josta Heli Laaksosen ja Jonna Nummelan kanssa olin puhunut, puuttui täysin. Minä en ollut ”näyttänyt pehmeää lihaani” vaan olin esiintynyt jollain lailla liiankin itsevarmana. Teksteissäni olevat tunnustukset ovat toki sellaisia, että paljastan itsestäni paljon, mutta esitystapaani olin pettynyt. Yhtenä isona miinuksena pidän sitä, että en malttanut jättää tarpeeksi taukoja runojen väleihin vaan porhalsin eteenpäin liian nopeasti.

Esitin melkein saman kokonaisuuden myöhemmin syksyllä ravintola Tannerissa, ja silloin tunnelmani olivat aivan toiset. Minulla oli rento olo, en pitänyt kiirettä runojen kanssa ja jutustelin luontevalla tavalla runojen väleissä. Se ei tietenkään ole koko totuus, mutta uskon, että myös vaatetus vaikutti tilanteeseen. Tannerissa minulla oli päälläni lempitunika ja juuri oikeanlaiset, asuun sopivat kengät.

Puhuin omaan esiintymiseeni liittyvistä tunteista Jonna Nummelan kanssa haastattelun yhteydessä. Hän näki asian toisella tavalla kuin minä. Nummelan mukaan on hyvä asia, että kun aihe on vaikea tai hämmennystä herättävä, esiintyjän olemuksesta välittyy itsevarmuus. Se, että ottaa isosti lavan haltuun on Nummelan mukaan myös hyvä tehokeino, joka pistää esityksen sujumaan ja antaa yleisölle luvan rentoutua. Silloin yleisö voi kokea, että esiintyjä tietää, mistä puhuu ja häntä ei hävetä. (Nummela, 2020-2021, 30.) Tämän keskustelun jälkeen minulle kirkastui ajatus, että minä menen lavalle, kerron asiani runon muodossa ja minua ei todellakaan hävetä, olenhan päättänyt olla rohkea ja avoin. Silti ajattelen, että Sieravuoren esitys olisi ollut kokonaisuutena parempi, jos se olisi ollut edes hetken lempeämpi ja pehmeämpi. Niin olisi tapahtunut, jos olisin toiminut, kuten olin

suunnitellut. Tarkoitukseni oli riisua korkokenkäni ennen kuin luen runon, jonka kirjoitin teini-ikäisenä. Paljain jaloin, rentona olisin paremmin päässyt välittämään tunteita, joita koin lähes 40 vuotta sitten. Mutta unohdin sen tyystin, kun etenin esityksessäni tykittävään tyyliin. Yhtä kaikki olen ottanut opikseni. Toisaalta siten, että aion säilyttää rohkeuteni ja varmuuteni ja toisaalta niin, että hyväksyn esiintyessäni keskeneräisyyteni ja sen myötä myös tietynlaisen nöyryyden, pehmeän lihan näyttämisen.

4.3. Tutkimuksen tulokset

Tässä luvussa esitän edellä kuvatun perusteella yhteenvedon tutkimukseni tuloksista. Pitkään ajattelin, että alussa minäntaju ei näyttäytynyt Pulina Ellin esityksissä millään tavalla. Mielestäni olin vain mennyt ja tehnyt jotain, joka kiinnosti ja joka tuntui minusta hauskalta. Vasta gradun kirjoittamisen loppuvaiheessa, keskusteltuani graduohjaajani kanssa, havahduin ymmärtämään, että alkuvaiheessa minäntajua kyllä oli, mutta se oli tiedostamatonta. Tätä ajatusta tukee ystäväni tokaisu, jonka sain kuulla (22.5.21), kun pohdin gradun loppurutistusta ääneen. ”No tottakai sulla oli sitä, mitä se nyt on minäntajua jo silloin. Jos jollain niin sulla, sähän aina analysoit.” Aiemmista pohdinnoista riippumatta varsinainen tutkimustulos on se, miten minäntaju näyttäytyy Pulina Ellin lavarunoudessa vuonna 2021. Koska vastaus ei ole täysin yksiselitteinen esitän, että minäntaju näyttäytyy lavarunoudessani:

- elämänkokemukseni mukanaan tuomien aihepiirien moninaisuutena,
- rohkeutena sekä kirjoittaa että esittää runoja myös vaikeista aiheista,
- haluna ja kykynä esittää asiat hauskasti.

Minäntajuni on kehittynyt esiintymiskokemuksen ja erityisesti autoetnografisen tutkimusotteeni myötävaikutuksella. Onnekseni minulla oli esiintymismahdollisuuksia myös Covid-19 -pandemian aikana ja onnekseni olin tehnyt jonkin verran muistiinpanoja kokemuksistani jo ennen tämän pro gradu -työn aloittamista. Figure–ground -teorian liittäminen minäntajuun ja runomaljan kehitteleminen loivat raamit omalle lavarunoilijuudelleni. Siten uskon, että minäntajuni näkökulmasta Pulina Elli välittää yleisölleen merkityksiä, joiden mukaan

- ikääntyvä nainen on seksuaalinen olento, jolla ei ole mitään hävettävää,
- pahoista vaikeuksista ja huonoista lähtökohdista voi selvitä hyvään elämään,
- lyyrinen stand up on komiikan keinoja hyödyntävää runoutta, jota kannattaa kuunnella.

Edellisten lisäksi minäntaju näyttäytyy Pulina Ellin esityksissä siten, että en esiinny sydänverellä kirjoitettujen säkeiden lukijana, vaan sanataidetta harrastavana naisena, joka nauttii esiintymisestä, omista oivalluksistaan ja ilon tuottamisesta yleisölle. Koska minäntaju ei ole pysyvä ominaisuus tai muuttumaton asia, esityksissäni näkyy päivästä ja tilaisuudesta riippuen itsevarmuus, epävarmuus ja keskeneräisyys, mutta en pidä tätä häilyvyyttä enää huonona asiana. Sen sijaan toivon, että lavapersoonastani välittyy myös luovuuden käyttämisen ja oman ilmaisun kehittämisen vaikutus kokonaisvaltaiseen hyvinvointiini: voin hyvin ja minulla on kykyä elää omanlainen, täyteläinen elämä.

5. Päätäntö

Tämä pro gradu -tutkielma on minulle henkilökohtaisesti tärkeä. Hyvin pian aloittamisen jälkeen innostuin aiheestani niin paljon, että huomasin itse prosessin olevan tärkeämpi asia kuin lopputulos. Toki olen tyytyväinen, että pro graduni on nyt valmis, mutta merkityksellisintä on se, mitä olen oppinut. Olen oppinut paljon sekä lavarunoudesta että stand upista, mutta ennen kaikkea omasta ilmaisustani. Tutkimukseni tuloksena tiedän nyt, minkälaiseksi ja minkälaisten vaiheiden kautta minäntajuni on kehittynyt. Rohkenen sanoa näin, vaikka edelleen tiedän, että käsitteenä minäntaju ei ole millään muotoa yksiselitteinen.

Ryhtyessäni tekemään tätä työtä, esittelin lavarunouttani lähinnä viittaamalla vaihdevuosioireisiin ja muuttuneeseen seksuaalisuuteen. Minulle itselleni on ollut yllätys, että runoni käsittelevät niin paljon myös muuta elämää ja vaikeuksista selviytymistä. Koska myös se, että Vesa Rantama (2020) kuvasi minua eroottisten runojen esittäjäksi, yllätti minut, on todettava, että minäntajun miettiminen tuli enemmän kuin tarpeeseen. Voisi jopa sanoa, että aiemmin Elina Pulli ei ole tiennyt, mitä Pulina Elli tekee, mutta nyt tietää: esitän huumorilla höystettyä lavarunoutta, joka käsittelee seksuaalisuuden muuttumista ja elämänvaikeuksista selviämistä. Lisäksi kirjoitan ja esitän myös lyyristä runoutta, koska koen runollisen ilmaisun itselleni tärkeäksi asiaksi.

Autoetnografinen tutkimusote ei ole helppo. Menetelmän käyttöön on omalla kohdallani sisältynyt paljon epävarmuuksia ja myös turhautumista. Tienarilta ja Kiriakokselta lainaamani lause: ”Evokatiivinen autoetnografia asettaa kyseenalaiseksi tieteen ja taiteen väliset rajat, ja se ottaa vakavasti tutkimuksen subjektiivisuuden ja emotionaalisuuden.” (Tienari ja Kiriakos, 2020, 276.) on auttanut minua niinä hetkinä, jolloin olen ajatellut, että tämä kaikki, koko opinnäytetyö, on liian henkilökohtaista puhetta.

Olen tyytyväinen, että valitsin yhdeksi tutkimusmenetelmäkseni teemahaastattelun, sillä koen, että Heli Laaksonen ja Jonna Nummela avasivat minulle hienon näköalan lavarunouteen myös laajemmin. Pelkästään omiin ajatuksiini tukeutuminen olisi kaventanut sekä tämän tekstin kiinnostavuutta että omaa oppimistani. Marianna Keisalon tekstien löytäminen oli minulle eräänlainen koronavuoden kohokota. Leikkimielisesti voin sanoa, että olen viettänyt koronaeristyksen Keisalon kanssa ja odotan jo kovasti, että näen hänet stand up -lavalla.

En ehdota Pulina Ellin osalta jatkotutkimusaihetta, sillä omalta osaltani tämä saa riittää. Toisaalta, vaikka en aiemmin ole suunnitellut julkaisevani Pulina Ellin runoja kirjan muodossa, olen tätä työtä tehdessäni keksinyt, että ehkä voisin kokeilla säeromaania. Löysin lähdemateriaalia hankkiessani Elizabeth Acevedon kirjoittaman säeromaaniin Runoilija X (Otava 2019), joka on muodoltaan kiehtova nuoren naisen kasvutarina. Ehkä vastaava voisi syntyä ikääntyvän naisen elämästä kertovana kirjana tai mummoksi kasvamisen kuvauksena.

Lavarunoutta on Suomessa tutkittu niin vähän, että toivon jonkun väitöstutkijan tarttuvan lavarunouteen tutkimusaiheena. Uskoakseni lavarunotekstit, lavarunoyhteisöt ja myös lavarunouteen kiinteästi liittyvä aktivismi ovat mielestäni tutkimuksellisesti suorastaan runsaudensarvi.

6 Stagella Pulina Elli

6.1. Taiteellinen osuus

Tämän pro gradu -työn taiteellinen osuus on kolme runovideota, jotka on kuvattu gradutyön loppuvaiheessa kesällä 2021. Taustaksi mainittakoon, että kun koronarajoitukset keskeyttivät kaikki runotapahtumat ja adrenaliinipiikit jäivät saamatta, kaipuu esiintymislavoille on tuntunut koko kehossa. Mielestäni parasta lavarunoudessa on se hetki, kun odottaa omaa vuoroaan, nousee lavalle, aistii tunnelman ja eläytyy omaan tekstiinsä. Sitä tunnetta ei ikävä kyllä saa taltioitua videolle.

Pidän esiintymisestä ja palkitsevinta on ymmärrettävästi ollut saada lukea omia runoja tilauskeikoilla. Myös open mic -tilaisuusksiin ja erityisesti poetry slam -kilpailuihin osallistuminen on ollut hyvin koukuttavaa, mutta itseni näkeminen runovideolla on vaivaannuttava asia. Silti julkaisen kesämökillä kuvatut runot videoina. Teen niin, vaikka ajattelen, että ainoa oikea paikka näiden runojen esittämiselle on yleisön edessä, lavarunolavalla, jossa minulla on mikki kädessä ja saan olla mukana siinä hetkessä. Videot löytyvät kotisivujeni www.elinapulli.fi kautta ja alla olevista linkeistä:

Mä ostin märkäpuvun -video
Naisen kroppa -video
Bestseller -video

Lähteet

Frilander, Aino (2021) https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007755521.html Viitattu 23.1.21

Heijala, Maikki (2014) Kotimaisen 2010-luvun lavarunouden kentillä ja laidoilla: havainnointeja lavarunouden teoriasta, arvoista ja keinoista. Jyväskylän yliopisto.

Helle, Teemu (2021) https://teemuhelle.wordpress.com/2021/01/21/poliittinen-runo/ Viitattu 21.11.2021

Hertell, Harri (toim.) 2017. Lavaruno-opas. Turku: Kustannusosakeyhtiö Savukeidas.

Hietalahti Jarno (2018) https://areena.yle.fi/audio/1-4514866 Viitattu 2.5.2021

Juurinen, Helinä (2021) https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/475407/URNISBN9789523443204.pdf?sequence=2&isAllowed=y Viitattu 2.4.2021

Kangasniemi, Sanna (2021) https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007845050.html Viitattu 7.3.2021

Kauppinen, Merja (2020) https://lukukeskus.fi/jaetut-kokemukset-vahvistavat-lavarunous-kirjallisuusterapeuttisena-menetelmana/ Viitattu 16.10.2020

Keisalo, Marianna (2011) Cosmic Clowns: Convention, Invention, and Inversion in the Yaqui Easter Ritual. Helsingin Yliopisto.

Keisalo, Marianna (2015) https://henrylehto.com/2015/07/24/podcast-sarja-takaisin-kirjoituspoydalle-osa-15-marianna-keisalo/ Viitattu 7.2.2021

Keisalo, Marianna (2016) https://antroblogi.fi/2016/05/stand-up-ja-naurattamisen-salat/ Viitattu 14.10.2021

Keisalo, Marianna (2017) Set-Up and Punchline as Figure and Ground: The Craft and Creativity of Stand-up Comedy: Aarhus University.

Keisalo, Marianna (2018) Perspectives of (and on) a Comedic Self: A Semiotics of Subjectivity in Stand-up Comedy. *Social Analysis* 62(1).

Keisalo, Marianna (2019) https://antroblogi.fi/2019/11/stand-up-huumori-on-henkilokohtaista-nauraminen-sosiaalista/ Viitattu 14.10.2020

Kainulainen, Siru (2020) Lavarunon lumo ja lukemisen mahdollisuudet. Näkymiä nykyrunouden vastaanottoon. Teoksessa Kirjallinen elämä markkinaperustaisessa mediayhteiskunnassa. Vastapaino: Tampere.

Kuusi, Juho (2017) Hyödyllinen lavarunous: Helsinki Poetry Connection ry:n työpajatoiminnan kehittäminen. Metropolia ammattikorkeakoulu.

Kuusi, Juho (2020) https://lukukeskus.fi/lavarunous-ja-spoken-word-mita-kuka-ja-miten/ Viitattu 13.10.2020

Laaksonen, Heli (2006) Sulavoi: Otava: Helsinki.

Lehto, Henry (2015) https://henrylehto.com/2015/07/24/podcast-sarja-takaisin-kirjoituspoydalle-osa-15-marianna-keisalo/ (7.2.2021)

Lindfors, Antti (2019) Intimately allegorical: the poetics of self-mediation in stand-up comedy. Turun yliopisto.

Lukukeskus (2020) https://lukukeskus.fi/esitykset/mun-tarina-slide-1/ Viitattu 13.10.2020

Nieminen, Juho; Nurmi, Aura; & Salonen, Kasper (2013) Lava-antologia. Poesia: Helsinki.

Novak, Julia (2011) Live poetry. An integrated approach to poetry in performance. New York, NY, USA: Editions Rodopi.

Nummela, Jonna (2018) https://kotiliesi.fi/ihmiset-ja-ilmiot/ihmiset/nihkee-akka-isoaidin-tissit/ Viitattu 2.5.2021

Nurmi, Aura (2021) https://www.youtube.com/watch?v=FYacUpPwCIM Viitattu 13.1.2021

Palmu, Outi (2020) https://kymensanomat.fi/uutiset/kulttuuri-ja-viihde/fc26b9f3-0143-42b0-8ae5-62f4fc16ca52 Viitattu 11.11.2020

Parkko, Tommi (2020) https://www.youtube.com/watch?v=Tez3cG2A-eM Viitattu 29.12.2020

Rantama Vesa & Ylikangas Maaria (2020) https://nuorivoima.fi/lue/blogi/lavarunous-on-nuorelle-voimalle-tarkea-laji-toimitus-vastaa-blogimerkinnan-kirvoittamaan Viitattu 7.2.2021.

Rantama, Vesa (2020) https://nuorivoima.fi/lue/juttu/kesasuvannon-kohokohta-nuori-voima-sieravuoren-lavarunofestivaaleilla-2020 Viitattu 7.2.2021

Runomatkaopas (2019) Aviador-kustannus: Rajamäki.

Rytkönen, Olavi. (2003) Parhaat lavarunot: johdatus poetry slamiin, osa 1. Helsinki: Like.

Salonen, K. (2015) In the jungle of the cursed rhythm: Translatorial Solutions and the Spoken Word in the Poetry of Arto Melleri. Helsingin yliopsto.

Schweppenhäuser, Jakob & Stougaard Pedersen, Birgitte (2017) file:///C:/Users/E.000/Downloads/103065-Article%20Text-211571-1-10-20180109.pdf Viitattu 10.2.2021

Somers-Willett, Susan B. A. (2009) *Cultural politics of slam poetry. Race, identity, and the performance of popular verse in america*. Ann Arbor, MI, USA: University of Michigan Press.

Suokas, Riku (2005) Se oli vain ajan kysymys. Otava: Helsinki.

Ylikangs, Maaria (2019) https://nuorivoima.fi/lue/blogi/onko-lavarunous-vallankumous-ainakin-se-on-uusi-mainstream Viitattu 10.2.2021

Ylikangas (2020) Luokkahuoneena lava https://nuorivoima.fi/index.php/lue/juttu/luokkahuoneena-lava Viitattu 27.11.2020

Painamattomat lähteet:

Laaksonen, Heli (2020-2021) Haastatteluiden litterointi, paperituloste.

Luostarinen Markus, henkilökohtainen tiedonanto messenger-viestillä 17.1.2021.

Nummela, Jonna (2020-2021) Haastatteluiden litterointi, paperituloste.

Nummela Jonna, henkilökohtainen tiedonanto sähköpostitse 29.5. 2021.

Hertell Harri, henkilökohtainen tiedonanto keskustelussa 5.11.2020.

Pulli, Elina (2020-2021) Henkilökohtaiset muistiinpanot lehtiöissä, äänitallenteina ja tietokoneella.

LIITE 1

Elina Pulli 22.7.2020

Lavarunous ja huumori (työnimi)

Maisterin tutkielmaan (Jyväskylän yliopisto) liittyviä haastattelukysymyksiä runoilija Heli Laaksoselle ja Jonna Nummelalle

Lämmittelykysymyksiä/määrittelyä

1. Mikä tai mitä runo sinun mielestäsi on?
2. Mikä tai mitä lavaruno sinun mielestäsi on?
3. Mitä tunteita tahdot runoillasi synnyttää lukijassa tai kuulijassa?

Huumori/komiikka runoissa

1. Mitä huumorintaju mielestäsi tarkoittaa?
2. Monesti sanotaan, että *”huumori on vaikea laji”*. Miksi niin on tai ei ole?
3. Mistä oma huumorisi kumpuaa?
4. Mikä tekee sinun runostasi omasta mielestäsi hauskan?
5. Entä toisen kirjoittama/esittämä runo: minkälainen runo saa sinut hymyilemään tai hyvälle tuulelle?
6. Minkälainen toisen kirjoittama/esittämä runo saa sinut nauramaan ääneen?
4. Jos runo on hauska, jääkö siitä puuttumaan jotain? Mitä? Miksi?
5. Kertoisitko esimerkin hankalasta/vaikeasta aiheesta, jota olet käsitellyt runossasi huumorin/komiikan keinoin? Miten löysit ratkaisun?

Kirjoittamisen prosessi

1. Miten kirjoittamisen prosessisi etenee?
2. Miten aiheesi valikoituvat?
3. Mitä ajattelet runon muodosta/muodoista silloin, kun kirjoitat runoa? – Mikä merkitys runon muodolla on tai onko sillä merkitystä?
4. Eroaako lavalle kirjoitettavat runot kirjoitusvaiheessa niistä, jotka kirjoitat ensisijaisesti kirjaan painettaviksi? Jos niin miten?
5. Mietitkö huumoria/komiikkaa kirjoittaessasi? Jos niin miten?

Tammikuussa 2020 tähän asiakirjaan on lisätty toisen haastattelukierroksen pääkysymykset:

- Mitä ajattelet Marianna Keisalon esittämästä minäntajuasiasta lukemiesi tekstien perusteella?
- Mitä ajattelet Marianna Keisalon esittämästä figure-ground -teorian soveltamisesta stand upiin ja/tai lavarunouteen lukemiesi tekstien perusteella?
- Miten edellä mainitut liittyvät osaan lavarunoilijuuteesi?